

I ARA QUÈ FEM AMB LES FÀBRIQUES?
TERRASSA I MATARÓ: DOS MODELS DE
GESTIÓ INDUSTRIAL

Gemma Rodon Casarramona

Treball de Recerca

Batxillerat. 2015-2016

Tutora: Estel Paloma Cisa

“El patrimonio industrial se compone de los restos de la cultura industrial que poseen un valor histórico, tecnológico, social, arquitectónico o científico. Estos restos consisten en edificios y maquinaria, talleres, molinos y fabricas, minas y sitios para procesar y refinar, almacenes y depósitos, lugares donde se genera, se transmite y se usa energía, medios de transporte y toda su infraestructura, así como los sitios donde se desarrollan las actividades sociales relacionadas con la industria, tales como la vivienda, el culto religioso o la educación.”

Carta de Nizhny Tahl. Carta elaborada pel Comitè Internacional per a la Conservació del Patrimoni Industrial (TICCIH). Moscou, 17 de juliol del 2003 (TICCIH, 2003).

“Una ciutat per petita que sigui, amb xemeneies no deixa de fer el seu respecte. És una ciutat en marxa on no hi ha calma ni repòs possible i que ha d’avançar continuament, febrosament, desesperadament...”

Joan Llongueras (1880-1953), músic, educador musical i poeta català.

Índex

1	PUNT DE PARTIDA	9
1.1	ENFOCAMENT	10
2	RELLEVÀNCIA DEL TREBALL	12
3	OBJECTIUS, SELECCIÓ DE CASOS, HIPÒTESIS I METODOLOGIA	13
3.1	OBJECTIUS I HIPÒTESIS	13
3.2	METODOLOGIA	15
3.3	ÚS D'EINES DIGITALS	17
4	PLANTEJAMENT DEL DEBAT: PREGUNTA DE RECERCA	18
5	EL PASSAT INDUSTRIAL: UNA APROXIMACIÓ TEÒRICA	19
5.1	PROTEGIR O NO PROTEGIR EL PASSAT INDUSTRIAL: DEBATS I ENFOCAMENTS	
	TEÒRICS	22
5.1.1	DEBATS	23
5.1.2	ENFOCAMENTS TEÒRICS: PER QUÈ PROTEGIM EL LLEGAT INDUSTRIAL?	27
6	EL PASSAT INDUSTRIAL: UNA APROXIMACIÓ PRÀCTICA	32
6.1	ELS DIFERENTS MODELS PÚBLICS	32
7	EL MODEL INTERNACIONAL	34
7.1	EVOLUCIÓ INDUSTRIAL	34
7.2	ORÍGENS I EVOLUCIÓ DE LA PROTECCIÓ DEL PATRIMONI INDUSTRIAL	36
7.3	LA PROTECCIÓ DEL PATRIMONI INDUSTRIAL DES DE LES INSTITUCIONS	
	INTERNACIONALS	40
7.4	LA PROTECCIÓ DEL PATRIMONI INDUSTRIAL: EXEMPLES INTERNACIONALS	43
8	EL MODEL CATALÀ	45
8.1	UN REPÀS DE LA HISTÒRIA INDUSTRIAL CATALANA	46
8.2	UNA MIRADA AL MODEL DE PATRIMONI INDUSTRIAL ESPANYOL	50
8.2.1	EVOLUCIÓ DE LA PROTECCIÓ DEL PATRIMONI INDUSTRIAL A NIVELL ESTATAL	52
8.3	EL MODEL CATALÀ DE PROTECCIÓ DEL PATRIMONI INDUSTRIAL	55

8.3.1	EL MODEL CATALÀ ENFOCAT EN TURISME	62
9	MATARÓ I TERRASSA COM A ESTUDIS DE CAS	64
9.1	MATARÓ	65
9.1.1	PASSAT INDUSTRIAL	65
9.1.2	EVOLUCIÓ I PES DE LA INDÚSTRIA TÈXIL (DADES)	70
9.1.3	MODEL PÚBLIC DE GESTIÓ	80
9.1.4	ANÀLISI QUALITATIVA	85
9.2	TERRASSA	99
9.2.1	PASSAT INDUSTRIAL	100
9.2.2	EVOLUCIÓ I PES DE LA INDÚSTRIA TÈXIL (DADES)	105
9.2.3	MODEL PÚBLIC DE GESTIÓ	122
9.2.4	ANÀLISI QUALITATIVA	128
10	L'ANÀLISI DAFO	141
11	COMPARATIVA DE MATARÓ I TERRASSA	144
11.1	COMPARATIVA HISTÒRICA	144
11.2	COMPARATIVA ACTUAL	147
11.3	COMPARATIVA A NIVELL INDUSTRIAL	149
12	UNA PROPOSTA PER A MATARÓ	153
13	CONCLUSIONS	155
14	REFERÈNCIES	160

Agraïments

Sempre he estat una persona indecisa i, per tant, triar el tema del Treball de Recerca no va ser una tasca fàcil. Recordo el dia que, amb un estat desesperació absolut, vaig fer una videoconferència amb en Toni. Després de quasi tota la tarda parlant, de donar-hi voltes i de consells, finalment va sortir El Tema. I explico això perquè sé que res d'aquest treball no hagués estat possible sense l'ajuda, des d'un bon principi, de la meva família que, durant tot aquest temps, m'ha estat ajudant més del que jo he demanat.

Gràcies de tot cor al meu pare, que m'ha portat a allà on era necessari sense inconvenients i, com sempre, m'ha ajudat en tot i més. Gràcies a la meva mare, pels seus consells i el seu suport, i gràcies també al meu germà Albert, pels seus ànims i per entendre'm més que jo mateixa.

Tampoc no és suficient donar les gràcies al meu germà Toni per tot el que ha fet i fa per mi, per l'estiu inoblidable, i per la implicació en aquest treball com ningú. Per això, li dedico aquestes pàgines a ell.

Vull agrair també als entrevistats la seva cordialitat i amabilitat, la qual no m'esperava en absolut. Terrassa m'ha rebut sempre amb els braços oberts i vull donar les gràcies a la Pepi Martínez, que em va inspirar en tantes parts d'aquest treball, a l'Anna Mata, al Jaume Perarnau i al Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. Gràcies també a Mataró: a Ramon Bassas, a Miquel Rey, a Pere Vilaseca i al Museu de Can Marfà. Agreixo també a Francesc Cabana per donar-me una oportunitat única per il·lustrar-me amb el seu ampli coneixement. Tots i cadascun d'ells m'han donat tot el que han pogut perquè em sortís el millor dels treballs possibles.

Vull donar unes gràcies especials a l'Estel Paloma, la meva tutora, per la seva ajuda constant, i els seus consells que han guiat el meu treball de l'inici fins al final. També vull agrair els *Skypes*, des de quasi l'altra punta del món, en hores una mica estranyes.

Per últim, m'agradaria aprofitar per fer una menció especial a la Marina i a la Marina (a les dues!), per formar part d'aquesta gran família.

En definitiva, no podria estar més orgullosa de les persones que m'envolten.

Gràcies per confiar en mi.

Gemma Rodon

Mataró, 8 de desembre del 2015

1 Punt de partida

Amb la intenció de veure, entendre, treballar, aprendre, viure i reviure el que era la meua ciutat, Mataró, i el que és, he decidit enfocar el meu treball de recerca cap a una comparativa sobre el patrimoni industrial tèxtil de dues ciutats catalanes.

Aquest treball de recerca se centrarà, sobretot, en l'anàlisi de Mataró i Terrassa des del punt de vista de la història industrial, el tret que sempre les ha caracteritzat.

Catalunya va ser la fàbrica d'Espanya i una gran protagonista del tèxtil. Amb aquesta visió, es pretén conèixer els plans que s'han anat fent al llarg dels anys i les diferents actuacions sobre la gestió del patrimoni industrial.

Encara avui no hi ha una definició clara d'allò que és i no és *patrimoni industrial*, inclòs dins el patrimoni cultural. La seva definició tampoc coincideix entre institucions i, de fet, sovint té un alt component de subjectivitat. L'element més rellevant d'aquest acostuma a ser la fàbrica. Cada vegada que es vol rehabilitar-ne una per destinar-la a nous usos, cal conèixer molt bé com arreglar aquest tipus d'edificis i estudiar el passat a fi de conèixer el valor d'allò que conservem. Tot sovint, no es té clar què es pretén conservar i què no. Aquest treball planteja la conservació i gestió d'aquells elements de patrimoni industrial més significatius.

El patrimoni industrial és avui una part important de la història i la cultura dels territoris que han conegut, amb més o menys intensitat, processos d'industrialització i, com a conseqüència, han generat unes formes de vida i de treball que han deixat petjada tant en el paisatge com en la memòria col·lectiva.

Les iniciatives de protecció i defensa del patrimoni industrial han augmentat cada vegada més en els últims anys. S'han fundat associacions privades, fundacions i altres organismes que s'encarreguen, específicament, de la gestió patrimonial.

Aquest treball vol ser un punt de partida per un camp no massa analitzat i crear consciència sobre la importància que té el patrimoni industrial a casa nostra. I

ho farà a partir de la comparativa de Mataró i Terrassa, dues ciutats similars que van haver d'afrontar el problema de tenir, de cop i volta, una quantitat considerable de fàbriques buides. Què van fer? Per què la gestió entre Terrassa i Mataró va ser diferent? Bona lectura.

1.1 Enfocament

El treball que teniu a les mans planteja una pregunta senzilla *Què fem amb les fàbriques?* L'origen de l'elaboració d'aquest document es basa en el fet de trobar-nos davant de dues ciutats –Mataró i Terrassa- que tenen una mida semblant i un passat industrial molt similar. Totes dues tenien molts edificis i fàbriques, ambients grisos i considerats més aviat poc atractius, i destacaven en el sector del tèxtil. Però quan les indústries van marxar, van anar evolucionant de manera diferent i sembla que han seguit camins diversos en relació a la protecció industrial. Avançant ja algunes hipòtesis, Terrassa sembla haver optat per la recuperació industrial. Mataró, en canvi, no. O, si més no, s'hi ha apuntat molt més tard.

La inquietud, per tant, és descobrir el passat industrial d'aquestes dues ciutats a fi de descobrir el seu model de gestió de patrimoni industrial i la importància que li donen ambdues ciutats a aquest tipus de patrimoni. Cal preguntar-se per què ciutats similars com Mataró i Terrassa han optat per models diferents en la gestió del patrimoni industrial. Alhora és interessant plantejar-se de quina manera enfoquen el patrimoni industrial les dues ciutats.

Metodològicament, el treball es basa en un model comparatiu. El model comparatiu ens permet comparar dos grups que s'assemblen en molts aspectes (passat industrial, mida, sectors industrials), però que difereixen en un aspecte clau (gestió del patrimoni industrial). Per tant, ens permet aïllar explicacions alternatives i centrar-se en aquell element o elements causals (Olabuénaga, 2012). Per què dues ciutats similars semblen haver optat per un model de gestió del patrimoni diferent? Quines implicacions ha tingut? La resposta a aquesta pregunta, rellevant teòricament i empíricament, pot aportar elements d'interès per saber si Mataró podria implantar el model terrassenc, a banda de potenciar més la seva oferta industrial.

En conclusió, el principal objectiu és realitzar una comparativa dels models de protecció industrial entre Mataró i Terrassa per tal de saber-ne les diferències i semblances. És Mataró tan diferent de Terrassa en la gestió del patrimoni industrial? Per què?

Un segon objectiu és descobrir l'impacte dels models públics vigents que es fan servir per tal de potenciar el patrimoni industrial a les ciutats i diferenciar els dels dos municipis escollits. Aquest apartat posarà especial atenció al turisme industrial, als seus efectes i el seu potencial de creixement. L'objectiu d'aquesta part és en última instància el d'oferir propostes i mecanismes perquè Mataró se situï al nivell de Terrassa en aquest àmbit.

El patrimoni industrial que s'analitzarà serà el del sector tèxtil. En una primera part el treball s'endinsarà en la memòria històrica (de què treballaven del ciutadans i els oficis que han desaparegut) i, en segon terme, als edificis. És important saber els oficis i la relació entre ciutadans i indústria per saber si, en l'inici de la crisi industrial, els ciutadans de Mataró i Terrassa tenien una relació simbòlica diferent respecte al patrimoni industrial. L'objecte d'estudi principal, però, són les restes immobles que han arribat als nostres dies; restes que (part de) la societat considera com a patrimoni, és a dir, una herència valuosa, digna de ser conservada. És important destacar que es distingiran tres conceptes: les restes materials de la industrialització, el patrimoni industrial i la branca del saber que s'encarrega del seu estudi, anomenada arqueologia industrial. Aquest treball se centrarà especialment en les dues primeres.

La gestió del patrimoni industrial és un tema de plena actualitat. La raó és que no sempre es prenen bones decisions pel que fa a la conservació del patrimoni d'una ciutat i existeix un debat sobre què cal protegir. A més, els governs no sempre prenen la decisió que part dels ciutadans prefereixen. A Mataró, en ple estiu del 2003, es va enderrocar la casa natal de Miquel Biada, quan l'Ajuntament estava governat pel Partit Socialista (PSC). Actualment, la casa natal de Josep Pugi i Cadafalch està a la venda. CiU quan va guanyar les eleccions el 2011 es va comprometre a conservar-la per destinar-la a un centre d'interpretació de la figura i l'obra d'aquest mataroní il·lustre. Però la protecció de la casa segueix limitada només a la seva façana. A finals del 2009 es van lliurar al Registre Municipal unes 800 signatures de mataronins i de més de 40

entitats locals que demanaven la seva conservació, però res sembla haver accelerat les coses. El mateix sol passar amb el patrimoni industrial a arreu del món. La gestió d'aquest no és la mateixa a cada ciutat ni estat. Tanmateix, és imprescindible buscar una manera òptima de gestionar-lo per satisfer els ciutadans i treure'n beneficis tan econòmics i socials com a nivell d'aprenentatge del passat.

En resum, sembla que una ciutat (Terrassa) ha optat per un model de protecció industrial estès mentre que una altra (Mataró) no ho ha fet així. Aquest treball s'endinsa en els motius d'aquesta divergència de camins.

2 Rellevància del treball

Què fem amb el passat industrial? De quina manera es gestiona? Es dóna la importància que hauria de tenir? Totes aquestes preguntes i moltes més són les que intentarà resoldre aquest treball a fi de tenir una consciència més clara de la importància de les indústries a casa nostra.

S'hi explicarà el model internacional i els seus orígens, així com també el cas català. Més en concret, s'aprofundirà en dues ciutats –Mataró i Terrassa.

La rellevància del treball és, principalment, realitzar una comparativa entre la gestió actual del patrimoni industrial d'ambdues ciutats, i conèixer-ne les semblances i diferències entre elles. El treball planteja una sèrie d'hipòtesis que podrien explicar aquestes diferències. Per tant, el treball té una rellevància, en primera instància, teòrica. Les diferents hipòtesis sorgeixen d'una rica literatura sobre la qüestió, però amb pocs estudis de casos concrets.

Així mateix, el treball té una rellevància pràctica: és important saber quina importància té avui el turisme industrial a Catalunya i, més concretament, a Mataró i Terrassa; i com es gestiona. La protecció o no del patrimoni industrial, i la seva orientació o no cap al turisme, té evidents conseqüències pràctiques sobre les ciutats. En última instància, aquest treball proposa alguns instruments per millorar o aprofundir en la gestió del patrimoni industrial.

3 Objectius, selecció de casos, hipòtesis i metodologia

3.1 Objectius i hipòtesis

- I. El Treball de Recerca pretén conèixer la gestió del patrimoni industrial actual a Mataró i a Terrassa. Presenta les següents hipòtesis de partida:
 - a. Mataró i Terrassa han i estan duent a terme una gestió del patrimoni industrial diferent.
 - b. Les diferències en la gestió del patrimoni industrial actual es deuen a què, a Mataró, aquest no té la importància que hauria de tenir, tant a nivell ciutadà com polític.
- II. Aquest primer objectiu ens porta al segon: descobrir les diferències i les semblances en la gestió del patrimoni industrial entre Mataró i Terrassa, i analitzar-ne els punts forts, les debilitats, les amenaces i les oportunitats actuals de totes dues ciutats. En aquest sentit, les hipòtesis de partida són les següents:
 - a. Terrassa i Mataró han optat per models de protecció del patrimoni industrial diferents.
 - b. La protecció del patrimoni industrial a Mataró i Terrassa és diferent perquè en aquesta última ciutat hi havia més massa crítica de patrimoni.
 - c. La protecció del patrimoni industrial a Mataró i Terrassa és diferent atès que el patrimoni industrial de Terrassa té més qualitat arquitectònica que el de Mataró.
 - d. La protecció del patrimoni industrial a Mataró i Terrassa és diferent per decisions públiques municipals.

A partir d'aquests objectius principals es pretén assolir-ne d'altres. Són els següents:

- III. Descobrir la història industrial i, sobretot, industrial-patrimonial, de les dues ciutats, ressaltant-ne les semblances i les diferències. Les hipòtesis que es plantegen són:

- a. Mataró i Terrassa són dues ciutats amb un origen industrial semblant.
 - b. Les fàbriques a Mataró i Terrassa eren d'una magnitud similar.
 - c. A ambdues ciutats el pes del teixit industrial era semblant.
- IV. Conèixer quin ha estat el model català per a la protecció del patrimoni industrial en els últims anys i fer una síntesi del model internacional.
 - a. A Catalunya, un dels principals objectius ha estat la protecció i conservació del llegat industrial.
 - b. A nivell internacional, un dels principals objectius ha estat la protecció i conservació del patrimoni industrial.
- V. Investigar si el turisme a totes dues ciutats té certs interessos en el patrimoni industrial.
 - a. A Terrassa hi ha més promoció turística enfocada a la indústria que a Mataró.
 - b. Si Mataró optés pel model terrassenc, el turisme industrial tindria molta més demanda turística a la ciutat.
- VI. A partir de la comparació entre ambdues ciutats, es proposaran diverses mesures de millora per a la gestió i popularització del patrimoni industrial, com una ruta geolocalitzada per a la ciutat de Mataró. En concret, es realitzarà una acció:
 - a. Una nova eina que faciliti la promoció d'oferta de patrimoni industrial pot augmentar la demanda i l'interès en aquest sector.

L'elecció de Mataró i Terrassa com a casos d'estudi es deu a diversos factors.¹ Totes dues són ciutats que van tenir un passat industrial tèxtil molt important i que, degut a una sèrie de fets, aquest sector va deixar de ser el protagonista principal de l'economia. Ambdues van haver d'afrontar el dilema sobre què fer amb el patrimoni industrial. Per tant, es van haver de plantejar si era necessari portar a terme una gestió del patrimoni i conservar els edificis. Des d'un punt de vista del mètode comparatiu de la semblança, convé escollir dos casos que s'assemblin en molts factors, però que difereixin en un de particular (Giovanni Sartori and Leonardo Morlino, 1999). A nivell preliminar, i tal com el lector

¹ Per veure la taula d'objectius, hipòtesis i metodologia cal anar a Annex 1.

trobarà més endavant, Terrassa sembla haver adoptat un rol més actiu en la gestió del patrimoni industrial. Per contra, Mataró no va desenvolupar iniciatives fins a períodes recents. Estem, per tant, davant de dos casos semblants en multituds de variables (mida, passat industrial, població, teixit productiu, color polític...) que difereixen en una variable fonamental: la gestió del patrimoni industrial. Precisament allò que aquest treball de recerca pretén estudiar.

3.2 Metodologia

La metodologia d'aquest treball no és única, sinó que combina diferents tècniques de naturalesa quantitativa (com l'anàlisi de dades) i qualitativa (com les entrevistes). Segons la literatura especialitzada, aquest procés s'anomena triangulació (Olabuénaga, 2012) i permet arribar a inferències més robustes que la utilització de cada tècnica per separat². Les diferents eines que s'han utilitzat són les següents:

- **Recerca bibliogràfica:** En una primera fase s'ha recopilat la literatura existent que ha estudiat o tractat la gestió del patrimoni industrial. En essència ha estat una fase realitzada a partir de documents i llibres. Alguns d'ells han estat especialment útils, com per exemple:

- "Terrassa, 100 anys teixint ciutat" (1992).
- "El gènere de punt a Catalunya i Mataró: modernització i desenvolupament d'un sector industrial", de Montserrat Llonch.
- "Jaume Vilaseca: Un home per una ciutat...", de Jordi Buscà i Colell.
- "Espais recobrats: els nous usos del patrimoni industrial català", de Ferran Pont i Teresa Llordés.

Aquesta recerca també inclou les fonts d'Internet com un document que es diu "El patrimoni industrial. Conservació i museïtzació. El cas català", de Marta Terés; i els documentals vistos com "La crisi del tèxtil"³. La resta de documents estan degudament mencionats a la bibliografia d'aquest Treball.

² Vegeu les Referències extenses a la pàgina 160 o aneu a Annex 11.

³ Enllaç del documental: http://www.edu3.cat/Edu3tv/Fitxa?p_id=42938

- **Recerca històrica:** Conèixer el passat des de la Revolució Industrial fins les crisis de la dècada dels anys setanta a les dues ciutats, les quals va tenir com a conseqüència una reducció del pes del sector tèxtil en l'economia.

La recerca històrica combina recerca bibliogràfica (llibres, notícies puntuals, revistes...) amb visites presencials (museus, fàbriques...). En aquest sentit, han estat útils els setmanaris locals com el “Capgròs” i el “Tot Mataró”. També s’ha accedit a documents d’arxius municipals i autonòmics especialitzats.

- **Metodologia quantitativa:** Recerca de dades econòmiques i històriques que il·lustrin l’evolució de la indústria a Mataró i a Terrassa. Les dades s’han extret a partir de fonts històriques (de llibres com “El gènere de punt a Catalunya i Mataró”) i de fonts oficials d’internet (informes de conjuntura econòmica, Institut d’Estadística de Catalunya).

- **Metodologia qualitativa:** Es tracta de la part més substantiva del Treball de Recerca. La metodologia qualitativa permet conèixer la interpretació que els actors realitzen d’un mateix fenomen (Olabuénaga, 2012). Per a aquest Treball és fonamental conèixer com els protagonistes conceben la gestió del patrimoni industrial a Mataró o Terrassa. A partir de la comparació del que diuen els entrevistats es podrà respondre per què la gestió el patrimoni industrial ha estat diferent.

En concret, s’han realitzat entrevistes amb profunditat i semiestructurades. Es partia d’un guió fix, tot i que es permetia que l’entrevistat tractés altres temes.⁴

Per tal de què totes les visions estiguin representades, s’han escollit els següents perfils:

- Polítics de govern i d’oposició.
- Experts en gestió del patrimoni industrial independent.
- Ciutadans d’ambdues ciutats amb un coneixement ampli de la ciutat.
- Directors i treballadors de museus i fundacions referents al patrimoni industrial.
- Historiadors experts en l’època de la industrialització i l’evolució catalana.

⁴ Podeu veure un guió base a Annex 2, i totes les entrevistes a Annexes.

- Experts en turisme i, sobretot, en turisme industrial.

3.3 Ús d'eines digitals

El present Treball de Recerca també inclou l'ús d'eines digitals:

- I. Elaboració de dos frisos cronològics de la industrialització a Mataró i a Terrassa a fi de veure l'evolució de les dues ciutats en patrimoni industrial. Disseny fet a partir de l'eina "Tiki-Toki":
 - a. Enllaç fris cronològic de Mataró:
<http://www.tiki-toki.com/timeline/entry/483123/Evoluci-de-la-indstria-txtil-a-Matar/>
 - b. Enllaç fris cronològic de Terrassa:
<http://www.tiki-toki.com/timeline/entry/486196/Evoluci-de-la-indstria-txtil-a-Terrassa/>
- II. Creació de dos mapes (un per a cada ciutat) que mostren algunes de les fàbriques tèxtils de cada una de les ciutats, tant les que encara hi són com les que s'han destruït. Disseny fet a partir de "CartoDb":
 - a. Mapa de Mataró: <http://bit.ly/1IEwbl3>
 - b. Mapa de Terrassa: <http://bit.ly/1lcK7Fv>
- III. Creació d'una ruta geolocalitzada de fàbriques tèxtils de Mataró a partir de l'eina "Eduloc" per afegir-li un valor pedagògic al Treball.
 - a. Enllaç de l'aplicació:
http://eduloc.net/ca_ES/escenari/6762/preview-iframe

4 Plantejament del debat: pregunta de recerca

Com s'ha dit anteriorment, la principal pregunta de recerca d'aquest treball és per què dues ciutats com Mataró i Terrassa han optat per models de protecció industrial diferents.

Aquesta pregunta en porta una altra, de caràcter més general, associada: què cal fer amb el passat industrial?

A partir de les diferents crisis industrials, s'han anat elaborant investigacions i plans plantejant el que cal fer amb totes les ruïnes industrials. Diversos autors han estudiat aquest tipus de patrimoni a partir de l'arqueologia industrial i l'arquitectura industrial. A més, existeixen grans debats sobre què cal fer amb les indústries i el patrimoni restant. No és pas un tema tancat.

Hi ha qui veu el patrimoni industrial com un problema territorial ja que quan el capitalisme industrial va entrar en crisi els anys setanta, molts països pioners en la industrialització van quedar afectats. L'impacte de la crisi industrial es va veure vinculada a la irrupció de les noves tecnologies, que va fer evolucionar les antigues *ciutats-fàbrica* cap a un procés de desindustrialització, que va tenir com a resultat la desaparició d'indústries. Aquesta crisi va fer iniciar plans de gestió de patrimoni.

Aquest debat general té la seva traducció local. Mataró i Terrassa són dues ciutats catalanes i totes dues volien convertir-se en models de ciutat industrial i es dedicaven, principalment, al tèxtil. Però quan la gran activitat en aquest sector va minvar a partir de la dècada dels setanta, ambdues van haver de decidir no només com reconvertir tota aquella gent que s'havia quedat sense feina, sinó també què fer amb el patrimoni (els edificis, per exemple) que quedava. Per tant, primer de tot, és important fer una recerca de l'evolució industrial de totes dues ciutats des dels seus inicis, la Revolució Industrial, fins les últimes crisis. Més recentment, les dues ciutats es van trobar amb edificis sense saber què fer, a les dècades dels 70 i 80, fruit de la crisi. Les decisions que van prendre aleshores (i per què les van prendre) són fonamentals per entendre el model de protecció industrial actual.

Tot indica que Mataró i Terrassa van optar per una gestió diferent. Però, per què? Quina ciutat ha volgut promoure més la protecció del patrimoni industrial?

També, cal preguntar-se pel cas internacional, afegint-hi el cas català de la protecció del patrimoni industrial. És important conservar-lo? Se li dóna el suficient interès?

Totes aquestes preguntes també van lligades a la promoció turística. En altres paraules, a l'impacte turístic que causa el patrimoni industrial a cada ciutat ja que la recuperació del passat és la base de l'atracció turística. A més, molts museus, centres culturals i d'interpretació, entre d'altres, s'han creat a allà on abans hi havia fàbriques en activitat.

En resum, existeixen punts de vista molt diversos sobre el que cal fer amb el patrimoni industrial. Aquest treball intentarà contribuir en quins són aquests punts de vista i com diferents enfocaments poden resultar en diferents models concrets.

5 El passat industrial: una aproximació teòrica

Nombrosos col·lectius han anat treballant en diferents camps a fi d'estudiar, investigar, preservar, conservar i difondre un patrimoni que no tenia un suport legislatiu. Però, pel que fa al patrimoni industrial, en els anys setanta ens trobem amb una doble activitat: els col·leccionistes que estaven interessats en la conservació d'objectes tècnics com cotxes, trens, màquines d'escriure, rellotges, etcètera, i la revalorització d'edificis industrials, estacions, ponts i tota l'arquitectura de ferro en general. Neix, a la vegada, l'arqueologia industrial com a disciplina científica lligada al patrimoni industrial, que té com a finalitat principal registrar i preservar aquest patrimoni.

El terme *arqueologia industrial*, tot i ser una disciplina força novella, té molta literatura al darrere, la majoria de la qual de procedència anglosaxona. Va aparèixer, per primera vegada, en un article de Michael Rix l'any 1960, i va conformant un cos metodològic que va evolucionant en tècniques, enfocaments, i objectius. Rix va afirmar que l'arqueologia industrial és "el registre, la preservació en casos concrets i la interpretació dels llocs i les estructures de les primeres activitats industrials, sobretot els monuments de la

Revolució Industrial” (Rix, 1967, p. 5). Tanmateix, es considera que l’arqueologia industrial va néixer amb la batalla per salvar l’entrada de la “Euston Station”, de Londres, finalment enderrocada el 1962, tot i les protestes socials.

En general, però, podem dir que les diferents tendències del concepte *arqueologia industrial* s’han configurat en diferents escoles, les quals s’identifiquen per països (Aguilar Civera, 1998; Ana Vicenti Partearroyo, 2007):

- **Escola anglesa:** Fan les primeres interpretacions del concepte *arqueologia industrial* i de tot tipus d’indústria humana, repassant-ne tota la història. Se centren en l’etapa Industrial (és a dir, a partir del segle XVIII). Destaquen Michael Rix, Kenneth Hudson, Angus Buchanan i, actualment, Marilyn Palmer.
- **Escola italiana:** És la que, segurament, ha aconseguit delimitar millor l’estudi de l’arqueologia industrial. Els seus estudis es basen en les restes materials associades a activitats de producció, distribució i consum de béns i de les condicions laborals, centrant-se en les èpoques capitalistes. Destaquen autors com Carandini o Negri.
- **Escola francesa:** A França, generalment, se segueix la tendència del Centre d’Arqueologia del Món Modern de la Universitat de Sorbona, que fa una visió molt tradicional de la investigació arqueològica i una crítica que va més enllà de l’estudi arqueològic, ja que no confien en la combinació de les restes materials i documentals per fer una bona investigació. Destaquen autors com Bruneau i Balut.
- **Escola espanyola:** Com que a l’estat espanyol la Revolució Industrial va arribar amb retard i les diferències de desenvolupament entre regions són molt grans, cada comunitat autònoma i municipi ha hagut d’establir un període ajustat d’estudi. Tot i que hi ha estudis al respecte que comprenen bona part de la història, el focus d’especial atenció són els períodes capitalistes ja que és quan es produeixen els grans canvis econòmics que afecten la societat i la cultura en general. Diversos autors espanyols han investigat sobre el tema, com Salvador Forner Muñoz.

L’interès social i la sensibilització cap aquest tipus de patrimoni ha estat, generalment, el determinant a l’hora del naixement d’aquesta disciplina i la

seva preservació. L'arqueologia industrial també busca suport de múltiples disciplines: economia, sociologia, arqueologia, urbanisme, història de l'art, arquitectura, medi ambient, cultura, etcètera, les quals han enriquit l'estudi i l'anàlisi dels edificis així com també els criteris per la seva conservació.

En aquest sentit, podem distingir tres línies de treball relacionades entre sí, pel que fa a la investigació del patrimoni industrial:

a) Treballs d'investigació històrica seguint un mètode descriptiu i comparatiu: es pot dur a terme a partir del coneixement de la història del conjunt industrial; l'estudi de la seva evolució a través de diferents sectors industrials; les fonts d'energia i diversos processos de producció; l'estudi i l'anàlisi dels espais de treball i l'ordre jeràrquic i disciplinari de la fàbrica; l'entorn socioeconòmic i urbà; l'evolució tecnològica; el desenvolupament de l'evolució estètica i el caràcter industrial, depenent de l'arquitectura del moment; o l'impacte industrial a la ciutat i el paisatge urbà-industrial.

b) Selecció de propostes de protecció d'edificis especialment significatius entre la totalitat dels objectes a estudiar i llistar, seguint criteris a valorar del patrimoni: interès històric, cultural, tècnic, artístic, emocional o psicològic i pràctic. Aquesta línia de treball considera que registrar i fer un inventari dels edificis és fonamental.

c) Conservació i gestió del patrimoni industrial: Cal plantejar-se l'ús d'aquests elements, estudiant el seu futur, el pla de viabilitat i rendibilitat social, és a dir, gestió, difusió i dinamització d'aquest patrimoni. També s'ha de tenir en compte que la restauració d'aquests edificis té un impacte positiu a la societat ja que es s'eviten enderrocaments innecessaris, es conserva la memòria històrica i urbana, es reutilitzen edificis i es revitalitza la ciutat o part d'ella. Dins d'aquest apartat, és necessari destacar tres tipus de projectes:

1) El patrimoni en el que se segueix l'activitat tradicional ja sigui per modificacions o no. També es poden plantejar solucions mixtes, en les que a la fàbrica hi ha una part en producció i una altra que serveix com a museu industrial.

2) La transformació en museu d'instal·lacions fora d'ús en una doble perspectiva: conservació del patrimoni i aportar cultura a la societat.

3) Reconversió o reutilització per usos diferents a l'original: espais per activitats artístiques, espais comercials, polifuncionals, d'oci, educatius, conjunts residencials o administratius, etc.

També, podem considerar el patrimoni industrial com a patrimoni integral. En aquest cas, no hem de tenir present el patrimoni industrial com les fàbriques en sí, sinó com allò físic i no físic, és a dir, no només el monument o Bé Immobile, sinó també la maquinària, la documentació i la història oral.

Actualment, el patrimoni industrial tant en l'àmbit acadèmic com en l'administratiu i tècnic es comença a considerar un assumpte rellevant. Segons Lalana i Santos "estem davant un estudi poc estructurat, on els límits són difusos i els objectes d'estudi i els mètodes, criteris i continguts són objectes de debat minoritari". Afirmen també que ens trobem davant un desconeixement industrial escàs i que és necessari acotar els grup d'aquells que realment estan capacitats per treballar en industrial. Així doncs, aquests dos autors opinen el mateix que Aguilar (1998). "Encara queda molt camí per recórrer".

Tot i això, l'estudi del patrimoni industrial és una àrea de coneixement que després de varies dècades de treball, compte amb una investigació teòrica i pràctica.

5.1 Protegir o no protegir el passat industrial: Debats i enfocaments teòrics

El patrimoni industrial és tot allò moble i immoble que ha marcat la història d'una ciutat i que, com a tal, també és patrimoni cultural que reflecteix part dels valors de la societat, la qual el reconeix com a propi, ja que sovint és un mitjà per comprendre el passat o esquematitzar un període clau de la història.

Sovint depèn dels valors que la societat en general atribueix a cada moment de la història i és la que en certa manera determina quins béns cal protegir i conservar per la posterioritat. La visió restringida, singular i antiga del patrimoni del ciutadans del segle XIX serà substituïda durant el segle XX amb la incorporació del concepte *valor cultural*, concepte que seguirà en el segle XXI.

Protegir es pot fer de moltes maneres diferents i amb enfocaments molt variats. La literatura especialitzada s'ha aproximat a la qüestió des d'un punt de vista

global (protegir per diversos motius) o des d'un punt de vista més particular (protegir per un motiu en concret).

Va ser a Anglaterra, a inicis dels anys setanta, quan va començar a desenvolupar-se l'interès per les restes físiques de la Revolució Industrial. Encara que l'origen d'aquest interès puguin ser anterior, ja que és al segle XIX quan es creen els museus de ciències i tècniques, no és fins al segle XX que sorgeix una consciència generalitzada, propiciada per destruccions massives d'edificis industrials durant la Segona Guerra Mundial (1939 – 1945) i pel desenvolupament urbanístic de moltes ciutats. La destrucció de "l'Euston Station", l'any 1962 a Londres va iniciar corrents d'opinió d'historiadors i científics contraris a la destrucció d'aquest llegat industrial, cosa que va fer créixer un sentiment positiu per a salvaguardar el patrimoni industrial britànic, sorgint múltiples associacions espontànies de ciutadans interessats en la preservació del seu patrimoni industrial.

Aquest moviment de sensibilització es va anar escampant molt ràpidament arreu del món fins a l'actualitat. Al llarg dels anys s'han elaborat diferents models, associacions, congressos, a fi de mantenir el llegat industrial que identifica cada regió. Però també és un camp que genera polèmica, a causa de les diverses opinions que genera aquest tema.

5.1.1 Debats

Per entendre el patrimoni industrial abans cal comprendre l'arqueologia industrial i tota la discussió teòrica que hi ha en aquest camp.

Un dels primers referents va ser Kenneth Hudson quan, el 1963, va definir l'Arqueologia Industrial com una nova disciplina científica que té com a finalitat el descobriment, la catalogació i l'estudi de les restes físiques del passat industrial a fi de conèixer aspectes significatius de les condicions de treball i dels processos tècnics i productius. També creia que era possible un major i millor coneixement del nostre passat industrial a diferents nivells. Opinava que si es posava l'arqueologia i les seves tècniques al servei de l'estudi del passat industrial, i es recollien restes i dades, es podria fer una reconstrucció de com era la producció i la vida d'aleshores (Hudson, 1963).

Altres autors com Buchanan (1976), van incidir més en la necessitat de preservació del patrimoni industrial. Segons va assegurar, l'Arqueologia Industrial també ha de pretendre recuperar i restaurar l'aspecte primitiu del monument en sí, i la recuperació de les parts afectades, a través de la seva renovació (és a dir, fer-ne un ús al públic sense alteracions) i la consolidació (impedir-ne la seva desaparició). Segons Buchanan, el monument o museu s'ha de convertir en un record del passat, en un laboratori d'investigació i, sobretot, en un centre de formació.

Andrea Carandini (1984) segueix les idees de l'escola italiana i afirma que seguint una successió lògica-històrica, l'arqueologia industrial no és més que l'arqueologia de les formacions capitalistes. (Carandini, 1984).

En el debat sobre l'arqueologia industrial, un pas important va ser la Carta de Nizhny, aprovada per l'Assemblea Nacional del TICCIH el juliol de l'any 2003. Defineix el concepte d'*arqueologia industrial* com "un mètode interdisciplinari per l'estudi de tota evidència, material o immaterial creada per processos industrials" (TICCIH, 2003).

En qualsevol cas, queda clar que es tracta d'un concepte de fronteres indeterminades: no hi ha un consens sobre què és i què no és arqueologia industrial.

Malgrat tot, la disciplina segueix en general la màxima representant d'aquest terme, Marilyn Palmer, presidenta de la *Association for Industrial Archaeology*. Defineix l'arqueologia industrial com un "estudi d'un període que abraça els testimonis físics del desenvolupament social, econòmic i tecnològic en el que es va iniciar la industrialització" (Palmer, 1990, p. 281).

En termes més concrets, pel que fa al patrimoni industrial, convé assenyalar que la literatura especialitzada no ha considerat la possibilitat de la no protecció. Amb més o menys intensitat, la majoria d'autors que han escrit sobre la qüestió consideren que el patrimoni industrial s'ha de protegir, tot i que varien en la intensitat d'aquesta protecció i en el motiu.

Experts com Oriol Bohigas creuen que estem fent un excés a l'hora de protegir aquest tipus de patrimoni. Bohigas opina que a vegades convé ser racional i

que si on hi ha la fàbrica abandonada es pogués construir una escola, valdria la pena enderrocar-la.⁵

Per contra, també hi ha qui manifesta que la rehabilitació dels edificis industrials porta a l'abandonament del passat ja que sovint se substitueixen per pisos o altres usos ben diferents, és el que opina la Pepi Martínez, secretaria tècnica de la XATIC⁶.

A l'altra extrem, la secretaria de la Xarxa de Turisme Industrial de Catalunya, creu en una conservació extrema de les indústries que en un passat havien estat tan importants.

En general, hi ha tres àmbits d'estudi: la delimitació cronològica, l'espacial i la temàtica .

a) Delimitació cronològica de la industrialització i de l'aparició del concepte de patrimoni industrial. Quan comencem a investigar sobre la protecció del patrimoni industrial i quan podem parlar d'*industrial* genera un problema que ja fa dècades que dura.

Autors com Hudson (1963) parlaven de les restes industrials o passat industrial en tota la seva amplitud: des de la prehistòria fins a l'època contemporània. Però aquest espai de temps s'ha anat reduint fins a centrar-se en el període de la industrialització com a objecte d'estudi, el sorgiment de les societats capitalistes i la cultura material. Segons Carandini (1984), podem parlar d'indústria a partir de mitjans del segle XVIII perquè normalment el patrimoni industrial s'associa al sistema tècnic de vapor-ferro-carbó, vinculat a la Revolució Industrial.

Altres especialistes com Bruneau i Balut (Ana Vicenti Partearroyo, 2007, p. 6) difereixen d'aquesta idea i segueixen sostenint que l'arqueologia industrial és una ciència que s'ocupa de tot allò fabricat per l'home sense limitació de lloc, època, valor estètic o grau de conservació.

⁵ Afirmació extreta de l'entrevista realitzada a Ramon Bassas, exregidor de Mataró. Annex 3.

⁶ Entrevista transcrita a Annex 6.

A nivell internacional, la Carta de Nizhny considera que “el període històric de principal interès s’estén des de principis de la Revolució Industrial fins a la segona meitat del segle XVIII, l’actualitat inclosa.” (TICCIH, 2003, p. 1).

En el cas espanyol, el Pla Nacional de Patrimoni Industrial inclou en el concepte patrimoni industrial “les manifestacions compreses entre meitats del segle XVIII, amb els inicis de la mecanització, i el moment en el que comença a ser substituïda total o parcialment per altres sistemes en els que intervé l’automatització” (Institut del Patrimoni Cultural d’Espanya, 2011, p. 6).

b) Delimitació espacial, és a dir, quin espai concret (o quins elements materials) és (o no és) patrimoni industrial. Una indústria només és identificable en poques ocasions com un sol edifici, ja que solem distingir entre dos aspectes: la fàbrica i l’establiment industrial. La fàbrica és el local de producció pròpiament dit, i l’establiment és el lloc on s’exerceix l’activitat econòmica de producció industrial, és a dir el terreny i els edificis. Les construccions i els espais no estan repartits ni situats de manera aleatòria sinó que obeeixen a una lògica, sovint, producte de l’experiència. Sovint *el conjunt* no és patrimoni industrial i cal identificar què és valuós quan tenim en compte la fàbrica en la seva totalitat. No s’ha de confondre la part pel tot. N’és un exemple la controvèrsia sobre la monumental entrada que donava accés a l’estació londinenca d’Euston,. Per alguns, la porta només és una part de tot el complex de l’estació. El debat, per tant, està servit: protegir només la porta comporta, de facto, protegir gran part de la resta de l’edifici (Lalana Soto and Santos i Ganges, 2009, p. 38).

c) Delimitació temàtica (què és industrial?). És, probablement, el debat més important. Cal determinar quines activitats s’inclouen dins l’esfera de *patrimoni industrial*. Avui, els experts encara no es posen d’acord. Hi ha activitats com el ferrocarril o la mineria que estan incloses des del principi en el camp de l’arqueologia industrial, i que es consideren indispensables, mentre que altres elements, com l’obra pública, són encara punts de debat.

A nivell espanyol, la delimitació temàtica acceptada és la que estableix el Pla Nacional de Patrimoni Industrial (2011). I, a nivell internacional, la Carta de Nizhny Tagil (TICCIH, 2003)⁷.

Els especialistes Luis Santos i José Luis Lalana recorden que encara queda molt camp per recórrer a la interpretació dels espais industrials en tota la seva complexitat. “Mentre ens submergim en profundes discussions acadèmiques i busquem enfocaments innovadors, el treball de base segueix pendent” (2009, p. 42).

5.1.2 Enfocaments teòrics: Per què protegim el llegat industrial?

Tot seguit repassem els diferents enfocaments teòrics que la literatura ha donat a la protecció del patrimoni industrial. És necessari gestionar aquests vestigis i aplicar nous usos o projectes que els rescatin per tal que no desapareguin i els revalorin en tots els aspectes. Aquests es poden dividir en econòmic, social, urbanístic i paisatgístic, mediambiental i cultural.

A **nivell econòmic**, es considera que cal protegir, conservar, rehabilitar i mantenir les fàbriques que en un passat havien estat el motor de la ciutat, entre altres elements patrimonials, ja que malgrat l'alt cost de conservació, també poden ser una font molt important de diners per a la ciutat.

Un factor estretament relacionat és el turisme ja que ha i està representant un fort impacte econòmic a l'entorn.

Sovint molts d'aquests edificis es destinen al sector turístic i, per tant, generen externalitats positives. La recuperació o la restauració de fàbriques o d'espais industrials millora els entorns més immediats, sobretot tenint en compte que aquests espais acostumen a situar-se en llocs generalment degradats.

Barris, ciutats, províncies i regions van patir un gran trauma per la desindustrialització que es va donar, sobretot, als anys vuitanta quan va començar a sortir molt més barat produir als països pobres i, per tant, era impossible competir. La majoria d'aquestes zones han posat en valor el

⁷ El llistat d'activitats que inclouen és llarg i el podeu veure al mateix Pla Nacional o a la pàgina web oficial de l'Institut del Patrimoni Cultural d'Espanya (<http://ipce.mcu.es/conservacion/planesnacionales/patrimonio.html>)

patrimoni industrial, com a factor d'identitat territorial, com a recurs a explotar i com un aprofitament per atraure el turisme industrial. Ho veuen com un mitjà de rehabilitació econòmica i s'aprofiten, a més, de l'atractiu arquitectònic.

Un exemple molt clar l'explica l'Anna Mata en una entrevista realitzada en el marc d'aquest treball. És el cas d'un poble de Catalunya anomenat Cercs, "un territori miner amb una població molt petita que, en el moment en què van tancar les mines, tota la població va quedar a l'atur. I Cercs de seguida va tenir molt clar que la seva salvació era el turisme associat a la mina, i explicar la seva història. Per tant ho va fer, principalment, per qüestió de supervivència. Actualment, si no hi hagués turisme, no hi hauria entrades econòmiques i, per tant, ho passarien molt malament"⁸.

No obstant, el turisme no sempre s'utilitza per guanys econòmics. Un exemple ben clar són les Jornades Europees del Patrimoni creades per incentivar la sensibilització dels ciutadans.

A **nivell social**, l'arquitectura industrial ha ajudat a estudiar com ha afectat el patrimoni d'aquest tipus en la societat i quins canvis s'hi han vist al llarg dels anys. És fàcil relacionar aquest enfocament amb la identitat dels ciutadans ja que un dels motius principals que presenta la literatura pels quals s'ha preservat el llegat industrial és per la sensibilització de les persones, que ha estat a provocat a partir d'un procés causat, sovint, per certa mobilització ciutadana.

El primer pas cap a la valoració social és el coneixement de les restes patrimonials que la industrialització ens ha deixat. Santos i Lalana expressen en "Las fronteras del patrimonio industrial" (2009) que aquesta ha estat la senyal d'identitat i la meta de l'arqueologia industrial des dels seus inicis.

Cal protegir el patrimoni industrial perquè un llegat industrial ben protegit i conservat fa que, com a conseqüència, augmenti la qualitat de vida.

⁸ La transcripció d'aquesta entrevista la podeu trobar a l'Annex 7.

Per exemple, arreglar una fàbrica i reconvertir-la per un ús social genera també una externalitat positiva social ja que fa la gent es relacioni més i que augmenti la cultura i el capital social, que va lligat, a més, al tipus d'activitat a què es destini la fàbrica reconvertida. És a dir, per exemple, si es reconverteix una fàbrica i es transforma en un menjador social, les persones amb pocs recursos podran menjar però no només això, sinó que estaran en un lloc confortable on es podran relacionar amb altres persones.

Però això tampoc vol dir que l'enderrocament d'aquestes sigui negatiu en alguns casos ja que, si no, la societat no avançaria en alguns aspectes.

En moltes de les àrees més poblades del món occidental (ciutats i regions industrials), va ser la indústria la que va provocar l'abandonament irreversible dels costums de vida tradicionals i per això, actualment, rehabilitar les fàbriques representa un veritable suport a la identitat col·lectiva dels seus avantpassats. Per tant, els edificis poden retornar a les persones la memòria del passat industrial, així, dels costums i dels valors tradicionals.

A nivell urbanístic i paisatgístic, podem veure com la literatura insisteix en la conservació del patrimoni industrial per a gaudir d'un entorn millor. Molts autors insisteixen que cal preservar i interpretar els monuments industrials com a una nova branca de coneixement.

Maurice Daumas (1980) afirma que la investigació i l'observació permeten identificar el que encara no ha estat destruït, determinar la historicitat, apreciar l'interès i causar la seva preservació perquè defensa que cal tenir clar quin és l'objectiu principal de l'arqueologia industrial. En aquest sentit, per tant, cal destacar l'arqueologia industrial perquè el seu principal objectiu va ser el de salvaguardar aquell llegat industrial que no es podia traslladar en museus o col·leccions, i que sempre seguien en el seu lloc original: els edificis.

Sovint les fàbriques se situaven en els centres de les ciutats, per això cal protegir el patrimoni industrial perquè fer que una ciutat estigui en bones condicions i sigui visualment atractiva també augmenta la qualitat de vida. És necessari que es conservi part d'aquest llegat industrial perquè, a banda de ser una atracció turística i generar un impacte econòmic a la ciutat, també és la memòria del que hi havia en un passat per les presents i futures generacions.

A més a més, les ciutats també són un paisatge (Valcárcel, 1998) i, per tant s'han de cuidar.

A **nivell cultural**, tota literatura inclou el patrimoni industrial dins el patrimoni cultural ja que tan els edificis, els elements arquitectònics, com l'arqueologia industrial permeten entendre el passat, i aprendre quelcom, ja sigui per exemple el funcionament de les màquines, com es feien uns mitjons o la societat de l'època.

Els autors que posen èmfasi en l'aspecte cultural consideren que les indústries formen part de la cultura del país i, per tant, cal protegir-les. La industrialització va ser un període que va canviar la societat i el món per complet. És per això que és imprescindible conservar part del llegat industrial a fi d'aprendre el que en un passat havia estat tant important.

En definitiva, segons s'ha vist a la literatura es poden identificar diferents postures respecte a la protecció del patrimoni industrial:

- *Postura extremista positiva*: Tendeix a una protecció total del llegat industrial: tant d'elements industrials mobles (sobretot maquinària) com d'edificis (naus industrials, magatzems, fàbriques, xemeneies...). Com a avantatge, podem dir que si sempre se seguís aquest model, es podria tenir un coneixement (quasi) total de la història o del passat del municipi o ciutat, així com també de la societat. Però, com a inconvenients, seria una despesa enorme ja que els costos tant de la rehabilitació com del manteniment dels edificis industrials són molt elevats. A més, com a perill, podria causar una frenada en el desenvolupament de la ciutat.

- *Postura extremista negativa*: Tot i que la majoria d'autors pensen que cal protegir part del patrimoni industrial, existeix la tendència que defensa la protecció mínima, gairebé nul·la, del llegat industrial. Es pot interpretar de diferents maneres ja que també s'inclouen dins aquest grup aquells que destinarien els recursos a altres coses. Tot i això és la tendència menys comuna de les tres, tal com explica Ramon Bassas. Un avantatge de no protegir res és que hi ha més disponibilitat de sòl perquè: a) es pot construir més, b) generalment, aquestes grans fàbriques se situen al centre de les ciutats, on el sòl acostuma a ser més necessari, i c) hi ha més capital

disponible per invertir en altres coses. Com a inconvenient, no protegir el llegat industrial fa que es perdi una part del passat de la ciutat que podria servir per explicar la industrialització a les futures generacions ja que les persones que van viure aquesta època ja no hi són o són molt grans. A més a més, destruir el patrimoni industrial és un fet irreversible.

- *Postura neutral*: Postura sense una sensibilització clara respecte el patrimoni industrial. Depèn de cada cas. Es pot creure que s'ha de protegir el suficient per poder recordar el passat però, al mateix temps, la protecció no ha d'impedir altres aspectes com el creixement econòmic. Com a avantatge diríem que, com que valoren molt raonadament les decisions, la decisió pot ser més òptima que les altres. L'inconvenient que presenta aquesta tendència és que la decisió no sempre és encertada ja sigui per motius econòmics, perquè ja s'han protegit massa elements industrials a la ciutat o perquè els processos de deliberació fan que endarrerir les decisions. Abans no s'arriba a un consens, pot ser massa tard.

Les tres postures es representen en el següent diagrama:

Extremista positiva	Neutral	Extremista negativa
Protecció total + Ampli coneixement de la història i el passat - Costos molt alts	Decisió confusa o sense una preferència forta + Decisió molt raonada - Pot ser que les actuacions no siguin encertades - Es pot dilatar en el temps	Protecció mínima + Més disponibilitat de sòl en els centres de les ciutats - Pèrdua de gran part del passat de la ciutat - La destrucció és un fet irreversible

6 El passat industrial: una aproximació pràctica

La industrialització té els seus orígens a determinats països d'Europa occidental com Gran Bretanya, Alemanya, França i Bèlgica, i a Estats Units, escenaris on hi va destacar l'auge de la indústria pesada, del progrés tecnològic i de l'aplicació de forces motrius com el carbó, l'electricitat i el petroli, que van determinar la creació de nous espais productius i paisatges, lligats al procés d'urbanització i a la cultura.

La Revolució Industrial és un fenomen que va canviar la història per complet i va conduir a una millora social, tecnològica, cultural i econòmica. Es va desenvolupar a Europa entre el segle XVIII i inicis del segle XX. Va començar a la Gran Bretanya però, posteriorment, es va estendre a tot el món. El símbol que identifica més aquesta època és la màquina de vapor ja que va fer possible la substitució del treball manual pel mecànic. De mica en mica i amb la influència de les noves tecnologies, han anat quedant fàbriques inutilitzades i, sovint, abandonades. Aquest fet, ha passat a arreu del món per diferents factors i en diferents èpoques de la història. Cada país ha gestionat aquest llegat industrial d'una manera diferent.

Abans d'endinsar-nos en el model català i en Mataró i Terrassa, veurem una aproximació al passat industrial dels diferents models a nivell internacional des dels seus orígens fins a l'actualitat.

6.1 Els diferents models públics

Existeixen diferents models públics sobre la gestió del patrimoni industrial. Els orígens d'aquests models els podem trobar a partir de la Segona Guerra Mundial (1939 – 1945) quan, després que Europa quedés devastada i que es donés evidència del que era capaç de fer l'ésser humà, es va veure clar que s'havien de dur a terme una sèrie de polítiques. D'aquesta manera, es van crear institucions per tal de protegir el patrimoni.

En termes més concrets, des que va sorgir l'interès pel patrimoni industrial a la dècada dels anys seixanta al Regne Unit (més tard en altres països), les associacions de voluntaris sempre han estat la punta de llança d'iniciatives i

desenvolupaments ja que sense la seva dedicació i esforços, una gran part del patrimoni hauria desaparegut per sempre.

L'interès per a la protecció del patrimoni industrial a cada país i a cada municipi va aparèixer en temps diferents. Per exemple, tal com ressalta Anna Mata⁹, la gran diferència de Terrassa respecte Sabadell és que Terrassa es va adonar més aviat de la importància del seu llegat industrial, en canvi Sabadell, per tal d'habilitar l'estructura dels carrers per a l'automòbil, va enderrocar tots aquells edificis monumentals que considerava que feien nosa.

A partir del que s'ha anat observant a la literatura podem distingir tres polítiques públiques que s'han fet servir per gestionar el patrimoni industrial:

- *El no model*: És, bàsicament, la no-actuació davant les fàbriques abandonades, ja sigui per falta de sensibilització o perquè no hi ha prou diners disponibles per actuar. És, de fet, el model que acaba predominant entre els països o les regions sense recursos.

- *L'enderrocament*: Es basa en enderrocar totes les naus que es creu que fan nosa i que no es poden reaprofitar. Es pot donar, també, per una falta de sensibilització o perquè es considera que ja s'ha protegit el suficient patrimoni per aprendre sobre el passat industrial de la ciutat. Segons els entrevistats en aquest treball, els governs que han escollit aquest pla d'actuació a l'extrem, generalment, se n'han penedit. És per tant, el model més perillós perquè una vegada es destrueix un element, ja no hi ha marxa enrere. És el cas, segons opina Anna Mata, del que li ha passat a Sabadell, que no donava importància al seu llegat industrial i, sense remordiments, va destruir la majoria d'edificis industrials. I, ara que està augmentant la sensibilització al respecte, ja no té gairebé edificis patrimonials, en comparació amb els que tenia. Però això no només passa amb Sabadell, sinó que també passa amb moltes ciutats encara que aquestes ja tinguin un llegat industrial prou important. Per exemple, Terrassa té un molt bon patrimoni industrial però en un passat també va enderrocar edificis industrials molt valuosos, com un conjunt escolar modernista que ajudava a entendre com eren les escoles de l'època.

⁹ Entrevista a Annex 7.

- *L'aprofitament públic*: Rehabilitar els edificis industrials per donar-los un ús totalment diferent al que tenien, en aquest cas per a usos públics. El patrimoni industrial es posa al servei de les institucions per fer-hi la seu d'una associació, la seu d'entitats, etcètera. Per exemple, la Masia Freixa (Terrassa) és un antic edifici modernista de 1896 pensat originalment com a fàbrica de filats i antic magatzem de llana que és avui la seu de la Xarxa de Turisme Industrial de Catalunya. És, també, una oportunitat més per a veure el patrimoni industrial de la ciutat.

També entren dins aquest camp les fàbriques que s'han convertit en escoles per a l'ensenyament, com és el cas de *l'Escola Lanaspà*, antic vapor terrassenc.

- *L'aprofitament econòmic*: Destinar la nau per a obtenir guanys econòmics com a principal objectiu. Majoritàriament, es reconverteixen a nous usos. Es tracta d'un model que, sovint, va relacionat amb el turístic perquè només que es destini l'edifici a la creació d'un museu on s'hagi de pagar per entrar, ja s'està obtenint un guany econòmic a l'hora que un aprofitament cultural. Sol ser el principal objectiu dels polítics.

- *L'aprofitament turístic o cultural*: L'objectiu principal és destinar el llegat industrial a un ús turístic perquè la gent conegui el passat industrial de la ciutat o de la mateixa fàbrica.

La gestió del patrimoni industrial ha de ser pública o privada. Si l'edifici industrial forma part d'un privat, la situació canviarà. Tot i això, malgrat que estigui gestionat privadament pot seguir algun d'aquests models.

7 El model internacional

7.1 Evolució industrial

Fins a finals del segle XVIII, a l'etapa preindustrial, dominava la manufactura petita, i dispersa, de caràcter rural, i el treball artesanal, exceptuant algunes instal·lacions aïllades.

A partir de finals de segle van aparèixer les grans fàbriques, la màquina de vapor, el ferrocarril i les ciutats industrials, que no van deixar de créixer fins a finals del segle XIX i inicis del XX (Ashton, 2008).

Els espais industrials van crear un paisatge caracteritzat per la concentració de grans fàbriques, junt amb les mines, els ports o zones privilegiades. Les ciutats creixien paral·leles als espais industrials i a la inversa, de manera que va néixer la relació ciutat-fàbrica.

Després de la Segona Guerra Mundial els canvis es van accelerar i va començar una nova etapa, anomenada societat postindustrial, postmoderna o posteconòmica.

A finals del segle XX, la crisi de caràcter estructural i vinculada a la irrupció de les noves tecnologies va provocar el tancament de moltes fàbriques, la liquidació d'empreses i negocis de tot tipus i mides, i acomiadaments massius de treballadors (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992).

En pocs anys la majoria d'element creats a conseqüència de la Revolució Industrial van quedar obsolets i es van liquidar, com la màquina de vapor i les formes de treball i de vida. A partir dels anys seixanta, tots aquests elements tècnics es van començar a revalorar. Això va comportar l'aparició d'entitats privades i públiques, que havien acumulat una gran quantitat de maquinària i d'objectes, que van donar origen als museus i a un augment de la sensibilització dels edificis.

En general però, el ràpid creixement urbà durant l'etapa de desenvolupament (1950 – 1970) va tenir un impacte negatiu pel patrimoni. Els governs europeus dels anys vuitanta van posar en marxa unes mesures de reestructuració i reconversió industrial per frenar la crisi, però no van funcionar i, de retruc, el patrimoni industrial se'n va ressentir. Van quedar especialment afectats regions com Escòcia, Lorena i Nord-Pas-de Calais a França, el Ruhr i el Sarre a

Alemanya, i a Espanya en diverses zones industrials com el País Basc, Astúries i Catalunya¹⁰.

7.2 Orígens i evolució de la protecció del patrimoni industrial

Són molts els centres i organismes europeus que des de la dècada dels anys setanta treballen a fi de preservar el patrimoni industrial. Va ser l'any 1931 quan va començar el procés de creació d'institucions amb l'objectiu de conservar el patrimoni cultural. No obstant, la importància va créixer notablement a partir de la Segona Guerra Mundial (1939 – 1945).

La Organització de les Nacions Unides per l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO), creada el 1946, ha desenvolupat un paper molt important a favor de la revaloració del patrimoni industrial. Ha tingut un paper actiu a l'hora de protegir béns com el ferrocarril d'Àustria, l'Ironbridge de Gran Bretanya i un poblat industrial d'Itàlia. L'any 1954, a la Convenció de l'Haya, es va utilitzar per primera vegada el terme *Béns Culturals*. Aquest concepte permetia incloure béns més enllà de la seva significació simbòlica i estètica, i que representessin els sectors de la societat. Aquí trobem els orígens del patrimoni industrial a nivell internacional.

Un altre organisme internacional força important és el Consell Internacional de Monuments i Enclavaments (ICOMOS), creat el 1964. Juntament amb la UNESCO, promou convencions, cartes i normes que regeixen la conservació del patrimoni a nivell mundial. L'any 1969, es va crear el Conveni Europeu per a la Protecció del Patrimoni Arqueològic¹¹.

Tot plegat va fer que els anys setanta es comencés a donar una importància renovada a les restes industrials.

El 1972, des de la UNESCO, es va crear la Convenció per a la Protecció del Patrimoni Mundial Cultural i Natural, constatant que "el patrimoni cultural i natural estan cada vegada més amenaçats per la destrucció, no només per

¹⁰ Per a saber-ne més, vegeu *TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992, Arístides (1998), Fernández (2012), Hobsbawm (2009), Southciffe (2008).

¹¹ Aquest conveni va ser revisat l'any 1992. Veure'l aquí: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/143.htm>

causes tradicionals de deteriorament sinó també per l'evolució de la vida social i econòmica que les agreuja, amb fenòmens d'alteració o de destrucció encara més terribles" ("Convenció sobre la protecció del patrimoni mundial, cultural i natural," 1972, p. 1). Considerar com a patrimoni cultural monuments d'un caràcter especial, certs conjunts arquitectònics i els llocs arqueològics excepcionals, obligava, bàsicament, a tots els estats membres de la Convenció a "identificar, protegir, rehabilitar i transmetre a les generacions futures el patrimoni cultural i natural situat en el seu territori" ("Convenció sobre la protecció del patrimoni mundial, cultural i natural," 1972, p. 3). Es van establir criteris de gestió i intervenció en el patrimoni.

L'any 1975 va ser declarat l'*Any Europeu del patrimoni Arquitectònic* i l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa va crear la Comissió relativa a l'Arqueologia Industrial.

El 1978 la 20a Conferència de la UNESCO va recomanar als estats membres que adoptessin lleis per tal de conservar els béns culturals mobles i evitar-ne la seva desaparició (UNESCO, 1978). Un any més tard, el Consell d'Europa va fer una recomanació, però relativa al patrimoni industrial. Va ser la primera proposta internacional en què hi va aparèixer el terme d'arqueologia industrial i quan es va començar a reconèixer la importància d'aquest tipus de restes per a comprendre la història més recent, així com també les desigualtats entre els diversos països (Pau Olmos Benlloch, 2009, p. 96).

El mateix consell l'Europa, l'any 82, va crear la Comissió de Polítiques Urbanes i Protecció del Patrimoni. Un any més tard es va posar en funcionament el programa de recolzament a projectes pilot comunitaris en matèria de conservació del patrimoni arquitectònic. Dels 36 projectes que es van aprovar, 15 eren propostes de conservació i rehabilitació de fàbriques tèxtils. Dins de Catalunya, cal destacar les ajudes que va rebre el complex industrial i agrícola de l'Espluga de Francolí (Tarragona) i el complex tèxtil del Vapor Aymerich, Amat i Jover de Terrassa. També, a partir dels fons de la Unió Europea, els fons estructurals, s'han dut a terme diverses intervencions sobre béns immobles del període industrial (Cerdà Pérez, 2011, p. 210).

L'any 1984 va realitzar-se, a França, la "Jornada de portes obertes" organitzada pel Ministeri de Cultura. A la II Conferència Europea de Ministres

Responsables del Patrimoni Arquitectònic (Granada, octubre 1985), el Ministre de Cultura francès va suggerir estendre a nivell europeu la iniciativa, amb el suport del Consell d'Europa. Diversos països europeus aviat van engegar esdeveniments similars. A més, es va acordar una ampliació del concepte de patrimoni històric-cultural que inclogués el patrimoni tècnic i industrial. Aquestes iniciatives van tenir com a resultat la creació, l'any 1991, de Jornades Europees del Patrimoni (JEP) en la que hi participen 50 països. Es tracta d'unes jornades de portes obertes anuals que tenen l'objectiu de promoure l'accés al patrimoni cultural. El programa anual, generalment durant un cap de setmana de setembre, ofereix l'oportunitat de visitar monuments, museus i zones d'interès cultural, la majoria elements tancats al públic normalment. Des del 1999, aquestes jornades tenen, fins i tot, un eslògan: "Europa, un patrimoni comú".

Es tracta d'un turisme sense aprofitament econòmic que es fa únicament per estimular la societat civil, la joventut, el treball voluntari, la cooperació i, sobretot, l'augment de sensibilització vers el patrimoni.

Els resultats que obtenen són molt bons i augmenten any rere any. Durant aquests caps de setmana del mes de setembre més de 20 milions de persones visiten els monuments oferts al públic, que són més de 3.000.

La resolució de la IV Conferència va explicar que les estratègies a favor d'un turisme cultural sostenible poden valoritzar molts aspectes de la cultura europea, incloent el patrimoni tècnic i industrial.

Paral·lelament, el Comitè de Ministres del Consell d'Europa de 1990 va elaborar una Recomanació sobre la protecció i conservació del patrimoni tècnic, industrial i mecànic que perseguia, principalment, promoure la consciència i la valoració d'aquest patrimoni a través de campanyes dirigides al públic i, concretament, al turista amb inquietuds industrials.

Tornant enrere, cal destacar més accions que s'han dut a terme per tal de protegir el patrimoni. El 1984 es va crear el Comitè Internacional per a la Gestió del Patrimoni Arqueològic (ICAHM). Seguint el mandat de la Convenció del Patrimoni Mundial (1972), no s'ocupa només del Patrimoni de la Humanitat sinó de totes aquelles qüestions arqueològiques, paisatges i altres elements rellevants arreu del món. També col·labora amb organitzacions internacionals,

nacionals, regionals i locals que persegueixen objectius similars. Manté el seu enfocament en el desenvolupament i la propagació de normes de gestió de recursos culturals internacionals. A més, fomenta la investigació arqueològica, la gestió de llocs i recursos arqueològics, intenta desenvolupar una millor xarxa d'arqueòlegs professionals, organitza conferències i talles per produir llocs web i altres mecanismes a fi de promulgar millors gestions al respecte.

Tot i aquestes accions, segons Mireia Artís i altres autors (Mercader et al., 2001) la Unió Europea ha tendit a deixar de banda els temes culturals i, entre ells, els industrials.

A la taula següent podem veure un resum de les institucions més rellevants que s'han creat per tal de promoure la protecció del patrimoni industrial¹²:

INSTITUCIONS INTERNACIONALS	
Any	Descripció
1931	Carta d'Atenes: Elaborada a la Convenció per a la protecció de béns per tal de promoure als Estats la conservació de monuments artístics i històrics.
1945	Creació de l'ONU
1946	Creació de la UNESCO
1949	Creació del Consell d'Europa
1954	UNESCO: Convenció de l'Haya per a la protecció de Béns Culturals en cas de conflicte armat.
1954	Consell d'Europa: Conveni Cultural Europeu
1964	UNESCO: Creació del Consell Internacional de Monuments i enclavaments (ICOMOS)
1969	Consell d'Europa: Conveni Europeu per a la Protecció del Patrimoni Arqueològic
1972	UNESCO: Convenció per a la Protecció del Patrimoni Mundial Cultural i Natural
1975	Consell d'Europa: Espanya ratifica el Conveni Europeu per a la protecció del patrimoni arquitectònic
1978	UNESCO: Recomanació sobre la Protecció dels Béns Culturals Mobles
1979	Consell d'Europa: Recomanació relativa al Patrimoni Industrial
1982	Consell d'Europa: Creació de la Comissió de Polítiques Urbanes i protecció del patrimoni
1983	Inici del programa de recolzament a projectes pilot comunitaris en matèria de conservació del patrimoni arquitectònic
1984	Creació del Comitè Internacional per a la Gestió del Patrimoni

¹² Informació de la taula extreta de Terés (2008). Per a més informació vegeu Cerdà (2011).

	Arqueològic (ICAHM).
1984	França: <i>Journée Portes Ouvertes</i> organitzada pel Ministeri Cultural
1985	II Conferència Europea de Ministres responsables del patrimoni arquitectònic (Granada)
1986	Unió Europea: Resolució de Conservació d'Obres d'Art i Objectes d'Interès Cultural i Històric.
1987	<i>I Open Monumentedang</i> als Països Baixos
1988	Unió Europea: Resolució sobre la Conservació de Patrimoni Arquitectònic i Arqueològic
1989	Consell d'Europa: Recomanació relativa a la protecció i revalorització del patrimoni arquitectònic en el context de les operacions urbanístiques d'àmbit urbà i rural.
1990	UNESCO: Carta per a la protecció i la gestió del Patrimoni Arqueològic
1990	Comitè de Ministres del Consell d'Europa referent a la protecció i conservació del patrimoni industrial, tècnic i mecànic a Europa.
1991	Consell d'Europa: Inici de les Jornades Europees del Patrimoni amb el suport de la Comissió Europea.
1992	Revisió del Conveni Europeu per a la Protecció del Patrimoni Arqueològic
1992	III Conferència Europea de Ministres responsables del patrimoni arquitectònic (Malta)
1992	Tractat de Maastricht: creació definitiva de la Unió Europea
1996	IV Conferència Europea de Ministres responsables del patrimoni arquitectònic (Helsinki)
1999	Acció conjunta del Consell d'Europa i la Comissió Europea per les Jornades Europees del Patrimoni (JEP)

7.3 La protecció del patrimoni industrial des de les institucions internacionals

Existeixen nombrosos organismes encarregats de promoure el patrimoni a diferents nivells i d'augmentar la sensibilització ciutadana. També existeixen institucions creades únicament pel patrimoni industrial. Cada país o cada regió que ho hagi considerat necessari pot tenir, fins i tot, la seva pròpia associació al respecte. A continuació en repassem algunes.

En primer lloc, cal fer una menció especial a la Federació Europea d'Associacions de Patrimoni Industrial i Tècnic (E-FAITH)¹³. És un plataforma de promoció de contactes i cooperació entre els voluntaris i les associacions,

¹³ Per a més informació, entreu a: <http://www.e-faith.org>

sense ànim de lucre, relacionades amb el patrimoni industrial a Europa. El seu objectiu és promoure la participació de voluntaris i la creació d'organitzacions europees independents i no governamentals, dedicades a la investigació, la protecció, la interpretació i l'obertura al públic del patrimoni industrial i tècnic.

El 2015 es va declarar *Any Europeu del Patrimoni Industrial i Tècnic*. Es va proposar el 2009 en una cimera d'associacions de patrimoni industrial de diversos països i regions europees agrupades a l'E-FAITH. Es van crear amb l'objectiu de commemorar el 40è aniversari de la declaració del 1975 de l'*Any Europeu del Patrimoni Arquitectònic*, i de promoure un augment de la consciència entre el públic, les autoritats, institucions públiques i organitzacions no governamentals. Hi havia una necessitat urgent de salvar el patrimoni industrial i tècnic d'Europa, atorgant-li el lloc que li correspon en base a la seva importància històrico-científica. Les Jornades es van centrar durant els caps de setmana de setembre i octubre del 2015. A Catalunya, per exemple, tot i que hi va haver actes durant l'any, es van celebrar el 9, 10, 11 i 12 d'octubre¹⁴.

Més de 150 organitzacions de 19 països europeus van donar suport a aquesta iniciativa a més d'organitzacions no governamentals (ONG), així com autoritats públiques i institucions han desenvolupat projectes i programes per celebrar el 2015. No només és un exemple de la iniciativa dels ciutadans i del poder de les associacions, sinó també un experiment i una prova per veure de quina manera responen les autoritats i institucions públiques davant de la necessitat de protegir el patrimoni industrial.

L'objectiu era que el 2015 fos un important primer pas, un principi a seguir i anar més lluny durant els pròxims anys. Fins ara ja s'han fundat tres comitès assessors i han organitzat activitats tenir més coneixement sobre tres punts bàsics:

- El *patrimoni industrial perillós*: patrimoni contaminat o instal·lacions i maquinària que no compleixen la normativa de seguretat i salut.
- *Xemeneies de fàbriques* com a símbols i senyals en el paisatge

¹⁴ Més informació a de les Jornades Europees a Catalunya a aquí: <http://www.xatic.cat/ca/qui-som/bloc/les-jornades-europees-del-patrimoni-als-equipaments-de-la-xatic/70/0/87>

- Conservació i nous usos per a *grues portuàries*

El Comitè Internacional per a la Conservació del Patrimoni Industrial (TICCIH)¹⁵. Va sorgir de la primera conferència sobre patrimoni industrial desenvolupada el 1973 a Ironbridge, tot i que el comitè no es va oficialitzar fins el 1978. Està orientada a la preservació de l'herència cultural de la industrial i la societat industrial, incloent l'arqueologia industrial. És l'única xarxa mundial d'especialistes industrial. Els seus objectius fonamentals són: promoure la cooperació internacional en la preservació, conservació, localització, investigació, història, documentació, arqueologia i revalorització del patrimoni industrial.

Degut a la seva importància, el Comitè és, des de finals de la dècada de 1980, un organisme consultor del Patrimoni Mundial de la Humanitat del Consell Internacional per a la conservació i la restauració de monuments i llocs (ICOMOS) de la UNESCO. La seva tasca és, principalment, la d'incloure a la llista de Patrimoni certa selecció dels monuments, llocs i paisatges de la indústria.

Actualment, el comitè s'ha implantat a més de 40 països i compta amb més e 500 membres.

Una de les accions més importants de TICCIH ha estat la *Carta de Nizhny Tagil*, elaborada l'any 2003 a Rússia. La carta assenyala la necessitat que tots els territoris cataloguin, registrin i protegeixin el seu patrimoni industrial. Bàsicament, defineix, el patrimoni industrial, els seus valors, la importància de la seva catalogació, el registre i la investigació, la protecció legal, el seu manteniment, entre altres aspectes que ajuden a tenir una visió més clara del concepte de patrimoni industrial.

La Comissió Europea també finança esdeveniments com *Crossroads of Europe*, iniciat el 2011 i de caràcter anual que destaca els llocs i les rutes per Europa per a la unió de les diferents cultures. La seva finalitat és promoure la cooperació i l'intercanvi i així conscienciar sobre el potencial d'una nova forma de turisme.

¹⁵ El TICCIH també té una delegació espanyola. Visita la web a: <http://ticcih.es>

Destaquen la Conferència Europea de Turisme Industrial o el Congrés Europeu de Turisme Industrial. Aquest últim va néixer l'any 2006 i va ser organitzat per institucions franceses. Hi van assistir m s de 300 persones de tots els àmbits i la seva dimensió ha crescut. L'objectiu d'aquestes conferències o congressos és el desenvolupament i la promoció de la visita a empresa i del turisme industrial en el seu conjunt (Europa), així com també donar a conèixer el llegat industrial del que disposen els diferents estats europeus. Es vol, bàsicament, que el turisme industrial sigui reconegut fortament per les institucions europees i guanyi m s importància.

7.4 La protecció del patrimoni industrial: exemples internacionals

En aquest apartat mirarem alguns exemples de com ho han fet alguns països respecte a la protecció del patrimoni industrial. Es tracta, al seu torn, dels estats que tenen també més desenvolupada aquesta qüestió.

Regne Unit

El Regne Unit i, en particular, Gran Bretanya és un país que consta d'un llegat industrial força important.  s el bressol de la Revolució Industrial i un dels primers països que va començar a preocupar-se pel patrimoni industrial. Per aquest motiu, disposa de força associacions.

De fet, també, va ser a Anglaterra on va començar la sensibilització del patrimoni industrial amb l'enderrocament de l'estació "Euston". Per tant, és un dels estats amb un patrimoni industrial més ben conservat i gestionat.

Des de 1983, va disposar d'un organisme públic anomenat *English Heritage* que es va encarregar de protegir, promoure, conservar i registrar el patrimoni històric d'Anglaterra. A més administra altres monuments molt importants com l'Stonehege. Fa uns anys *English Heritage* es va dividir en dues associacions: La primera, *English heritage*, que és independent del govern i vol promoure el turisme industrial al país. Durant els deu últims anys els seus ingressos comercials s'han duplicat i han recaptat gairebé 60 milions de lliures en donacions. La segona, *Historic England*, l'organisme públic que vetlla pel medi ambient històric d'Anglaterra. Tenen en compte llocs històrics i el seu objectiu

és ajudar a la gent a entendre, valorar i apreciar el llegat històric, incloent l'industrial.

Més enllà de la tasca que desenvolupa l'estat, el patrimoni industrial continua sent un moviment de defensa social del qual sorgeixen diverses associacions i que està fortament vinculat a les universitats. La més important és l'Associació d'Arqueologia Industrial (*The Association for Industrial Archaeology*), la presidenta de la qual és Marilyn Palmer, amb força importància a nivell mundial.

A Gran Bretanya cada any s'elaboren plans de protecció i gestió, i s'investiga i es dóna molta importància a la conservació del patrimoni industrial.¹⁶

França

És un dels països on es van formar les primeres associacions orientades a la protecció del patrimoni industrial. A més a més, s'organitzen molts congressos, a nivell regional, nacional i internacional.

Els orígens de la protecció del patrimoni industrial francès els trobem en la creació de l'Ecomuseu *Le Creusot*, l'any 1971, i en l'acceptació del patrimoni industrial com a disciplina històrica.

La referència més important del patrimoni industrial del país és el Comitè d'Informació i Enllaç per a l'Arqueologia, l'Estudi i Desenvolupament del Patrimoni Industrial (CILAC), una organització sense ànim de lucre. Té com a objectius ajudar a les associacions, societats i museus interessats en la conservació i protecció del patrimoni industrial del món i actuar com un grup de pressió.

França també disposa d'associacions com l'Assemblea de Càmeres Franceses de Comerç i Indústria (ACFC) o la Càmera de Comerç i Indústria d'Angers, les quals assisteixen, per exemple, al Congrés Europeu de Turisme Industrial.

¹⁶ Per a més informació, vegeu les pàgines de: <http://www.english-heritage.org.uk> i <http://www.historicengland.org.uk>

Alemanya

Alemanya és un país amb una important tradició industrial, un dels pioners de la industrialització després de Gran Bretanya i, per tant, tal com afirma la Carme Prats¹⁷, s'ha dut a terme una protecció del patrimoni industrial molt intensa perquè tenen una quantitat d'indústries immensa, que no té res a veure, ni en magnitud ni en producció, a l'espanyola, per exemple. Això es deu, principalment, al fet que les indústries tenien un pes molt més rellevant. Destaca un paisatge industrial, especialment la indústria siderúrgica de la conca del Ruhr, on es pot trobar l'important museu "Bochum", una intervenció de conservació i autèntic document d'història de la tecnologia i de la incidència de la indústria sobre el paisatge.

Destaca l'associació *Georg Agricola Gesellschaft*, creada per promoure la història de la ciència, la tecnologia i la cultura industrial i és una de les institucions de finançament de la investigació a Alemanya més antigues, ja que data de mitjans del segle XX¹⁸. També participa a una gran quantitat de congressos regionals, nacionals i internacionals.

A més, disposa del model de museu tècnic més gran del món, situat a Munich i anomenat "Deutsches Museum". S'estima que per recórrer tot el museu es necessiten uns vuit dies. Data del 1903.

El turisme també hi té molta importància i molts països i institucions s'inspiren en el seu model, tal com afirma la Carme Prats. També existeixen famoses rutes per conèixer el seu passat industrial. Destaca la Ruta de Cultura Industrial¹⁹, de més de 400 km o la ruta del Ruhr.

8 El model català

Un cop s'ha fet un repàs als diferents models de gestió del patrimoni industrial, convé endinsar-se finalment en la gestió del patrimoni industrial a casa nostra.

¹⁷ Ex-cap de patrimoni i actual cap d'exposicions i projectes del mNACTEC. Informació extreta a partir d'una entrevista.

¹⁸ Per a més informació, vegeu: <http://www.georg-agricola-gesellschaft.de>

¹⁹ Per a més informació, visita: <http://www.germany.travel/es/ocio-relax/rutas-turisticas/ruta-de-la-cultura-industrial.html>

A Catalunya el tèxtil va tenir un predomini notable dins la indústria i va ser superior a la resta de sectors durant més d'un segle, essent durant molts decennis el sector líder que ha exercit tot tipus de funcions d'arrossegament sobre la resta de l'economia (Montserrat Llonch i Casanovas, 1997, p. 8). Això és, lògicament, quelcom que cal tenir present a l'hora d'entendre la Catalunya actual.

A diferència de la resta d'Europa en general, com França i Alemanya, on les indústries estaven molt disperses, la singularitat que suposava l'enorme importància del tèxtil dins la indústria catalana es corresponia amb una molt gran concentració. Les fàbriques se situaven espacialment concentrades.

La industrialització al voltant del tèxtil va caracteritzar-se per la seva concentració en el camp de la indústria lleugera, bàsicament del sector tèxtil (i del cotó i la llana).

Des del punt de vista de la cronologia, la industrialització catalana va ser molt avançada i bastant insòlita en el sud d'Europa.

8.1 Un repàs de la història industrial catalana

La Revolució Industrial a Catalunya va arribar amb retard. Tot i això, va ser la primera zona de l'estat on va aparèixer el procés industrial. Això s'explica per la proximitat geogràfica a Europa, que era d'on procedia la tecnologia, per l'esperit empresarial, i, sobretot, per la inversió en indústria de capital generat per la modernització de l'agricultura catalana al llarg del segle XVIII.

La primera fase de la industrialització en territori català s'anomena protoindustrialització, i es dona entre finals del segle XVII i al segle XVIII.

La introducció dels primers telers quadrats a Catalunya data d'entre el 1689 i 1682. La zona de Puigcerdà i Olot van ser les primeres en dedicar-se al teixit de punt, on es van instal·lar telers i teixidors d'origen francès (Pujolà, 2002, p. 94).

A l'últim terç del segle XVIII és quan s'inicia la segona etapa, la de la industrialització. Va començar la mecanització del tèxtil cotoner. Aquest procés, però, es va veure interromput a inicis del segle XIX amb l'esclat de la Guerra del Francès (1808-1814). A partir de 1830 la industrialització es va recuperar.

La data simbòlica d'inici de la industrialització catalana se situa a l'any 1832 amb l'aparició del Vapor Bonaplata. També cal destacar l'aparició de la primera línia de ferrocarril de territori espanyol, l'any 1848, que va ser entre Barcelona i Mataró, un nou sistema de transport que va activar el mercat català.

Fins el 1866 es va viure un període d'expansió industrial, però la guerra civil d'Estats Units (1861 – 1865) va causar una interrupció de les importacions i, per tant, un encariment del cotó. Amb l'objectiu de reduir els costos de producció, la major part dels vapors²⁰ van situar-se a la costa, a prop dels ports per on arribava el cotó a Catalunya. Així, el protagonisme de la Revolució Industrial va correspondre a les comarques del Maresme, el Garraf i el Barcelonès. El model d'organització de la producció industrial dominant va ser el dels vapors.

El paisatge d'àmplies zones de Catalunya va experimentar forts canvis fins el punt que la xemeneia i el seu fum van ser constants fins a finals dels anys vint. A banda de Barcelona, ciutats com Sabadell, Terrassa i Mataró van ser les primeres localitats catalanes on va començar la Revolució Industrial catalana.

Així, el desenvolupament de la indústria tèxtil catalana va haver d'esperar fins als anys trenta. La mecanització al voltant del tèxtil va seguir dos camins: la filatura, que amb els anys ha donat a lloc màquines diferents i va provocar moviments obrers, i la mecanització dels telers, que va tenir un cert retard. La primera innovació es va produir a inicis del segle XVIII, però la primera mecanització real d'un teler no va ser fins a finals de segle.

A mitjans del segle XIX ja hi havia a Catalunya una gran presència d'empreses, de fàbriques i de treballadors industrials i una economia pendent del carbó, del cotó i de la llana al mercat internacional (Montserrat Llonch i Casanovas, 1997, p. 7).

La Restauració (1875 – 1902) va originar una nova etapa d'expansió econòmica anomenada la "Febre d'Or". En aquesta etapa, a fi d'estalviar els alts costos de l'ús del carbó, es va desenvolupar l'energia hidràulica i van

²⁰ **Vapor:** Conjunt d'edificacions industrials que tenen la producció d'energia centralitzada en una única màquina de vapor. Els industrials eren anomenats *vaportistes*.

aparèixer les colònies: gran part de la indústria es va traslladar a les conques del Besòs, el Llobregat, el Cardener i el Ter.

A finals del segle XIX, la indústria va tornar a patir conseqüències negatives a causa de l'expansió de la fil·loxera i de la pèrdua de les últimes colònies espanyoles l'any 1898. Va ser llavors quan es van començar a desenvolupar la indústria química, paperera i elèctrica.

L'entrada del segle XX, i fins el 1936, la indústria espanyola, i per tant catalana, va viure una etapa de creixement accelerat a causa de l'abundància de mà d'obra barata per creixement de la població

La neutralitat espanyola durant la Primera Guerra Mundial (1914 – 1918) va ser una nova oportunitat per fer créixer la indústria del punt a Catalunya: es van doblar les exportacions i es van assolir preus elevats. A més, el mercat es va ampliar. Es van experimentar importants beneficis a curt termini però, a llarg termini, la fi de la Gran Guerra va significar el retorn a la normalitat i el retrobament de la competència de les grans potències en el mercat internacional.

La Guerra Civil (1936 – 1939) i la Gran Depressió van provocar la desaparició de bona part de la indústria espanyola.

Els primers decennis després de la Guerra Civil, la política d'autarquia, l'aïllament internacional de l'Espanya feixista, i les conseqüències de la guerra van abocar el país al col·lapse econòmic que va durar dins el 1959. Hi havia enormes dificultats per importar matèries primeres, maquinària i recanvis per poder produir. Això va afavorir, en certa manera, el creixement d'iniciatives empresarials per suplir les mancances. La classe treballadora, la majoria d'ella ocupada en fàbriques tèxtils, també vivia en la penúria.

A l'entrada del darrer terç del segle XX, el metall i, més tard, la química van ser els primers sectors que van començar a disputar l'hegemonia del tèxtil dins l'estructura industrial.

El 1941, després de la Guerra Civil, es va crear l'*Instituto Nacional de Industria* (INI), que va impulsar la creació d'indústries estatals en sectors claus de l'economia. Era una entitat de dret públic per controlar i revifar la indústria del país, concentrada principalment en territori català, basc i asturià. L'institut va

durar fins a finals dels anys 70, i es va dissoldre amb el decret de 1995. Es van crear dues noves entitats: la Societat Estatal de Participacions Industrials (SEPI) i l'Agència Industrial de l'Estat (AIE), posteriorment absorbida per SEPI.

L'obertura econòmica i la fi de l'aïllament internacional, iniciat l'any 1959 amb el Pla d'Estabilització, gràcies als Estats Units, va generar importants canvis econòmics i socials: entrada de capitals estrangers, augment de la productivitat industrial, inici de les exportacions, aparició del turisme, allau migratòria, creixement de les ciutats, i generalització de la societat de consum. A més a més, l'Edat Daurada de l'economia mundial va afavorir l'arribada de multinacionals estrangeres a territori espanyol.

A partir dels anys setanta, aquest sector va anar perdent pes en la indústria catalana degut al creixement més dinàmic d'altres activitats i a la profunda transformació que ha sofert el tèxtil, especialment, a causa de la globalització de les seves activitats (José A. Guerrero, 2010).

El resultat de l'abandonament de la indústria ha estat la crisi rere crisi. En total n'hi va haver cinc d'importants: la crisi del petroli, la crisi del sistema monetari basat en el dòlar, la crisi del consens amb l'augment de conflictivitat a Europa i la fi de la dictadura espanyola, la crisi fiscal de l'estat agreujada per la poca despesa pública de l'estat a Catalunya, i la crisi educativa.

La de 1970 va afectar molt la indústria. De mica en mica, les fàbriques anaven tancant i cada vegada hi havia més gent sense feina. L'endarreriment tecnològic és un dels motius de la desaparició d'aquest imperi industrial i la crisi del petroli va encarir les fibres, va disparar els costos de producció i els productes eren poc competitius. Segons, Francesc Cabana, Catalunya va tenir mala sort perquè la crisi política de Franco va coincidir amb la crisi econòmica del petroli.²¹

També, entre el 1979 i el 1985 es va produir una crisi mundial que va causar una reconversió industrial a Espanya, i perquè era impossible competir amb els Nous Països Industrialitzats (NPI), que oferien productes a un preu molt més baix. A això cal sumar-hi la Transició democràtica, quan la inflació i els costos

²¹ Transcripció de l'entrevista a Annex 9.

de productivitat van generar una pèrdua de competitivitat encara més gran i una caiguda de les exportacions.

L'abandonament de l'activitat va provocar el deteriorament de locals i edificis industrials. Als anys 80 la crisi va augmentar i, especialment l'any 85. Es van iniciar els plans de reestructuració, però les fàbriques continuaven tancant i la situació industrial no millorava. Les crisis van canviar el model de societat.

Francesc Cabana explica que a partir dels anys vuitanta es van acabar de tancar, pràcticament, totes les fàbriques.²²

Tanmateix, Catalunya va saber superar molt bé aquestes crisis. Segons Francesc Roca (2013), a Catalunya els anys setanta va començar una nova era industrial i va esdevenir més industrial del que ja era per una revolució energètica, la creació de moltes més universitats i l'inici de la fabricació d'ordinadors. Els Jocs Olímpics de 1992 també van afavorir l'economia.

L'any 1986, amb l'entrada d'Espanya a la Unió Europea, la indústria es va enfonsar del tot. Per exportar era necessari produir menys i millor, la lògica de la globalització es va imposar, i van canviar les formes de treball.

Al cap d'uns quants anys es van començar a rehabilitar els edificis memorables d'un imperi perdut. Empreses i llocs de treball diferents dels d'abans aconsegueixen mantenir viva la memòria. A més, les ruïnes industrials es van recuperant de mica en mica. La restauració d'aquest patrimoni ajuda a mantenir viu el record de temps d'esplendor passat (TVC, 2004).

El segle XXI va començar amb noves apostes per a la innovació. La dècada del 2000 va destacar per seu enfocament centrat en la planificació, cooperació i innovació per l'accessibilitat i la projecció del patrimoni cultural català.

8.2 Una mirada al model de patrimoni industrial espanyol

Cal recordar que el model català es veu afectat pel model espanyol, per això cal repassar-lo.

²² Entrevista a Annex 9.

La història espanyola, l'activitat industrial ha anat fent sorgir una sèrie d'elements i edificis particulars que, sovint, amb el pas del temps, s'han anat considerant part del patrimoni industrial i, per tant, cultural.

Per parlar de patrimoni industrial és important conèixer la producció legislativa al voltant d'aquest tema. Espanya és l'estat europeu amb més lleis de patrimoni cultural: una d'estatal i dotze d'autonòmiques. En els anys 1998 i 1999 és quan trobem una autèntica producció de lleis referides a aquest tema. Però això no significa pas que el model de protecció de patrimoni espanyol sigui considerat el millor de tots.

La legislació sobre aquest patrimoni és però el seu estudi i interès per conservar o difondre la valorització del patrimoni industrial,.

A partir de la dècada dels anys vuitanta, tant l'arqueologia industrial com l'arquitectura industrial han sigut objecte d'estudi a les comunitats autònomes de l'Estat i en determinades ciutats, les quals s'han mostrat interessades a protegir el llegat industrial que havia quedat abandonat.

S'han fet molts treballs d'investigació a nivell espanyol referits a l'arqueologia industrial. Però, segons Aguilar (2001), "és una bibliografia encara escassa que intenta pal·liar aquest buit historiogràfic a través d'estudis que recullen des d'allò local fins allò general".

El primer text espanyol que fa referència a l'arqueologia industrial i a la història industrial se situa al voltant dels anys vuitanta en les I Jornades sobre Protecció i Revalorització del Patrimoni Industrial (1984) realitzades a Bilbao, i és el referent a la ciutat d'Alcoi (Aracil et al., s.d.). Aquest recollia els pressupostos, anàlisis, registres i patrons de conservació del model anglès.

Pel que fa a la delimitació temàtica (què és industrial), els estudis sobre patrimoni industrial segueixen la concepció expressada en el "Plan Nacional de Patrimonio Industrial", el qual estableix dos tipus d'àrees temàtiques: d'una banda, el patrimoni industrial (diversos sectors industrials). I, d'altra banda, els conjunts i elements arquitectònics vinculats al patrimoni industrial, com els magatzems, les xemeneies, les colònies i els habitatges obrers.

8.2.1 Evolució de la protecció del patrimoni industrial a nivell estatal

La protecció del patrimoni industrial és quelcom que ja fa temps que està sobre la taula de les institucions espanyoles. L'estat espanyol reconeix als Governos autonòmics el dret de declarar els Béns Culturals d'Interès Nacional i la categoria de protecció.

El 1779 es va aprovar la primera norma de protecció de béns culturals. En aquesta Llei, va quedar prohibida l'exportació de pintures, objectes artístics, llibres i manuscrits d'autors morts o d'antics escriptors espanyols.

La venda de propietats pertanyents a l'Església, la Corona, la Noblesa i els municipis de gran part del segle XIX va donar lloc a la creació de Comissions Científiques i Artístiques provincials amb l'objectiu de pal·liar la dispersió o destrucció d'aquest patrimoni. Una altra fita important en la història del proteccionisme respecte els béns culturals espanyols va ser la Instrucció del 6 de juny de 1803 en la que es va delegar a la Real Acadèmia d'Història la conservació de monuments antics. Posteriorment, agafant com a inspiració el model francès de protecció del patrimoni, l'any 1844, es van crear les Comissions de monuments provincials i la Comissió Central, en què els polítics de les diferents províncies havien d'elaborar un inventari dels objectes de ciències i belles arts dignes de conservar (Alvarez Areces, 2007).

Ja l'any 1933 es va elaborar la Llei de Patrimoni (de defensa i conservació el Patrimoni històric-artístic), que afirmava que estan subjectes a aquesta llei mobles i immobles d'Interès artístic, arqueològic, paleontològic o històric que hi hagi a Espanya d'antiguitat no menor d'un segle, però també aquells que sense antiguitat tinguin un valor artístic o històric indiscutible, exceptuant les obres d'autors contemporanis. Aquesta disposició legislativa donava lloc al Patrimoni històric-artístic nacional. Va ser molt important i va estar en vigor quasi 50 anys. Però va ser una llei revolucionària que va durar poc perquè la dictadura de Franco la va deixar en paper mullat.

La nova llei de patrimoni, la Llei de Patrimoni Històric Espanyol, va arribar amb la democràcia, el 1985, i va ampliar notablement la seva extensió. És la llei estatal vigent actualment i comprèn totes les tipologies de patrimoni a nivell general. Afirmar que "formen part del Patrimoni Històric Espanyol els immobles i

objectes mobles d'interès artístic, històric, paleontològic, arqueològic, etnogràfic, científic o tècnic" ("Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español," n.d.)²³. No menciona el patrimoni industrial directament però fa una definició força àmplia com per poder-lo incloure. Segons explica el Títol 1, els béns més importants del patrimoni espanyol han de ser declarats Béns d'Interès Cultural (BIC).

A la segona meitat de la dècada de 1980, una vegada les competències es van transferir a les comunitats, van néixer els Plans Nacionals, instruments de gestió del patrimoni cultural que permeten racionalitzar i optimitzar els recursos destinats a la seva conservació i difusió, assegurant la coordinació de les actuacions dels organismes de l'Administració estatal, autonòmica i local.

Degut a la manca d'actualització d'aquesta llei, l'Institut de Patrimoni Cultural Espanyol ("Instituto del Patrimonio Cultural de España (IPCE)," 2015) va elaborar un pla específic de protecció del patrimoni industrial, amb col·laboració de les comunitats autònomes. És el Pla Nacional de Patrimoni Industrial, elaborat per protegir i conservar el patrimoni que presenta un ràpid deteriorament i que està exposat a desaparèixer.

Els orígens del Pla remunten a l'any 2000²⁴ quan en el marc de la campanya "Europa, un patrimoni comú", es va prendre plena consciència de la necessitat d'arbitrar un mecanisme per a la protecció d'aquest patrimoni.

El Pla Nacional de Patrimoni Industrial compta amb una sòlida base teòrica que ha servit com a model i exemple en l'àmbit europeu i iberoamericà (Marta Terés López, 2008, p. 73). Es va plantejar que el més necessari era fer una identificació dels elements més necessaris que integren el patrimoni.

Després de l'elaboració del pla, es va protegir i conservar més del 70% del total de les declaracions de Bé d'Interès Cultural. S'han realitzat, per exemple, els inventaris dels poblats ferroviaris d'Espanya o l'inventari de les indústries tèxtils de Béjar. Però tot, evidentment, al marge dels inventaris regionals que cada

²³ Per a més informació vegeu: <http://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1985-12534>

²⁴ El Pla s'ha actualitzat al llarg dels anys, però sense canviar els punts essencials que presenta.

comunitat autònoma està portant a terme i que es troben en un grau de major o menor elaboració.

Aquest pla ens dóna una nova definició del patrimoni industrial, identificant-lo com un “testimoni per comprendre i documentar un període clau de la història. A més, creu necessari gestionar-ne la conservació perquè es tracta d’un tipus de patrimoni de ràpida transformació i deteriorament”. També, afirma que “es considera Bé Industrial cada un dels elements o conjunts que componen el Patrimoni Industrial, distingint entre béns mobles, immobles i immaterials”. Estableix una delimitació cronològica, els criteris de valoració, les àrees temàtiques i els criteris d’intervenció, entre altres elements imprescindibles (Paz Benito del Pozo, 2002)²⁵.

Una institució important al respecte és l’Institut del Patrimoni Cultural d’Espanya (IPCE) dedicada a la conservació i restauració dels béns culturals que conformen el patrimoni històric espanyol i forma part del Ministeri d’Educació, Cultura i Esport. Té els seus orígens a la Segona República (1931 – 1939), quan es va crear la “Junta de Defensa del Tesoro Artístico Nacional” encarregada de defensar el Patrimoni Artístic Nacional. L’Estat contava amb tres organismes dedicats al patrimoni cultural: el “Servei de Defensa del Patrimoni Artístic Nacional” (SDPAN), “l’Institut de Conservació i Restauració d’Obres d’Art” (ICROA) i el “Servei Nacional de Llibres i Documents” (SELIDO). El 1985 es van unificar junt amb el “Centre Nacional d’Informació Artística, Arqueològica i Etnologia”, la “Subdirecció General de Monuments” i la “Subdirecció General d’Arqueologia i Etnologia”. De la fusió va sorgir “l’Institut de Conservació i Restauració de Béns Culturals” (ICRBC). Finalment, l’any 2008 es va passar a anomenar “Institut del Patrimoni Cultural d’Espanya” (IPCE).

També es distingeixen diferents nivells de protecció que corresponen a diferents categories legals. El màxim nivell de protecció és el patrimoni mundial, elements que es consideren grans obres mestres que ha creat l’ésser humà. A

²⁵ Les particularitats del pla nacional són moltes. Qui estigui interessat ho trobarà a: http://ipce.mcu.es/pdfs/PN_PATRIMONIO_INDUSTRIAL.pdf

Catalunya hi ha sis d'aquests conjunts monumentals, declarats patrimoni mundial per la UNESCO.

8.3 El model català de protecció del patrimoni industrial

A Catalunya, les iniciatives de recuperació i conservació de patrimoni es van donar a partir de la Renaixença per part de diverses entitats i institucions.

El període que va des de l'arribada de la democràcia fins a finals dels anys vuitanta és testimoni de l'aparició o transformació de moltes iniciatives cíviques i públiques a favor de la recuperació del patrimoni.

El model de gestió del patrimoni industrial és diferent per a cada ciutat catalana. Això no vol dir que no existeixin plans i competències que racionalitzin el tema. Malgrat tot, no existeixen unes línies de treball genèriques a seguir.

Segons els entrevistats, cada vegada és més fàcil mantenir, protegir i catalogar els elements de patrimoni industrial per tres motius: En primer lloc, perquè la societat cada vegada està més sensibilitzada. En segon lloc, perquè cada vegada el patrimoni industrial és més històric i, per tant, més valuós. I, finalment, perquè les persones que havien treballat a les fàbriques tèxtils ara ja són grans o s'han mort i, per tant, tot el record és més patrimonial i no tan viscut.

En termes racionals, el model català de la gestió del patrimoni industrial es basa en diverses lleis i decrets que s'han fet al llarg dels anys. El marc competencial el marca l'Estatut d'Autonomia, en el seu article 44. Afirmar que la Generalitat catalana té competència exclusiva en matèria de patrimoni cultural –i, per tant, industrial– i de regulació de la seva protecció i gestió mitjançant una legislació pròpia: “Els poders públics han de fomentar la investigació i la recerca científica de qualitat, la creativitat artística i la conservació i la difusió del patrimoni cultural de Catalunya”; “Els poders públics han d'emprendre les accions necessàries per a facilitar a totes les persones l'accés a la cultura, als béns i als serveis culturals i al patrimoni cultural, arqueològic, històric, industrial i artístic de Catalunya” (Parlament de Catalunya, 2012, p. 39).

A continuació repassem les competències que té Catalunya al respecte i l'evolució que hem vist al llarg dels anys.

Les accions de protecció del patrimoni tenen el seus orígens entre 1980 i 1990 quan, amb un esforç financer municipal, els museus locals es van renovar, se'n van crear de nous i es van professionalitzar.

A la dècada dels vuitanta es va crear la Direcció General d'Arxius, Biblioteques, Museus i Patrimoni dins del Departament de Cultura amb la finalitat de "conservar, organitzar, actualitzar i donar a conèixer tot el que té relació amb els museus, els edificis i els paisatges singulars, les biblioteques, els arxius, els ambients urbans, l'arqueologia, etc." També es van traspasar les competències en matèria de cultura al govern català.

Una vegada recuperats de la crisi industrial es va decidir, a partir dels anys 1980, convertir algunes de les fàbriques en patrimoni industrial. En general, es plantejaven dues opcions: fer els edificis nous o mantenir i reconvertir aquells espais industrials en desús. L'objectiu era evitar que fossin enderrocats i, a la vegada, conservant els elements més destacats del patrimoni industrial local. Això, tal com explica el director del mNACTEC, Jaume Perarnau²⁶, es va fer en algunes ocasions, però no sempre ni de forma generalitzada.

El 1990 es va aprovar la Llei de Museus. En aquesta dècada, es van crear nombrosos equipaments com Arxius Històrics Comarcals, Centres de Restauració de Béns Mobles i el Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya (mNACTEC).

El 1991 es va reconèixer la competència en la projecció del patrimoni cultural a la Generalitat.

La Generalitat de Catalunya, d'acord amb la competència exclusiva en aquesta matèria que li és atribuïda, va elaborar la legislació vigent: la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català, la més important a nivell autonòmic. Entén el patrimoni com un dels testimonis fonamentals de la trajectòria històrica i d'identitat d'una col·lectivitat nacional. Aquesta llei es basa clarament en la Llei

²⁶ Entrevistat, Annex 8.

de 1934, de conservació del patrimoni històric, artístic i científic de Catalunya, feta durant la Segona República.

La Llei del 93 parteix d'un concepte ampli del patrimoni cultural català i estableix que una de les obligacions imprescindibles que tenen els poders públics és la conservació, la protecció, l'increment, la investigació i la difusió del coneixement del patrimoni cultural.

Aquesta Llei engloba el patrimoni moble (maquinària, eines...), immoble (edificis) i immaterial (la memòria), ja sigui públic o privat, i les manifestacions de cultura tradicional i popular. Pel que fa al patrimoni moble, immoble i immaterial, estableix quatre nivells de protecció:

a) Els *Béns Culturals d'Interès Nacional* (BCIN): És la categoria superior. La formen els elements amb nivell A. Són declarats i decidits per l'Administració de la Generalitat i són els més importants. Han de ser adscrits en el registre de Béns Culturals d'Interès Nacional.

b) Els *Béns Culturals d'Interès Local* (BCIL): La formen els elements de nivell B. Es tracta d'una segona esfera de protecció, de menys rellevància que el BCIN, el control dels quals recau principalment en els municipis, és a dir són decidits per l'Ajuntament en els municipis de més de 5000 habitants, i ratificats per la Generalitat. Tots han de ser adscrits en el Catàleg del Patrimoni Cultural Català.

c) Els *Béns d'Interès Urbanístic*: És el nivell C de protecció i és competència absoluta de l'Ajuntament.

d) Els *Béns d'Interès Documental*: Els del nivell D, per tant els elements patrimonials de menys valor.

Per a les tres primeres categories és obligat el manteniment i no és possible l'enderroc. Tot i això, existeixen casos on s'han enderrocat edificis catalogats. En canvi, al nivell D es permet l'enderroc després de presentar i ser aprovat un estudi historicoarquitectònic.

Tanmateix, també existeixen altres nivells de protecció com els tres següents, de menys rellevància:

- Els *Espais de Protecció Arqueològica* (EPA): Llocs que no han estat declarats BCIN però se sap de l'existència de restes arqueològiques o paleontològiques.

- L'*Entorn de Protecció*: El BCIN a vegades inclou la delimitació de l'entorn necessari per a la protecció adequada del bé.

- Els *Béns Integrants del Patrimoni Cultural Català*: Béns mobles i immobles que tenen els valors descrits a l'article 1 de la Llei de 1993 però no han estat declarats ni catalogats. És a dir, la resta de béns integrants de l'ampli concepte de patrimoni cultural que reuneix la llei (art. 1).²⁷

El registre de BCIN (Béns Culturals d'Interès Nacional), el catàleg i l'inventari de patrimoni cultural català són competència del Departament de Cultura de la Generalitat. En canvi els responsables de declarar i protegir els immobles BCIL (Béns Culturals d'Interès Local) són els consells comarcals. Tot i això, Miquel Rey²⁸ explica que el procés és que el municipi a través del Consell del Patrimoni proposa què s'ha de catalogar i llavors la Generalitat ho aprova o no, segons el valor que tingui l'element per ser o no catalogat. I, depèn de què vegi, tots dos (municipi i Generalitat) poden demanar que es catalogui a nivell estatal. L'avantatge de catalogar-ho a nivell estatal és que accedeixes al pressupost estatal, i de catalogar-ho a nivell català és que accedeixes al pressupost català, tot i que els últims deu anys ha sigut escàs.

També, la Generalitat exigeix unes qualificacions de tipus professional per a determinades actuacions i intervencions a fi d'augmentar els nivells de protecció dels béns patrimonials. I es disposa d'unes sancions en cas que no se segueixin les lleis.

A banda, la Generalitat, quan ha de catalogar elements de patrimoni industrial, com màquines, a qualsevol lloc de Catalunya, parla amb el Museu de la

²⁷ Per a més informació, visiteu:

http://territori.gencat.cat/web/.content/home/01_departament/normativa_i_documentacio/documentacio/territori_mobilitat/urbanisme/documentacio_tecnica/directius_catalogs_de_bens_i_pep/criteris-catalog_bens_complet-15-3-13.pdf

²⁸ Entrevista a Annex 4.

Ciència i la Tècnica de Terrassa que és qui, per exemple, va a avaluar, mirar i documentar una màquina quan algú la vol donar al país.

A més de catalogació també hi ha processos de descatalogació tot i que són menys comuns i no solen prosperar ja que catalogar és un tema municipal, de la Generalitat i estatal.

El 1994 es va publicar el decret “175/1994, sobre l’u per cent cultural”. Està relacionat amb la Llei de 1993 ja que estableix que “l’Administració de la Generalitat ha de preservar en els pressupostos de les obres públiques una partida mínima de l’u per cent de la seva aportació amb la finalitat d’invertir-la en el patrimoni cultural i en la creació artística”. El decret estableix que aquest s’hi han d’incloure els procediments pressupostaris i comptables que assegurin l’aplicació de crèdits corresponent a l’u per cent cultural. L’objectiu és dinamitzar la difusió d’aquest patrimoni i promoure la participació dels ciutadans en la cultura.

El 1999 es va redactar i aprovar el primer llistat dels “100 elements del patrimoni industrial de Catalunya”. El 2009 el llistat es va ampliar fins a 150 elements, considerats els millors entre la diversitat existent. Destaquen vapors com la Cooperativa Obrera de Mataró i l’Aymerich, Amat i Jover de Terrassa.

El 2005 es va signar un segon decret, que fa referència a les comissions territorials del patrimoni cultural²⁹. Aquestes es reuneixen periòdicament i s’encarreguen, bàsicament, d’autoritzar les intervencions de certs espais, monuments i béns d’interès nacional, els canvis d’ús, emetre informes previs, i atendre consultes sobre la conservació d’aquest patrimoni (*Decret 276/2005, de 27 de desembre, de les comissions territorials del patrimoni cultural, 2005*)

En l’Article 5 s’estableix el procediment per a l’autorització d’intervencions en béns culturals subjectes a la llicència municipal, és a dir el procediment que ha de seguir l’Ajuntament per fer alguna intervenció en patrimoni cultural i els documents que s’han d’entregar per poder actuar.

²⁹ Les **comissions territorials** del patrimoni cultural són òrgans amb representació col·lectiva adscrits al departament de cultura la competència de les quals s’estén sobre la demarcació de cadascun dels serveis territorials.

L'últim decret fins avui data del 2009 i es tracta de la garantia de la Generalitat per a obres d'interès cultural rellevants. És un sistema de cobertura pública, gestionat per la Direcció General del Patrimoni Cultural. (*Decret 75/2009, de 12 de maig, de la garantia de la Generalitat per a obres d'interès cultural rellevant, 2009*).

A nivell pressupostari, en general, és molt complicat saber quin total es destina a patrimoni industrial perquè pot venir de diferents departaments. Hi ha ajudes molt diverses i es donen subvencions que poden venir de diferents àmbits i que poden dependre molt de la voluntat política.

Normalment cada any la Generalitat elabora plans d'ajuda. Per exemple, l'any 2012 es va aprovar el Pla Únic d'Obres i Serveis de Catalunya. En l'apartat d'actuacions culturals cal esmentar les fins a tretze actuacions destinades a la rehabilitació d'elements relacionats amb els diferents àmbits del patrimoni industrial català. S'hi destinava el 35% del total de les despeses del pla.

Els museus enfocats en patrimoni industrial també compten amb ajudes i amb un pressupost molt variat que va des dels 11.000€ fins els 6.000.000€ aproximadament.

A nivell municipal, la Generalitat té la capacitat de decidir i actuar sobre el patrimoni cultural del país juntament amb l'Administració local.

La legislació en termes municipals té orígens el 1956, amb la Llei del Sòl. Va fixar que els municipis havien d'aprovar uns catàlegs o llistats d'edificis que, a causa de valors artístics, històrics, arqueològics, típics o tradicionals, no podien ser enderrocats. Com a conseqüència, ciutats com Barcelona —el primer de l'Estat espanyol, el 1962— va aprovar el Catàleg.

La protecció del patrimoni entre els municipis va agafar més protagonisme durant els anys vuitanta.

Cada Ajuntament ha d'incloure un Catàleg de béns protegits que els permeti protegir el patrimoni més significatiu del municipi seguint el contingut normatiu del pla urbanístic. El catàleg ha d'incloure tant aquells béns que figuren en els inventaris del Departament de Cultura (béns culturals d'interès nacional, d'interès local i espais de protecció arqueològica), com els protegits per una altra via sectorial o els que el municipi vol protegir per la via urbanística. La Llei

d'Urbanisme de Catalunya estableix que es pot redactar un Pla especial de protecció és necessari.

El Consell del Departament de Cultura de la Generalitat també pot actuar d'ofici. És a dir, un grup de persones a títol individual pot fer un informe dels elements o edificis que pensen que haurien de ser catalogats, encara que l'Ajuntament no ho demani. Les seves peticions són considerades per la Generalitat.

Pel que fa a les institucions i als equipaments, destaca el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, qui organitza les institucions i dóna resposta a les principals necessitats del patrimoni cultural. Dins d'aquest existeixen diferents institucions, com el Consell de Cultura que decideix què protegir i que no, i d'altres que treballen per temes més concrets, com la Direcció General d'Arxius, Biblioteques, Museus i Patrimoni (D.G.), que té el compromís de treballar en la protecció, defensa, documentació i difusió del patrimoni cultural de Catalunya³⁰.

El 2013 es va crear l'Agència Catalana de Patrimoni Cultural (ACdPC) que té l'objectiu d'agilitzar la gestió i millorar la qualitat d'intervencions en el patrimoni cultural. És un projecte basat en el model britànic *English Heritage*.

Entre tots els equipaments, destaca el Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya (mNACTEC), situat a Terrassa, a l'antic Vapor Aymerich, Amat i Jover. Tal com explica l'actual director del Museu, Jaume Perarnau³¹, el mNACTEC es va crear oficialment l'any 1984, tot i que ja s'hi treballava anys abans, a iniciativa de l'Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, recuperant una idea que ja havia sorgit durant la Generalitat Republicana (1938)³².

³⁰ Per a més informació, podeu entrar a:
<http://cultura.gencat.cat/web/.content/dgpc/serveis/agencia/documents/transparencia/Estatuts.pdf>

³¹ Entrevistat, a Annex 6.

³² Per a més característiques sobre el Vapor Aymerich, Amat i Jover:
<http://www.xtec.cat/monografics/socials/xemene/s4.htm> i
http://www.xtec.cat/~agonza17/arxius/vapor_aymaric.pdf

També cal tenir en compte altres institucions com el Sistema Territorial del mNACTEC, que agrupa uns 25 museus diferents que expliquen una temàtica o industrialització concreta del territori català.

Catalunya també es va unir a les Jornades dedicades a l'Any Europeu del Patrimoni Industrial i Tècnic. Es van celebrar del 9 al 12 d'octubre de 2015, tot i que també es van fer actes durant l'any. Els equipament de la Xarxa de Turisme Industrial de Catalunya van fer una programació molt completa amb actes i activitats per gaudir amb família, des de portes obertes al mNACTEC, visites teatralitzades, espectacles de dansa, visites gratuïtes a diferents indrets del territori fins a tallers diversos³³.

8.3.1 El model català enfocat en turisme

Els entrevistats estant d'acord que, tot i la conservació del patrimoni industrial i la creació de museus i institucions a nivell públic i privat, el turisme industrial a Catalunya encara és poc conegut a diferència d'alguns llocs d'Europa on ja està consolidat. Per exemple, a països com el Regne Unit, Alemanya o França tant els elements patrimonials del període industrial com la indústria activa forma part de l'oferta turística habitual amb un gran grau de reconeixement i èxit.

El turisme industrial va molt relacionat amb la protecció del patrimoni industrial i la museïtzació d'aquest, és a dir, amb la transformació d'edificis industrials en museus, ja que és un bon mitjà per treure'n un rendiment econòmic i per aprendre la història industrial i conservar els elements per a les generacions futures.

Al llarg dels anys s'han fet plans enfocats al turisme. Cal destacar el pla de dinamització del producte turístic industrial de Catalunya (PDPT), promogut pel Ministeri d'Indústria, turisme i comerç, dins el pla Integral de Qualitat Turística Espanyola (PICTE). Així és fa fundar la Xarxa de Turisme Industrial de Catalunya (XATIC)³⁴. És l'associació que promou l'oferta de turisme industrial

³³ Per veure els actes fets entreu a:

<http://www.xatic.cat/butlleti/images/JEP2015.pdf>

³⁴ Per a més informació, entrar a la pàgina web oficial: <http://www.xatic.cat>

més àmplia de Catalunya: museus, centres d'interpretació, antigues fàbriques o mines, etcètera.

Es va fundar el 2006 i la idea principal era posar en el mercat turístic tota l'oferta de patrimoni industrial que hi havia en ciutats com Terrassa, que va capitanejar el projecte i va convidar a tots els municipis on hi ha patrimoni industrial a formar-hi part.

L'Anna Mata, directora de Difusió del Patrimoni Històric i Artístic i Suport a la Direcció de Terrassa³⁵, va ser qui va covar la idea. Explica que l'alcalde de Terrassa va enviar un escrit a determinats alcaldes de Catalunya dient:

“En el vostre municipi, igual que a Terrassa, teniu un element de patrimoni industrial que l'heu posat en valor, és a dir que l'heu restaurat. I, a més a més, teniu un interès en que aquest element patrimonial generi atractivitat. Per tant, que les persones vinguin a visitar-lo”.

D'altra banda, al darrere hi havia una altra intenció relacionada amb els interessos econòmics, atès que es volia accedir, tots junts, a unes subvencions que donava el Ministeri de Turisme per a la promoció turística. Eren uns fons econòmics que dotaven un Pla de Dinamització del Producte Turístic Industrial i de la Innovació Tecnològica de Catalunya, una dotació econòmica molt important. Hi participava a parts iguals l'estat espanyol, el grup de municipis associats i la Generalitat de Catalunya i implicava un total d'un milió i mig d'euros. Per demanar aquesta subvenció es va fer un projecte, de la qual els ajuntaments només n'havien de pagar un terç.

A partir d'aquest nucli inicial, es van redactar uns estatuts i es va crear una estructura amb una assemblea general i un president.

Amb aquests diners es van executar tot un seguit d'accions conjuntes per posar el producte de turisme industrial de Catalunya al mercat i alhora va servir per fer tot un seguit d'accions locals en els municipis que s'havien associat. Per exemple, com a acció local, a Cercs, el pla de dinamització va servir per museïtzar les mines de Cercs. Des de la XATIC també es va instar a la creació de la marca de turisme industrial que es pot veure a l'entrada de les poblacions

³⁵ Entrevista a Annex 7.

que en aquell moment formaven part de la Xarxa. Es tracta d'una marca que la Generalitat fa a partir de la petició de la XATIC que avui encara és vigent i s'està desenvolupant.

Dades de la XATIC

Nombre de municipis: Més de 25

Socis de Club XATIC: Més de 4.500

Visitants en turisme industrial: Més d'1 milió anuals

Activitats que organitza: Més de 2.000 anuals

Participants: Més de 50 museus, centres d'interpretació i empreses

Nivell: La Generalitat l'ha catalogat dins el turisme cultural

Programes relacionats: *Indústria Viva*, que té com a objectiu apropar les empreses catalanes al públic.

Altres: Terrassa és considerada la capital de turisme industrial, Mataró no és un municipi associat

Font: Dossier de premsa de la XATIC.

El turisme industrial a Catalunya està augmentant progressiva i molt lentament.

9 Mataró i Terrassa com a estudis de cas

Mataró i Terrassa són dues ciutats que es dedicaven al sector tèxtil. Però, a partir de la dècada del anys setanta i després d'una gran activitat en aquest sector, la indústria a totes dues ciutats va perdre pes en l'economia, fins al punt que van quedar fàbriques i propietats sense ús. Això les va obligar a prendre certes decisions. Cal investigar per quins models va optar cada ciutat.

Per arribar a saber per què Terrassa i Mataró van protegir el patrimoni industrial de la manera que ho van fer, cal analitzar detalladament no només l'origen i les característiques de la indústria del tèxtil, sinó també les transformacions del medi físic i l'evolució de la ciutat.

9.1 Mataró

Mataró té una història basada en el gènere de punt³⁶. Actualment, té al voltant de 124.000 habitants, és una ciutat situada a uns 35 minuts de la gran capital catalana i sempre ha estat ben comunicada.

La capital del Maresme sempre ha estat coneguda per la seva indústria tèxtil, que va arribar a ser el gran motor de l'economia local i és una de les principals raons que fa que la ciutat sigui com és actualment.

Des de la segona meitat del segle XIX, Mataró i la comarca del Maresme s'han especialitzat en la producció d'articles confeccionats amb el teixit de punt.

A Mataró, els empresaris van ser els protagonistes d'una aposta decidida per la inversió en la indústria del teixit de punt que va donar lloc a la construcció d'un gran nombre de fàbriques. Tal va ser l'empenta, que es va donar un nou nom a la ciutat: *Mataró, capital de gènere de punt*. La consolidació del sector va potenciar, alhora, el sorgiment d'indústries auxiliars: empreses de tintes, embalatges, transports, construcció i reparació de maquinària.

Tradicionalment, el sector del punt de la comarca s'ha adaptat bé a les condicions dels mercats tenint en compte la seva capacitat, basada en empreses petites i molt flexibles, i empresaris capaços de reaccionar front les demandes del mercat.

Quan tota aquesta gran activitat va començar a minvar, sobretot a partir dels anys setanta, va quedar un patrimoni industrial important. Encara que, segons els experts, no és una ciutat massa destacada pel que fa a monuments, ha hagut de dur a terme una important gestió d'aquest patrimoni i al llarg dels anys ha anat buscant elements que la identifiquin.

9.1.1 Passat industrial

El passat de Mataró es caracteritza per la quantitat de centres manufacturers dedicats al cotó, concretament al gènere de punt. Hi ha varis moments de la

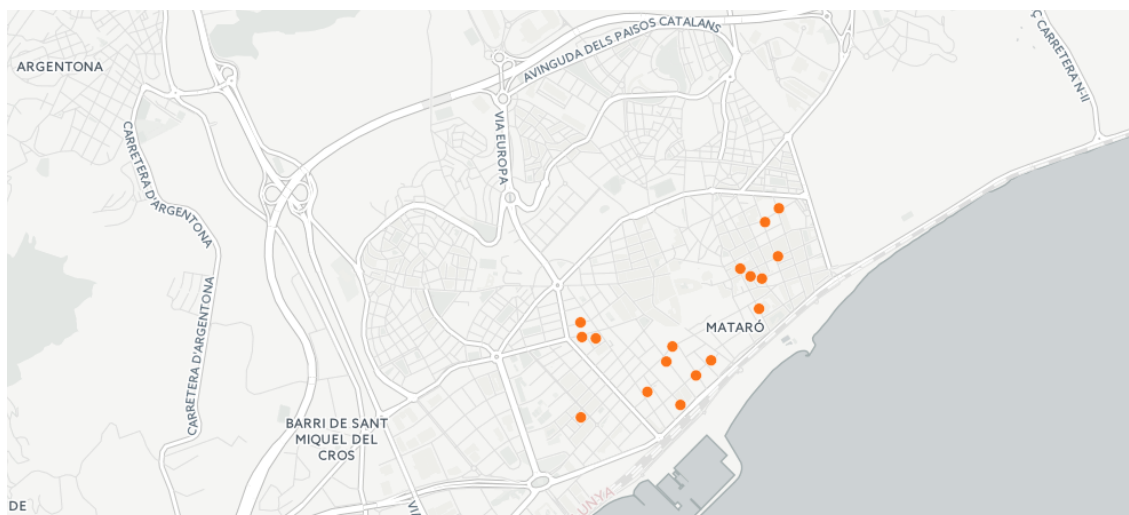
³⁶ **Gènere de punt:** Teixit produït per l'enllaç d'un seguit de bagues o malles que es caracteritza per una gran elasticitat. Font: *Gran Enciclopèdia Catalana*.

crisi del tèxtil que convé tenir en compte donat que va arribar a ser considerada la capital del gènere de punt de l'Estat.

El gran impuls a la ciutat de Mataró pel que fa a la industrialització del tèxtil es va donar a partir de 1843. El treball domèstic va començar a ser substituït per les produccions en sèrie i van néixer les grans fàbriques.

L'any 1835 la fàbrica *Gordils i Dalmau*, situada a davant d'on poc després es va construir l'estació de tren de la ciutat, va instal·lar a Mataró el primer vapor per accionar un molí, que el 1839 es va convertir en una fàbrica de filatura. A partir d'aquest moment la implantació del vapor a la ciutat va esdevenir imparable. Des de 1881 fins al 1898 es van incorporar més de 55 motors de vapor en 33 fàbriques, de les quals 22 eren de nova creació.

Des del 1840 fins a finals del segle XIX, a Mataró les fàbriques van començar a aparèixer en massa per tots els indrets de la ciutat. Algunes que cal esmentar són: la fàbrica Arenas o Vapor Nou (1856), la Cooperativa Obrera Mataronense (1883), Can Minguell (1854), Cabot i Barba (1889), Fontdevila i Torres (1890), Bòvila (1855), Can Fàbregas i de Caralt (1883), Can Marfà (1851), entre moltes altres. Per veure-ho més clar, podeu consultar el mapa que he elaborat amb algunes de les fàbriques tèxtils³⁷:

Tot aquest procés d'industrialització va canviar el caràcter de la ciutat que va anar creixent a mida que sorgien noves fàbriques amb altes xemeneies. Es van

³⁷ Veure el mapa en detall a: <http://bit.ly/1IEwbl3>

construir en tres zones ben diferenciades: arran de mar per la seva proximitat al tren, a l'entrada de Mataró pel Camí del Mig i a l'altra banda de la ciutat al voltant d'on avui hi ha la Plaça Fiveller. A més a més, els vapors van configurar un nou model econòmic basat en el sector tèxtil i, amb ell, una nova societat.

A finals del segle XIX la roba interior de punt es va convertir en un producte de consum entre les classes populars que va disparar la demanda del mercat interior (Catalunya i l'Estat espanyol) i fins el 1898, el de les colònies d'ultramar: Cuba, Puerto Rico i Filipines.

El vapor va continuar sent la primera font d'energia fins després de la Primera Guerra Mundial (1914-1918), quan va ser substituït pel motor de gas i l'electricitat.

Tota aquesta bona època va anar acompanyada, al Maresme, del naixement de l'Escola de Teixits de Punt de Canet (1922), fet molt important perquè fins en aquell moment tothom que volia tenir uns coneixements importants sobre el gènere de punt havia d'anar a estudiar a l'estranger. Però la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) la va tancar fins que, el 1932 es va tornar a inaugurar.

Als anys 30 el mercat va quedar saturat de tant de teixit, gènere de punt i producció i, a més, al cap de poc va esclatar la Guerra Civil. Això va crear una crisi total que va afectar molt la indústria mataronina degut al col·lapse econòmic, i moltes fàbriques van haver de tancar. La postguerra va ser també duríssima. Tot això no es va començar a recuperar fins a finals de 1950. A partir dels anys 30, el Maresme i, sobretot, Mataró va optar per començar a fabricar les seves pròpies màquines de roba. Mataró per primer cop no només va començar a fer molta producció de gènere de punt, sinó que també va començar a fer molta maquinària de punt, tan per producció local com per vendre a l'estranger (Japó, Estats Units, Gran Bretanya, etc.).

D'altra banda, entre els anys 1920 i 1940, algunes cases de costura van entendre la nova mentalitat i la moda es va convertir en un factor que va condicionar la demanda de nous productes i va provocar canvis en la tecnologia utilitzada per a la seva fabricació. En aquest sentit, Mataró va tornar a experimentar certs canvis. Un clar exemple el trobem quan les *Manufactures Antoni Gassol SA*, una fàbrica emblemàtica de Mataró, va ser la primera empresa de l'Estat Espanyol en fabricar les primeres mitges de niló sense

costures, l'any 1947.

A l'obertura econòmica, l'any 1959, va millorar la situació notablement. El ventall de productes de gènere de punt no va parar de créixer: la ciutat va veure com es començava a fabricar roba per dormir, per a nadons i peces especialitzades per a tota mena d'esports, entre altres elements.

Tant la demanda externa com la interna va augmentar significativament, juntament amb la millora del nivell de vida i una forta expansió de la indústria del gènere de punt.

Dels anys 70 cap avui, el gènere de punt ha encadenat diferents crisis, des de més generals fins a més particulars. Una és la crisi del petroli o crisi del 73 (1973 i 1979), de caràcter general. Va tenir una important repercussió en la indústria del gènere de punt: l'augment de costos de producció, la baixada de la demanda interna i la pèrdua de beneficis. Les conseqüències van ser el tancament de moltes empreses i una important pèrdua de llocs de treball. La crisi es va unir amb la crisi energètica, que va fer que a Mataró, com en d'altres ciutats catalanes, es posés en dubte la industrialització.

Per tant, durant els anys 70 i bona part dels anys 80 molta gent que es dedicava al sector tèxtil va perdre la seva feina i, de mica en mica, el sector a Mataró va anar perdent pes en l'economia. Això va fer que les estructures d'aquest passat industrial canviessin.

Posteriorment, diferents crisis relacionades amb la globalització, van fer que el model mataroní industrial entrés en crisi perquè a altres indrets del món hi havia mà d'obra molt més barata i no sortia a compte. L'entrada a la Unió Europea, el 1986, va desencadenar una altra crisi ja que es va haver de rebaixar la producció de gènere de punt perquè s'havia d'estat equilibrat amb els altres països. Això va fer que moltes més empreses haguessin de tancar o acomiadar més treballadors. Juntament amb això, hi havia un notable creixement a la ciutat i una cultura que, pràcticament, no tenia en compte el passat arquitectònic. Però l'arribada de la democràcia l'any 79 va començar a incorporar un canvi cultural de sensibilització.

A partir dels anys 90, va tenir lloc la liberalització dels mercats i l'entrada de molta producció, sobretot, provinent de l'Àsia amb la qual no es podia competir ni en preus ni en número de producció. Això ha fet que el sector hagi estat molt

dèbil fins fa poc. Per exemple, només a Can Marfà fa 100 anys hi treballaven 1.000 persones al mateix temps i fins no fa gaire, a Mataró, amb uns 125 mil habitants, es calcula que hi havia unes 3.000 persones a la ciutat que es guanyava la vida amb el gènere de punt, és a dir que les coses han canviat molt.³⁸

En els últims anys, el sector a la ciutat ha millorat. La indústria del teixit de punt de la comarca del Maresme ha apostat per la innovació en el disseny de nous productes El Centre de Recerca i Transferència de Tecnologia Tèxtil (antiga Escola de Teixits de Canet de Mar) de la Diputació de Barcelona i el Centre de Recerca Tecnològica CETEMMSA (Mataró) col·laboren en l'àmbit de la formació especialitzada i en el desenvolupament de la recerca de noves tecnologies aplicades a la indústria del gènere de punt. Aquestes iniciatives han permès obrir noves perspectives de futur a les empreses del sector.

La conclusió a la que s'ha arribat és que ja que no es pot competir amb els mercats, sobretot asiàtics, ni amb quantitat ni amb preu. S'ha optat per competir amb roba intel·ligent o roba amb valor afegit. En segon lloc, també cal destacar la competència amb la roba esportiva ja que l'esport cada vegada està més professionalitzat i va més al límit; així doncs, els esportistes cada vegada volen una roba millor. "Per exemple, actualment ja existeix la roba que, encara que suïs, no vas mullat perquè *expulsa* la suor.", explica Xavier Amat en una entrevista.³⁹

A continuació podem veure els diferents alcaldes que hi ha hagut a la ciutat per poder veure, posteriorment, si han influït en la gestió i protecció del patrimoni industrial⁴⁰.

³⁸ Veure fris cronològic a:
<http://www.tiki-toki.com/timeline/entry/483123/Evoluci-de-la-indstria-txtil-a-Matar/>

³⁹ Veure Annex 10.

⁴⁰ Dades extretes de <http://municat.gencat.cat>

Taula 1: Legislatures municipals i partit polític en el consistori municipal

Anys de mandat	Partit polític al poder
1979 – 1983	PSC (Juan Majó Cruzate 1979-1983; Manuel Mas Estela 1983)
1983 – 1987	PSC (Manuel Mas Estela)
1987 – 1991	PSC (Manuel Mas Estela)
1991 – 1995	PSC (Manuel Mas Estela)
1995 – 1999	PSC (Manuel Mas Estela)
1999 – 2003	PSC (Manuel Mas Estela)
2003 – 2007	PSC (Manuel Mas Estela 2003-2004; Joan Antoni Barón Espinar 2004-2007)
2007 – 2011	PSC (Joan Antoni Barón Espinar)
2011 - 2014	CiU (Joan Mora Bosch)
2015	PSC (David Bote Paz)

Taula pròpia.

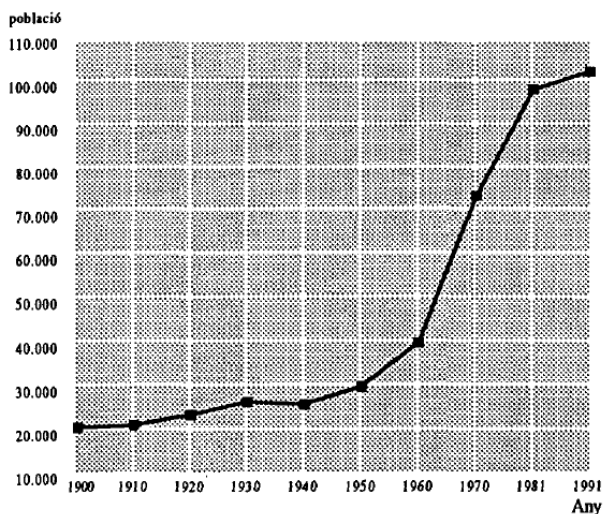
En aquesta taula es pot veure que a Mataró, des dels inicis de la democràcia, el Partit Socialista de Catalunya ha guanyat totes les candidatures excepte una (2011 – 2014).

9.1.2 Evolució i pes de la indústria tèxtil (dades)

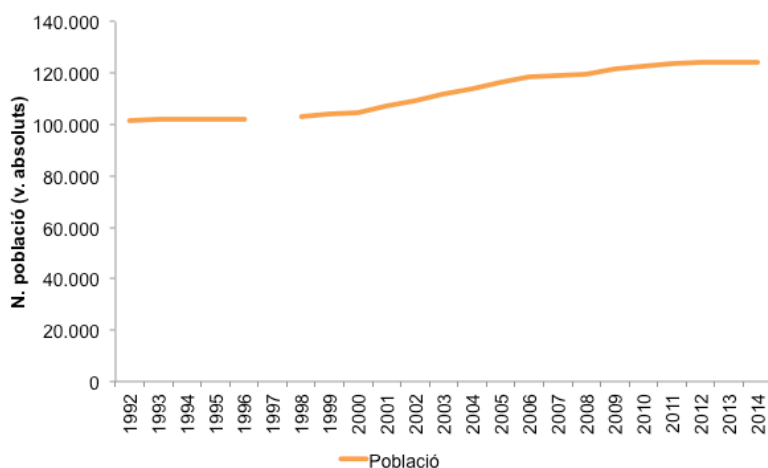
L'objectiu d'aquesta part és veure de quina manera Mataró es va convertir en el que és ("tèxtilment" parlant).

Els dos gràfics següents mostren l'evolució de la població a Mataró. La ciutat quasi sempre ha experimentat un creixement, però va ser a partir dels anys cinquanta i seixanta quan va començar a augmentar més dràsticament.

Gràfics 1 i 2: Evolució de la població de Mataró (1900-1991 i 1992-2014)

Font: 1962-1992, 30 anys d'una ciutat. El factor demogràfic (Fulls del museu Arxiu de Santa Maria, n.d.).

Font: Gràfic propi a partir de dades d'IDESCAT.

*No hi ha dades disponibles per a 1997

Els primers telers de punt es van introduir a Barcelona, a la gran capital catalana on la industrialització va arribar aviat respecte la resta de l'Estat. En segon lloc, però, ja hi trobem Mataró, considerada capital del gènere de punt.

A més de les gorres, els articles de punt que es fabricaven, també a Mataró, eren les mitges i els mitjons. Segons la documentació, les màquines

instal·lades eren destinades a productors de mitges de teler, que solien ser fabricades amb seda, llana o cotó. En un primer moment, els mitjaires eren artesans que s'integraven a diferents gremis segons la matèria primera utilitzada: la seda o la llana, ja que eren les fibres principals abans de l'expansió del cotó.

Veiem que a la taula següent, després de Barcelona, destaca Mataró pel que fa a la introducció de telers de punt a la ciutat. Això ens està dient que la tradició tèxtil mataronina ja ve de molt lluny.

Taula 2: Data aproximada de la introducció de telers de punt a diverses poblacions catalanes durant el segle XVIII⁴¹.

Municipi	Any
Barcelona	1682
Mataró	1765
Puigcerdà	1772
Vic	1782
Berga	1787
Girona	1789
Arenys de Mar	1780
Banyoles	1790
Llívia	1790-1800

Font: “El gènere de punt a Catalunya i Mataró: modernització d'un sector industrial” (Montserrat Llonch i Casanovas, 1997, p. 23).

⁴¹ Terrassa no apareix en aquesta taula perquè l'arribada dels telers de punt a la ciutat va trigar més ja que no era el sector principal de la cocapital.

Com s'observa a les dades següent, Mataró era un dels principals protagonistes en mitges de seda i cotó. A inicis del segle XIX, ja es pot començar a comprovar l'expansió de la producció del teixit del cotó a Mataró, on el teixit ja era dominant.

Això va ser degut als grans avantatges que suposava: presentava millors condicions higièniques, una major adaptació als diferents climes, una fàcil absorció als tints i colors, etcètera. Però el factor decisiu va ser la disminució del preu respecte a les altres fibres. A més a més, va permetre la constitució de majors unitats productives: a Mataró, centre calceter des del segle XVI, mentre les fàbriques de mitges de seda de 1903 tenien entre 4 i 5 telers, les de cotó comptaven amb uns 13 telers de punt per fàbrica.

Taula 3: Capacitat productiva de la indústria de punt a Catalunya el 1803⁴²

Ciutat	Mitges de seda		Mitges de cotó		Sense especificar	
	Fàbriques	Telers	Fàbriques	Telers	Fàbriques	Telers
Barcelona	285					
Mataró	12	52	9	116		
Olot				590	23	
Girona						80
Vic			3			

Font: Almanak Mercantil o Guía de Comerciantes para el año 1803 (*Almanak mercantil ó Guia de comerciantes para el año de 1803*, 1803). Informació extreta de “El gènere de punt a Catalunya i Mataró: modernització d'un sector industrial” (Montserrat Llonch i Casanovas, 1997, p. 25).

⁴² En aquesta taula Terrassa tampoc apareix perquè no se n'especifiquen les dades ja que no destacava en aquest sector tèxtil.

En aquesta taula es mostren algunes de les professions i sectors més significatius de l'època. S'observa com, en homes, destaca l'exèrcit, la qual cosa té sentit pel context històric de l'estat espanyol. També destaca l'agricultura i, en tercer terme, la indústria tèxtil. En canvi, en dones, predomina el sector del tèxtil.

Taula 4 i 5: Classificació per professions per gènere i sectors (cens de població de 1940).

Rúbriques	Nº d'homes	Nº de dones
Agricultura	1374	0
Forneria, confiteria	110	16
Filats	56	78
Fil, cànem	7	0
Indústria tèxtil: Cotó	760	1947
Indústria tèxtil: Llana i seda	0	0
Altres tèxtils	629	2084
Sastreria	60	33
Altres confeccions	19	10
Articles de pell	86	2
Exèrcit	2124	0
Servei domèstic	237	421

Font: Taula pròpia. Dades extretes de l'INE⁴³.

En les dues taules següents podem veure que a Mataró dominaven les petites empreses. L'any 57 va ser el període de més activitat industrial pel que fa al nombre de fàbriques, però el de menys pel que fa al nombre de treballadors. Gran part de la població es dedicava a aquest sector.

Taula 6 i 7: Dimensió de les empreses de gènere de punt a Mataró (1936-1983)

Empreses (nombres absoluts)

Dimensió	1936	1957	1983
D'1 a 10 treballadors	38	293	88
D'11 a 25 treballadors	14	34	45
De 26 a 50 treballadors	11	18	52
De 51 a 100 treballadors	9	16	15
Més de 100 treballadors	15	11	9
TOTAL	87	372	209

Treballadors (nombres absoluts)

Dimensió	1936	1957	1983
D'1 a 10 treballadors	175	525	467
D'11 a 25 treballadors	283	526	1.057
De 26 a 50 treballadors	377	668	1.169
De 51 a 100 treballadors	608	1.157	1.232

⁴³ Informació extreta de: <http://www.ine.es/inebaseweb/71807.do?language=0>

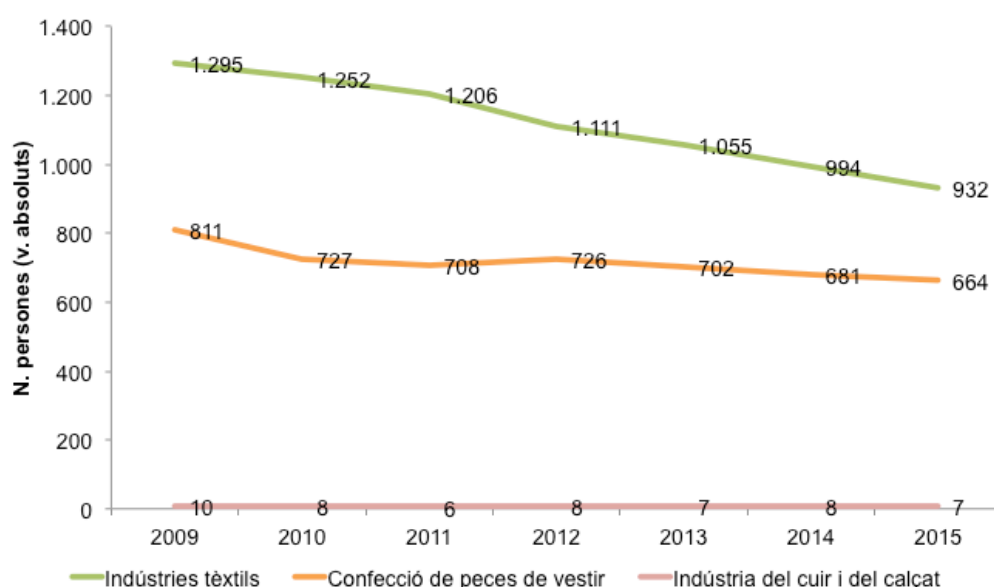
Més de 100 treballadors	5.134	2.608	2.203
TOTAL	6.577	5.484	6.128

Font: Taules pròpies. “El gènere de punt a Catalunya i Mataró: modernització i desenvolupament d’un sector industrial” (Montserrat Llonch i Casanovas, 1997, p. 179)

Feta aquesta perspectiva històrica, convé viatjar a l’actualitat. Veurem com el sector del tèxtil i el patrimoni industrial, de mica en mica, s’han anat modificant, destruint o perdent pes en l’economia.

En aquest gràfic s’hi veu una disminució de l’atur⁴⁴ al sector tèxtil. Això indica que després de xifres molt elevades d’atur en aquest sector a finals del segle XX, sembla ser que torna a remuntar. El 2005 i 2006 es va arribar al punt més baix de persones ocupades en el sector, que se situava al voltant del 7%. Avui, tornem a estar a prop de l’11%, cosa que indica certa recuperació.

Gràfics 3 i 4: Evolució de l’atur registrat en la indústria manufacturera tèxtil (2009-2015)

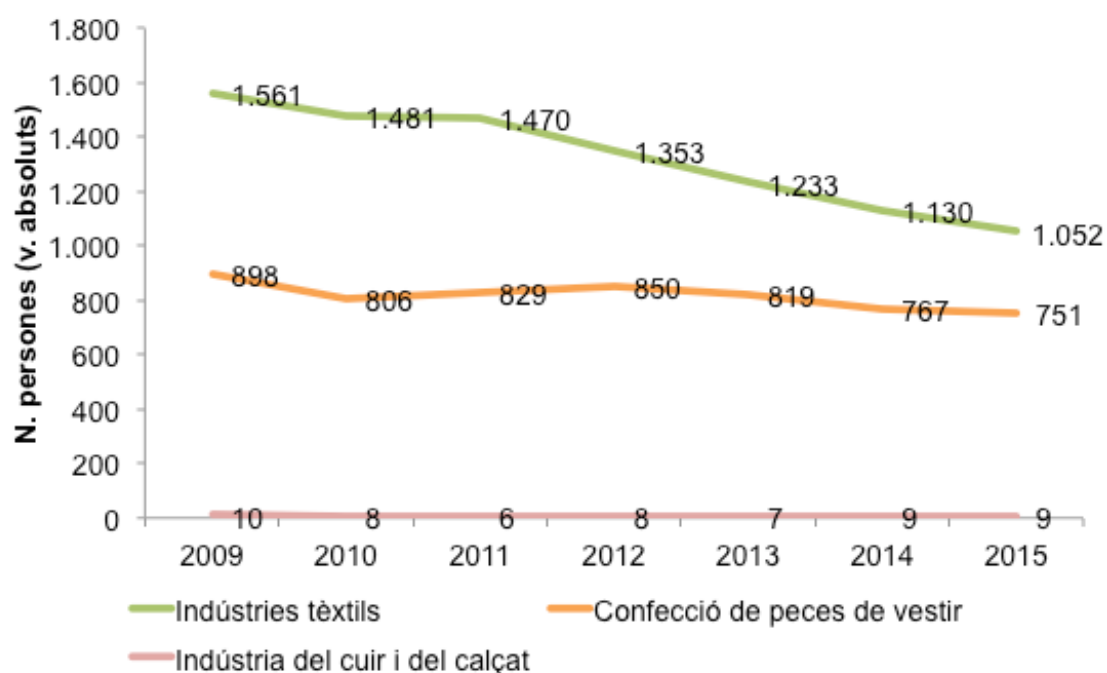
⁴⁴ L’atur és la desocupació forçosa o involuntària per manca d’oferta de col·locació (Diccionari de l’Institut d’Estudis Catalans).

Font: Observatori d'empresa i ocupació. Generalitat de Catalunya.

*Es té en compte el mes de desembre de cada any, excepte l'any 2015 que es té en compte el maig.

En el següent gràfic podem veure com la demanda d'ocupació⁴⁵ en el sector tèxtil a Mataró ha es troba en decreixement, és a dir cada vegada hi ha menys gent que vol treballar en aquest sector. Possiblement s'orienten cap a buscar-la en altres sectors.

Gràfic 5: Evolució de la demanda d'ocupació en la indústria manufacturera tèxtil (2009-2015)

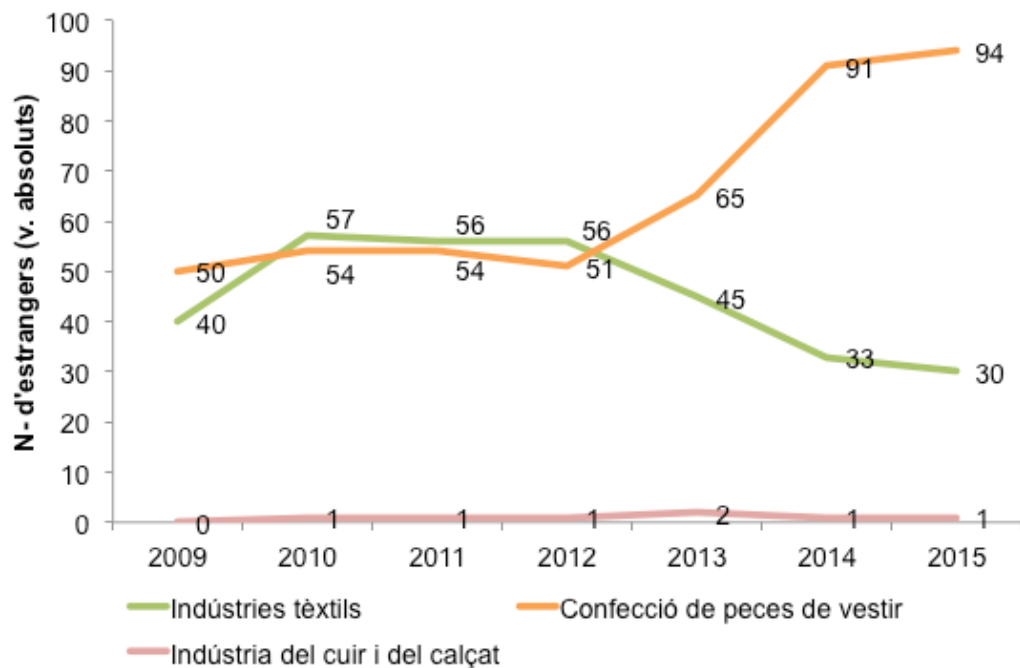
Font: Observatori d'empresa i ocupació. Generalitat de Catalunya.

* Es té en compte el mes de desembre de cada any, excepte l'any 2015 que es té en compte el maig.

⁴⁵ La demanda d'ocupació és la quantitat de persones actives que estan disposades a treballar pel salari ofert per qui sol·licita els seus serveis.

L'atur del nombre d'estranger registrats, està augmentant en el sector, sobretot en la confecció de peces de vestir que és amb el que s'està orientant Mataró des de fa uns anys. Ho veiem en el següent gràfic:

Gràfic 6: Evolució de l'atur d'estrangers registrats en la indústria manufacturera tèxtil (2009-2015)

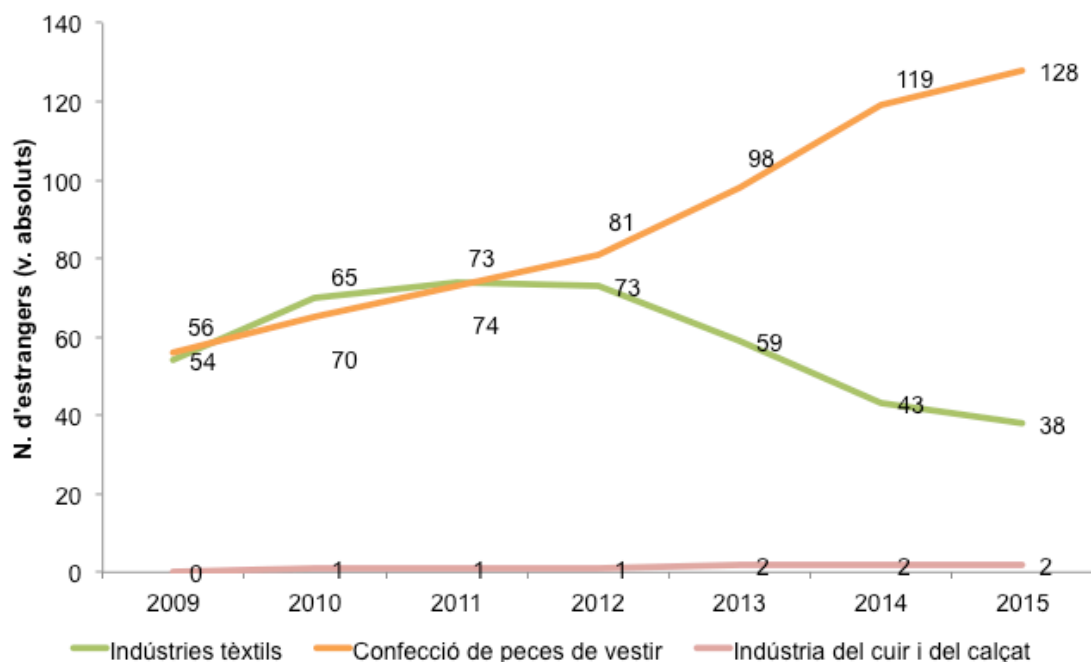

Font: Gràfic propi. Observatori d'empresa i ocupació. Generalitat de Catalunya.

* Es té en compte el mes de desembre de cada any, excepte l'any 2015 que es té en compte el maig.

La demanda d'ocupació en la indústria manufacturera tèxtil augmenta molt en el subsector de la confecció de peces de vestir i disminueix en les indústries tèxtils. El gràfic de continuació ens ho mostra:

Gràfic 7: Evolució d'estrangers demandants d'ocupació en la indústria manufacturera tèxtil (2009-2015)

Font: Gràfic propi. Observatori d'empresa i ocupació. Generalitat de Catalunya.

* Es té en compte el mes de desembre de cada any, excepte l'any 2015 que es té en compte el maig.

Arran d'això, els municipis han orientat bona part del patrimoni industrial al turisme. Mataró no és una ciutat turística en comparació amb les altres ciutats catalanes, és a dir que no viu del turisme. Tanmateix, aquest cada vegada té més importància. Com que no es tenen els recursos necessaris per saber la quantitat de persones que vénen a la ciutat per fer turisme industrial i és impossible saber-ho exactament (una persona pot mirar una xemeneia i no entrar, i això ja és considerat turisme industrial), es té en compte els dos principals museus de les dues ciutats escollides. A partir d'aquí podem tenir una idea general de l'impacte turístic a la ciutat.

Una bona dada per saber l'impacte del turisme industrial a la ciutat pot ser el nombre de visites del Museu de gènere de punt a Can Marfà. Però va ser inaugurat el mes de març de 2015 així que encara no es poden obtenir les dades necessàries per poder-ne fer un bon anàlisi. Tanmateix, cal dir que a la

seva inauguració hi van assistir unes 3.000 persones, una quantitat molt significativa: és una de les inauguracions més multitudinàries que hi ha hagut a la ciutat. A més, segons dades del propi museu, la visita guiada de cada mes sol tenir força èxit i les seves valoracions són bones. També, ja han començat a fer visites guiades per escoles.

A nivell general, en els últims deu anys el turisme a la ciutat ha estat en creixement negatiu. Però des de fa uns 4 o 5 anys la situació està millorant⁴⁶.

Actualment, el gènere de punt del Maresme està format per més de 500 empreses, que donen feina a més de 3.000 persones, segons dades de finals del 2012 (Treballs Gràfics Paco López, S.L., 2012).

9.1.3 Model públic de gestió

L'Ajuntament de Mataró té competència en la gestió del seu patrimoni cultural, per tant pot decidir què fer amb aquells edificis industrials que han quedat abandonats, sempre mantenint els nivells de protecció que decideix la Generalitat. Pot catalogar edificis amb la categoria de BCIL.

Tal com diu la llei, qui decideix què és important protegir i què no és el ple de l'Ajuntament a sol·licitud del Consell de Patrimoni. Però el nivell de protecció anomenat Bé d'Interès Nacional recau en la Generalitat. Per exemple, la muralla romana de Mataró és un BCIN i no depèn de l'Ajuntament. La resta d'elements sí que depenen del ple local. Catalogar és el més senzill perquè es necessita un acord del ple amb uns informes tècnics que ho avalin, i descatalogar és més complicat perquè es necessiten uns processos i una sèrie de comitès a nivell català i d'experts que donin l'aprovació. Qui decideix catalogar són els representants municipals, sempre que hi hagi uns informes tècnics favorables.

Els orígens de protecció de patrimoni es troben en l'arribada de la democràcia, quan la sensibilització cultural va començar a aparèixer. Mataró va ser un dels primers municipis en redactar un Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic (1983), un dels més importants en aquest àmbit. Inclou edificis

⁴⁶ Notícia sobre l'impacte turístic l'any 2015 a Mataró:
<http://www.totmataro.cat/especials/reportatges/item/30491-oberts-al-turisme>

industrials i determina, bàsicament, els nivells de protecció i quins elements cal protegir. El pla conté la memòria, la normativa i l'estudi econòmic, i no hi ha associat cap pla d'actuació concret sinó que és el govern i el ple qui el determina. Ara bé, sí que diu que es promourà la conservació d'aquest patrimoni. Referent al patrimoni industrial, el pla va començar protegint les xemeneies industrials de la ciutat.

“Si l'Arquitectura antiga –i la ciutat- forma part del patrimoni cultural d'un poble de la mateixa manera que les cançons, la llengua i els costums, en tant que marc construït de la vida d'una col·lectivitat, els carrers, les places i els edificis contenen una història que pertany a aqueixa col·lectivitat. I si la nostra ens ha vist néixer i créixer, perdre la ciutat és perdre un tros de la memòria col·lectiva d'un poble”⁴⁷.

Més enllà de la catalogació d'edificis, el pla va servir per estudiar més a fons la història i les transformacions de la ciutat. Per tant, els edificis industrials de la ciutat que es consideren més rellevants es conserven a partir del Pla Especial de Patrimoni Arquitectònic i Catàleg de la ciutat de Mataró, que s'ha anat modificant exclusivament incorporant nous elements.

Respecte tot aquest patrimoni, Mataró va incorporar, sobretot, el gran patrimoni industrial del segle XIX, destacant la nau de Can Marfà, actual Museu de gènere de punt, que acull elements de la Fundació Vilaseca i és una eina molt útil per mostrar el passat industrial de la ciutat.

Aquest pla es va modificant amb el temps i s'hi van incorporant nous elements a mida que els ciutadans ho demanen o quan es considera necessari (modificacions puntuals).

Els elements protegits a la ciutat compten amb diferents nivells de protecció establerts a partir de lletres dins els Béns Culturals d'Interès Local. A més hi ha protecció d'edificis o protecció d'elements concrets.

A banda, Mataró té altres plans importants. Un d'ells és el Pla Urbanístic o el Pla General, que és l'instrument d'ordenació urbanística de tot el territori

⁴⁷ Paraules del poeta valencià Gaspar Jaén i Urban, paraules amb què es va iniciar el primer Pla especial del catàleg del patrimoni arquitectònic de Mataró, l'any 1983.

municipal. Defineix el model d'implantació de la ciutat i estableix les determinacions normatives que han de regir per al seu desenvolupament.

Va ser redactat per un equip especial: l'arquitecte Agàpid Borràs en va ser un dels protagonistes. A nivell tècnic de l'Ajuntament destaca la Mariona Gallifa que, quan va acabar de redactar el Catàleg del Patrimoni, se li va donar la possibilitat de coordinar tècnicament el Consell de Patrimoni, òrgan que proposa què s'ha de catalogar.

El pla general vigent va ser finalment aprovat el 1996 tot i que ja es va començar a treballar-lo des del 1993. Aquell any ja es va formar un equip específic només per a la conservació del patrimoni. Des d'aleshores ha evolucionat en el temps amb un conjunt de documents urbanístics de modificació o desenvolupament derivat, que són els que conformen actualment el planejament vigent.

Arrel d'aquest pla, es van catalogar moltes coses a la ciutat i, a més a més, es va crear el Consell del Patrimoni Municipal de Mataró, que és un òrgan similar al Consell de Patrimoni que té el Departament de Cultura de la Generalitat, que es dedica a avaluar quins són els espais que cal protegir i, en concret, quins són els elements de diferents edificis complets que també s'han de protegir.

El pressupost destinat a patrimoni industrial és molt ajustat i molt variat. És, per tant, molt difícil dir-lo perquè no n'hi ha un de concret establert. Hi ha subvencions destinades a patrimoni industrial, però no totes són públiques. Per exemple, la Fundació Jaume Vilaseca es nodreix de subvencions privades d'alguna fàbrica de gènere de punt, sobretot de *Set Avet*, i de subvencions públiques de l'administració, tan de l'Ajuntament com de la Generalitat i, quan encara existia, de la *Caixa d'Estalvis*.

Segons l'entrevistat Ramon Bassas⁴⁸, hi ha naus, com Can Marfà que es van obtenir pels anys 90, que ja feia anys que s'haurien d'haver rehabilitat, i han trigat a refer-se perquè és molt car.

Can Marfà, antiga fàbrica de vapor de gènere de punt (1880), és un bon exemple de conservació del patrimoni industrial, declarada BCIL. Aquesta va

⁴⁸ Entrevista a Annex 4.

esdevenir la fàbrica més emblemàtica del sector del gènere de punt per la quantitat de treballadors i per la varietat i qualitat dels seus productes. Va acabar la seva activitat el 1975 i els edificis, actualment, són propietat municipal.

El sector de turisme de l'Ajuntament de Mataró s'anomena Institut Municipal de Promoció Econòmica de Mataró (IMPEM). La ciutat intenta, cada vegada més, incentivar les visites de patrimoni industrial i augmentar-ne la seva importància. Quan Joan Antoni Baron era alcalde es va presentar una ruta a fi de "mostrar el passat, present i futur de Mataró com a ciutat industrial", l'any 2011. Es tractava d'una nova iniciativa de l'IMPEM a partir d'una ruta guiada gratuïta cada tercer dissabte de mes amb una durada de tres hores. La ruta visitava des dels primers vapors del segle XIX fins l'actual aposta estratègica de la ciutat, el TecnoCampus. La ruta feia un repàs progressiu del món industrial mataroní partint de l'impuls de la indústria gràcies al ferrocarril i els inicis de la industrialització a la ciutat amb fàbriques i vapors com la Nau Minguell o la nau Cabot i Barba, passant pel moviment cooperativista a la ciutat i el món del gènere de punt amb una visita a la col·lecció de la Fundació Jaume Vilaseca. Finalment, presentava el parc tecnològic TecnoCampus i Cetemmsa, l'esperit innovador de la ciutat ("Mataró, de la indústria tèxtil al TecnoCampus," 2012)⁴⁹.

Una altra iniciativa mataronina enfocada en el patrimoni industrial ha estat l'adhesió a la celebració de l'Any Europeu del Patrimoni Industrial 2015.⁵⁰ L'objectiu inicial era que la capital del Maresme es coordinés amb municipis de la comarca per a la celebració d'actes institucionals relacionats amb el tema ja que Mataró conserva dotze xemeneies industrials i algunes naus d'alt valor arquitectònic com la Nau Gordils, pioners a l'Estat en la utilització del vapor com a font d'energia.

⁴⁹ Per a més informació sobre la visita entreu a: http://www.mataro.cat/web/portal/ca/turisme/que_fer/content/Rutes/Textil_TecnoCampus o <http://www.totmataro.cat/ciutat/societat/item/20259-mataro-fa-memoria-historica-industrial-amb-una-nova-ruta-guiada>.

⁵⁰ Per a més informació, entreu a: http://mataro.cup.cat/sites/default/files/news/prc-patrimoni_industrial.pdf

La pàgina web de turisme de Mataró (*Vine a Mataró*) presenta tot una sèrie d'ofertes i rutes variades. Hi ha un petit apartat dedicat a les Jornades. En general, no es centra en el patrimoni industrial sinó que ofereix des de visites guiades a museus fins a activitats nàutiques⁵¹. La web està disponible en català, castellà i francès.

Durant el cap de setmana del 10 i 11 d'octubre del 2015, Mataró va sumar-se a les Jornades. La ciutat va voler posar en valor el seu passat com a capital del gènere de punt. Va proposar un passeig una visita teatralitzada, un passeig a Can Marfà d'una manera lúdica i diferent, i dues visites guiades amb format més habitual: una al museu del Gènere de Punt i una altra a la vil·la romana de Torre Llauder. Es pretenia que es conegués més la història d'una de les fàbriques més importants de Catalunya i la història tèxtil de la ciutat.

A banda de les gestions públiques de conservació de patrimoni, cal destacar l'àmbit privat ja que, sovint, sense ell, la sensibilització del patrimoni industrial no hauria arribat als ajuntaments. En aquest cas, la Fundació Vilaseca és qui ha fet possible que avui la ciutat tingui el museu de gènere de punt, juntament amb la pressió de certs ciutadans. Sense ells avui no es disposaria d'un museu d'aquest nivell.

L'origen de la Fundació es troba als anys 90 quan Jaume Vilaseca va promoure i crear l'Associació Promotora de la Fundació Museu de Maquinària per a Gènere de Punt amb la voluntat d'anar recollint i catalogant el màxim nombre d'elements relacionats amb la indústria tèxtil i, especialment, el gènere de punt. Es volia evitar la dispersió i l'oblit. Pere Vilaseca explica que moltes eren peces úniques i ningú era conscient que, si es llençaven, es perdrien per sempre. I, a més, l'entrevistat⁵² explica que "la gent no les trobava antigues ja que feia poc que havien estat utilitzades. Però el meu pare va tenir la intuïció que valia la pena guardar-les". Finalment, d'aquesta col·lecció, en Pere Vilaseca va acabar creant una Fundació amb l'objectiu de guardar aquest patrimoni, amb la col·laboració de l'Ajuntament.

⁵¹ Entreu a la pàgina de turisme de Mataró: <http://www.mataro.cat/web/portal/ca/vineamataro/index.html>.

⁵² Entrevista a Annex 5.

No obstant, la gestió privada cada vegada és menys freqüent perquè les fàbriques acostumen a situar-se en sectors de desenvolupament urbanístic. Tal com explica l'exregidor d'urbanisme de Mataró, Ramon Bassas⁵³, tot planejament urbanístic de sector obliga a unes cessions urbanístiques públiques que acostumen a consistir en la fàbrica, sovint perquè el propietari se la vol treure de sobre i perquè l'administració "guanya" un equipament. Aquest ha sigut un dels camins protagonistes de conservació de patrimoni industrial a Mataró. La Nau Gaudí, Can Marfà, la Nau Minguell i Can Fàbregas, per exemple, s'han fet amb aquesta gestió. Ara bé, això no vol dir que els usos hagin de ser sempre de caràcter no lucratiu: poden ser públic i alhora lucratiu ja que es pot llogar a algú perquè ho exploti.

Actualment, el tema de patrimoni industrial a la ciutat de Mataró encara segueix viu. El juliol de 2015 es va celebrar una taula rodona per parlar sobre les accions històriques per conservar el patrimoni local, moderada per l'arquitecte Agàpid Borràs. L'acte volia reflexionar sobre "les accions que es van dur a terme durant la postguerra i el règim franquista per salvaguardar el patrimoni arquitectònic i natural de Mataró i els seus entorns".⁵⁴

A banda, Mataró també disposa de sales d'arxius com el Museu Arxiu de Santa Maria o l'Arxiu de la Fundació Vilaseca, on s'hi pot trobar informació rellevant.

9.1.4 Anàlisi qualitativa

En aquest apartat es fa un anàlisi a partir de tot el que s'ha anat extraient a les entrevistes a fi i efecte de saber què és el que realment pensen els experts sobre aquest tema i d'arribar a unes conclusions concretes i objectives.

Història industrial

Segons els entrevistats, la història industrial a Mataró ha afectat al fet que es protegeixin més indústries a la ciutat perquè ha creat una sensibilització sobre els ciutadans, que defensen la seva protecció i conservació. Tal i com expliquen Pere Vilaseca, Miquel Rey i Ramon Bassas "està molt bé conservar

⁵³ Entrevista a Annex 3.

⁵⁴ Veure notícia a:

http://capgros.com/noticies/detall.asp?id_noticia_portal=38201&sec=80

els edificis per mantenir el passat". Tots tres, però, creuen que cal certa moderació.

Segons la literatura llegida, el passat industrial mataroní és la base de la ciutat d'avui perquè el sector tèxtil va arribar a ser el principal motor econòmic de la ciutat i ha deixat empremta en la memòria històrica. A més, encara hi ha molta població viva que va treballar en les fàbriques que es pretenen conservar.

Els entrevistats han explicat que la indústria a Mataró té els seus orígens en la filatura, és a dir en la transformació del cotó en fil i en el treball domèstic. Pere Vilaseca explica, però, que a finals del segle XIX i principis del XX, va començar el gènere de punt a partir de l'energia de vapor i que això és el que marca Mataró com a patrimoni i com a producte industrial per excel·lència.

Mataró produïa una important quantitat de roba de gènere de punt. Segons Pere Vilaseca, va arribar a ser el lloc d'Espanya més important no només per la roba interior de gènere de punt que produïa sinó també per la producció de maquinària exportada a tot el món. A més, moltes indústries es van crear com a empreses auxiliars del gènere de punt. Vilaseca afirma que el voltant del 90% de la població activa de la ciutat va arribar a treballar en camps. Mataró en els anys 60 havia arribat a tenir, si contem les més petites, unes 1600 empreses. Tot i això Pere Vilaseca explica que ningú sap ben bé la quantitat exacta. Mataró, tal com indica el nom del museu de Can Marfà, és considerada la capital del gènere de punt, per tant, el pes del teixit industrial a la ciutat era important per a vendre tant a nivell local com per exportar a la resta de l'Estat i a l'exterior (sobretot a la 2a GM, quan Europa es va centrar en la indústria armamentista).

Segons els entrevistats, la indústria tèxtil a la ciutat va estar vigent fins ben avançats el segle XX. El consens estableix que la davallada comença a voltants de la dècada dels 70, i el tancament de moltes indústries a la ciutat ho demostra. Ramon Bassas explica que el franquisme va tenir un efecte negatiu en la valoració del patrimoni a la ciutat i assegura que tampoc es tenia en compte el passat arquitectònic per un problema cultural de la societat del moment.

Tal com explica el fundador de la Fundació Vilaseca⁵⁵, “quan es van tancar les indústries, bona part de la gent va passar al sector serveis”. Segons els entrevistats, avui molt poques fàbriques fan tot el procés com es feia abans. Destaquen les fàbriques especialitzades en disseny tèxtil. Pere Vilaseca assegura que actualment hi deuen haver només quatre o cinc fàbriques tèxtil que facin tot el procés. Malgrat que el tèxtil ja no domini l’activitat econòmica a la ciutat, segons la literatura i les dades que es desprenen del Programa de Suport i Acompanyament a la Planificació Estratègica del Maresme, el tèxtil amb valor afegit ha sabut superar la crisi començada el 2008 i, fins i tot, créixer. Es considera, també, que revifar el sector industrial és clau per la remuntada econòmica del Maresme (“Revifar el sector industrial, clau per la remuntada econòmica del Maresme,” 2012). De fet, molts experts intenten ser optimistes i asseguren veure, a poc a poc, un creixement de certa activitat tèxtil a causa de la quantitat de controls i la mala qualitat dels productes de l’exterior que acaba fent el producte més car. És clar, per tant, que la història industrial ha marcat la ciutat i la continua identificant en molts aspectes, sobretot per la quantitat d’edificis industrials, rehabilitats, enderrocats, o sense pla d’actuació, que encara resten a la ciutat.

Miquel Rey accepta que en els anys 40, 50 i 60 la meitat de la població es dedicava al tèxtil i que aquesta dada ha anat baixant molt. Explica que a l’any 2005 i 2006 van arribar al punt més baix de persones ocupades en el tèxtil, ja sigui en fabricació o en comercialització, que no arribava al 7%. En canvi, actualment, al 2015, torna a estar a prop de l’11%. Per tant, la majoria d’empreses tèxtils van desaparèixer, però ara s’està recuperant aquest sector. Els entrevistats accepten que la ciutat no arribarà mai a tenir la meitat dels mataronins dedicats al tèxtil perquè la ciutat ha, pràcticament, doblat la població (Gràfics 1 i 2). Miquel Rey constata que “aquesta substitució que hi va haver del tèxtil per res i del res per la construcció ara es torna a equilibrar. El que ha passat avui és que el model fabril que hi havia s’ha transformat en un model, bàsicament, de disseny i gestió de la producció, però ja no es produeix aquí”.

⁵⁵ Pere Vilaseca, vegeu l’entrevista a l’Annex 5.

Entrevistats com Ramon Bassas, creuen que la sensibilització va començar abans de la deslocalització dels anys 90. Bassas explica que es va iniciar amb l'arribada de la democràcia l'any 79 i amb la creació del Pla Especial de Patrimoni Arquitectònic, que ja va començar una cultura més aviat preservacionista.

Els entrevistats no destaquen massa la mida de les fàbriques però, segons la recerca que s'ha efectuat s'ha vist que moltes tenien una magnitud similar tot i que algunes destacaven en mida per sobre les altres, com Can Marfà. Els entrevistats també expliquen que les fàbriques, excepte tres o quatre, no solien ser massa sofisticades.

Pere Vilaseca relata que la maquinària de gènere de punt és molt més sofisticada que la de teixit a la plana però, en canvi, és més petita. Això va fer que a Mataró les fàbriques no fossin enormes com les de ciutats com Terrassa, i els costos tampoc fossin exorbitants. Això podria haver tingut un impacte en el patrimoni industrial i, concretament, en la seva qualitat arquitectònica.

Importància ciutadana i política del patrimoni industrial

Els entrevistats opinen que cal descartar la teoria que diu que les accions de gestió del patrimoni industrial a Mataró depenen del partit polític que estigui al poder. A més, ho mostra la taula d'alcaldes que ha governat Mataró (Taula 1⁵⁶), en què es pot veure que des dels inicis de la democràcia el PSC sempre ha estat al poder, excepte en una legislatura (2011-2014). Ho explica també Ramon Bassas, exregidor del PSC d'urbanisme, que té clar que la gestió del patrimoni industrial entre el govern en què va ser regidor (PSC) i el de CiU no és massa diferent.

En primer lloc, perquè la gestió del patrimoni industrial no es gestiona en qüestió de pocs anys. En segon lloc perquè, entre altres coses, no tenien majoria al ple municipal. A més, segons diu Ramon Bassas, "la posició de Convergència és una posició que ha variat amb els anys. [...] Ni s'ha tocat res del pla especial de patrimoni, ni s'ha avançat massa. De fet, només s'ha inaugurat Can Marfà, un projecte que ja venia de l'anterior govern; i respecte la

⁵⁶ Pàgina 70.

nau de Can Fàbregas s'ha fet tot el que es va dir que es faria, excepte l'ús". En qualsevol cas, podríem considerar que les accions depenen de l'alcalde o del govern que mani en aquell moment. Però, segons els entrevistats, són els ciutadans qui decideixen què protegir i què no a partir del ple de l'ajuntament.

De la mateixa manera, Miquel Rey opina que la gestió del patrimoni industrial no hauria de ser diferent per decisions públiques municipals perquè són decisions de ciutat, igual que el Pla Urbanístic. No obstant, afirma que hi ha el perill que això no passi. Consta que són decisions que els plens haurien d'adoptar amb una majoria gran i que Mataró està fent una bona feina al respecte, és a dir que no hi ha hagut grans bandades amb el canvi de govern. A diferència de Ramon Bassas, que pensa que CiU no va introduir res nou, Miquel Rey explica que van introduir molt de pragmatisme⁵⁷, és a dir fer les coses si s'han de fer. Per exemple, el Vapor Gordils es troba en molt mal estat i està caient, com que no hi ha opció d'arreglar-lo s'ha de fer, "i el dia que tinguem el projecte ja el farem". Actualment, encara no s'hi ha fet res, però està previst fer una actuació per evitar que caigui. "Més tard ja pensarem el projecte", afirma Miquel Rey.

En definitiva, sembla ser que, més enllà de la retòrica pública, la protecció de patrimoni industrial a Mataró no varia molt en funció de qui governa. Ara bé, allò que pot ser diferent és la prioritat que els governs acostumen a donar a aquesta qüestió. Pere Vilaseca explica que "hi ha hagut dos ajuntaments que sí que s'han vist involucrats en la creació del Museu de gènere de punt: el primer va ser amb Joan Antoni Baron com a alcalde, que va ser el qui van rehabilitar l'edifici; el segon va ser el de Convergència, que ha estat qui l'ha nodrit. Però durant molts anys això no s'ha valorat, més aviat era com si la indústria de Mataró fos una cosa passada de moda, com si Mataró hagués de viure del turisme. I no. La indústria de Mataró continua sent important".

Segons els entrevistats, els polítics acostumen a ser objectius amb el tema de la protecció de patrimoni industrial. Ramon Bassas apunta el dubte polític: "Renunciàriem a tenir una fàbrica que val cinc milions d'euros en rehabilitar-la i

⁵⁷**Pragmatisme:** Que atén solament als fets, que no té en compte sinó les conseqüències pràctiques (diccionari.cat)

que no té valor intrínsec sinó que el té per altres raons?”. Bassas confessa que ell no la conservaria, perquè no és racional. Tot i així, un govern amb minoria a vegades actua per por, i l'efecte resultant és un deute enorme. El govern també es pot veure pres d'una certa alegria, veure's influït i cometre un error. Per exemple, l'arquitecte mataroní Agàpid Borràs és qui va convèncer a l'ajuntament, amb arguments de pes, de catalogar cinc fàbriques, cosa que ara no s'hauria fet, sempre segons explica Ramon Bassas.

Per tant, les decisions de la protecció de patrimoni industrial a Mataró poden estar influenciades per molts factors. I aquests factors poden variar en el temps.

Hi ha opinions molt diverses de si el que es fa a nivell polític i a nivell del poble és suficient o no. Ramon Bassas opina clarament que sí. Creu que el patrimoni industrial actual a la ciutat de Mataró té la importància que hauria de tenir tant a nivell ciutadà com polític. “Potser excessiva, però està bé”, confessa recordant la protecció de les cinc fàbriques que es van aplicar a la modificació del Pla Especial de Patrimoni Arquitectònic l'any 1999. Opina que Mataró ha de tenir aquests elements de personalitat perquè es refereixen al passat i recorden que provenim d'una tradició industrial, emprenedora i que fan la ciutat diferent. “A vegades vivim com si el passat no existís, i això no és així, existeix tant amb allò negatiu com positiu ja que gràcies al passat som el que som i està bé recordar-ho per crear a la ciutat fites, personalitat”. A més, pensa, també, que una ciutat així crea ciutadans més lliures, més feliços i més contents d'estar vivint a allà.

Miquel Rey apunta que, a nivell polític, la importància del patrimoni industrial és la que hauria de tenir i que les idees estan bastant consensuades.

La importància que donen els ciutadans en aquest tipus de patrimoni ha anat variant amb el anys. Ramon Bassas explica que al voltant dels anys 60 i 70, era força indiferent el que es feia amb el patrimoni. L'arribada de la democràcia i la fi del franquisme va fer que hi hagués un canvi en el pensament del poble i es va incorporar un canvi cultural, de manera que va créixer la sensibilitat del poble. Per tant, va ser quan el patrimoni industrial va començar a tenir importància tant a nivell ciutadà com polític.

Però la història de la Fundació Vilaseca explica que la sensibilització del patrimoni industrial va arribar amb retard a Mataró. “La gent no n’hi donava massa importància perquè tampoc les trobava tan antigues ja que feia poc que aquestes màquines havien estat utilitzades”. Així, si no hagués estat per el senyor Jaume Vilaseca moltes màquines no s’haurien conservat i avui no existiria el museu de gènere de punt a la ciutat ni “el patrimoni més important de gènere de punt d’Europa”, segons assegura Pere Vilaseca.

La representació de la importància que li dóna la política es va solidificar amb el Pla Especial de Patrimoni Arquitectònic. “Els ciutadans donen a conèixer la importància del patrimoni a partir de mobilitzacions i de la creació d’associacions”. Bassas posa els exemples de Can Fàbregas, on hi va haver una mobilització molt forta per evitar que la fàbrica no s’enderroqués; i l’exemple de la creació del Museu de Can Marfà.

Pere Vilaseca opina clarament el contrari, des del punt de vista de la Fundació Jaume Vilaseca: “Nosaltres hem estat batallant durant vint anys o més perquè es fes el Museu de gènere de punt perquè estàvem convençuts que els mataronins el valorarien, i per part de l’administració hi trobàvem molt poc ressò”. També confessa que van haver de pressionar l’Ajuntament perquè es fes el museu, per reclamar ajuda, i per fer-los adonar que podria portar turistes de l’exterior a la ciutat.

En resum, ell creu que no s’ha donat la importància que hauria de tenir. No obstant, creu que ara s’estan començant a adonar de la seva importància ja que el gran nombre de visites que el museu de gènere de punt rep cada vegada és més important, i això vol dir que és un reclam per a la ciutat. “Tot ja va quedar clar quan al dia de la inauguració hi van assistir 3.000 persones”, afirma. El màxim representant de la importància que li donen els ciutadans, recorda, és la Fundació Vilaseca, una fundació única que es presenta com una fundació privada amb alguna finalitat social.

Miquel Rey pensa que la ciutadania no s’ho creu tant. Per això, afirma que quan es fa un museu és molt important que sigui popular, que la gent se’l faci seu, “perquè si no la gent no ho entén, veuen la nau com una més i es pregunten el per què de la conservació”. És per això que afirma que de les naus s’han de fer coses que no només tinguin un valor pels experts i lletraferits

sinó també per tota la ciutadania. “I aquest és el gran repte de Mataró”, recorda.

A partir d'aquí, podem deduir que hi sol haver conflictes entre polítics i ciutadans per a la conservació o no de determinat patrimoni ja que les opinions solen ser diverses degut a l'elevat pressupost, la sensibilització o el valor arquitectònic, entre altres raons. Tot sovint, és difícil trobar un punt mig. L'exemple més notable és el de Can Fàbregas, una fàbrica sense cap valor intrínsec –segons els experts- però sí amb un valor sentimental. Es va crear un moviment anomenat “Salvem Can Fàbregas” i hi va haver manifestacions constants per evitar el seu enderrocament. El tema es va, fins i tot, judicialitzar.

La importància i la sensibilització del patrimoni industrial actual a la ciutat de Mataró també és present a fora de la ciutat. Els entrevistats creuen que els no-mataronins acostumen a donar més importància al patrimoni industrial de la ciutat que els seus propis ciutadans. A continuació veurem algunes opinions:

Tal com recorda càrrec Anna Mata, cal que els ciutadans sentin orgull de pertinença a la seva ciutat. Cal posar en valor el que es té perquè conforma la identitat de la població i la fa única.

Anna Mata, com a ciutadana terrassenca, identifica Mataró com el gènere de punt i la Fundació Vilaseca. Confessa que la visita en què es va sensibilitzar més per Mataró va ser quan va anar a veure la col·lecció de la Fundació Vilaseca i quan li van explicar que havien hagut de bloquejar les màquines perquè, si no, els mataronins que visitaven l'exposició les feien anar. És a dir, va veure tal coneixement i tal interiorització que es va quedar convençuda que allò havia de ser visitable. Mata tenia moltes ganes que Mataró obrís el museu i que tingués el que ajuda a entendre el que tenia i el que era la ciutat.

Altres entrevistats com càrrec Jaume Perarnau, veuen molt positivament la ciutat de Mataró pel que fa a la indústria i a la gestió del patrimoni industrial. “Crec que ha sabut fer una selecció molt concreta dels elements més destacats i singulars del seu patrimoni industrial, aquells amb un valor no únicament local sinó amb valor nacional, i aquests pocs, reconvertir-los i protegir-los molt encertadament. A la vegada ha fet una molt bona combinació d'aquesta oferta

del patrimoni industrial local amb la resta de patrimoni cultural (arqueològic, artístic, etc.)”.

Per la terrassenca i càrrec Pepi Martínez, Mataró és gènere de punt: és Abanderado, tèxtil. “A nivell d’indústria i de turisme industrial, per nosaltres Mataró és el referent nacional en gènere de punt i per això l’interès perquè Mataró pugui entrar a la XATIC, perquè Can Marfà és una joia espectacular”.

Així doncs, veiem com Can Marfà està creant un augment de sensibilització tant a nivell dels ciutadans com dels polítics.

Turisme (industrial)

Una de les hipòtesis que planteja aquest treball és que la protecció del patrimoni industrial s’ha fet, sobretot, per raons econòmiques, derivades de la importància turística que es podia generar. Segons els entrevistats, aquesta hipòtesi queda rebutjada. Tot seguit se n’analitzen els motius:

Tradicionalment s’han fet poques actuacions. De les poques coses destacades hi ha un llibre de l’any 1997 que es diu “El gènere de punt a Catalunya i Mataró: Modernització i desenvolupament d’un sector industrial” (Montserrat Llonch i Casanovas, 1997). Es va redactar com una aportació a la història de la ciutat, per encàrrec de la Fundació Vilaseca. Era un mètode per donar a conèixer el passat industrial mataroní i que la gent es mostrés interessada en el tema.

Cal destacar també el Consorci de Promoció Turística de la Costa del Maresme, creat l’any 1997, on no es veu en lloc l’oferta de turisme industrial⁵⁸.

Tot i que quan van anar tancant les indústries a la ciutat de Mataró, aquesta va créixer una mica en turisme, no es pot dir que la capital del Maresme sigui una ciutat turística en sí mateixa. Tanmateix, disposa de patrimoni industrial destinat a un ús turístic. Pere Vilaseca opina que el Museu de Can Marfà és, clarament, la primera llavor per poder arribar a parlar de turisme industrial a la ciutat ja que està destinat al tema específicament. La segona llavor serà el dia que Mataró s’uneixi a la Xarxa de Museus.

⁵⁸ Per a més informació sobre l’entitat entreu a:
<http://www.costadebarcelonamaresme.cat>

A més a més, Mataró no és un municipi associat a la XATIC. No obstant, la Xarxa es mostra molt interessada perquè hi entri perquè, tal com diu la Pepi Martínez –secretaria tècnica de l'organisme- “acaba d'obrir el museu de gènere de punt i té uns elements magnífics que es podrien donar a conèixer a través de la Xarxa”. Pere Vilaseca respon que hi ha la voluntat de fer-ho ja que fa molt de temps que mantenen relació, però que depèn de l'Ajuntament i no d'ells. Si més no, es creu que Mataró hauria d'entrar en un cercle comercial turístic.

Al llarg de l'any 2012, es va fer una ruta anomenada “Mataró: de la indústria tèxtil al TecnoCampus” per la ciutat, que pretenia donar a conèixer el passat i els elements patrimonials de Mataró. En un primer moment, es tractava d'una ruta enfocada a un interès cultural, però l'ex presidenta de l'IMPEM, Alícia Romero, va assegurar el següent: “la idea és que la gent que faci la ruta, un cop acabada, es quedi a menjar als restaurants i a comprar a les botigues de la ciutat”. Per tant, es concep el turisme industrial com un clar generador d'externalitats positives cap a altres sectors econòmics.

Actualment, no hi ha ofertes de cap ruta de l'Oficina de Turisme dedicada concretament al patrimoni industrial. Però si que ofereixen passeigs per la història de Mataró. Pràcticament, l'oferta més important en aquest camp és la procedent del recent Museu de Can Marfà (2015), que ofereix visites guiades mensuals, l'exposició permanent i les temporals.

L'oferta de turisme no té cap tema en concret rellevant sinó que va des de visites per conèixer l'estil modernista, una ruta per conèixer el patrimoni cooperatiu, i visites al TecnoCampus. També s'ofereixen dues àudioguies gratuïtes: una ruta comercial i una patrimonial disponible en cinc idiomes: català, castellà, anglès, francès i rus⁵⁹.

L'any 2015, tal com explica Miquel Rey, Mataró va celebrar les Jornades Europees del Patrimoni fent visites lúdiques o no al museu de Gènere de Punt i a la Torre Llauder. Es van celebrar el cap de setmana del 10 i 11 d'octubre, a partir d'una proposta presentada per la Candidatura d'Unitat Popular (CUP).

⁵⁹ Vegeu rutes i visites guiades (2015) a:
http://www.mataro.cat/web/portal/contingut/document/originals/Turisme/Rutes_i_visites_per_Mataro_2015_2.pdf

Majoritàriament, és gent de la pròpia ciutat la que fa les rutes industrials o visita el museu de gènere de punt. També és gent d'altres territoris catalans la que es presenta a Mataró per aprendre la història industrial. Aquests últims són cercles, però, acadèmics i especialitzats.

Segons els entrevistats, Mataró només està en els inicis del turisme industrial i es troba molt lluny de ciutats com Terrassa, perquè no té un patrimoni de tanta qualitat ni dimensió, sobretot, a nivell d'edificis.

Els entrevistats pensen que encara queda molt per fer, sobretot a l'hora de donar-lo a conèixer i de promocionar-lo, fonamentalment a través d'Internet. Pere Vilaseca, per exemple, declara que no s'ha fet de Can Marfà la promoció que es mereix i es queixa, sobretot, que no s'hagi fet una promoció fora de la ciutat, quan n'hauria de ser el reclam. Els entrevistats, però, confien que s'acabarà fent.

Miquel Rey explica que tot just avui a la ciutat es pot començar a parlar de turisme, quelcom molt positiu tenint en compte que feia deu anys que el sector no tenia pràcticament activitat. Han augmentat el nombre d'hotels i destaca el turisme local, sobretot d'aquelles persones que volen fer rutes especials, com la del modernisme. El repte, diu, és fer popular el turisme a la ciutat per aprofitar l'impacte d'aquests anys.

Model de protecció del patrimoni industrial

La massa crítica del patrimoni (és a dir, si el nombre d'elements a protegir s'ha considerat suficient com per gastar-se els diners), les protestes dels ciutadans que han donat a lloc a certes actuacions, la política, i la qualitat dels edificis, són diferents qüestions que han creat un model mataroní. Aquest apartat pretén analitzar aquest model de gestió del patrimoni industrial que s'ha portat a terme a la ciutat, tenint en compte aquells factors que han influït en la manera d'actuar.

Fonamentalment, segons els entrevistats, s'intenta mantenir una racionalitat en la gestió i en el que es protegeix. Encara que el pressupost sovint és molt ajustat i les crisis poden posar en dubte alguna intervenció.

La política de gestió va començar amb la redacció del Pla Especial de Patrimoni Arquitectònic l'any 1893, tal com explica l'entrevistat Ramon Bassas.

Aquest pla estableix els principis de la gestió de patrimoni industrial a la ciutat ja que indica quins elements cal protegir i estableix la normativa a seguir a l'hora de catalogar.

Als anys noranta es va redactar el Pla General o Urbanístic (1993-1996), avui vigent. Miquel Rey explica que va ser a partir d'aleshores –i no a partir del Pla Especial- que es va començar a treballar intensament el patrimoni. Van començar les actuacions més importants ja que l'Ajuntament va obtenir la Nau Gaudí i Can Marfà, dos dels edificis industrials més rellevants.

En termes concrets, no existeix un model de protecció del patrimoni industrial específic. No obstant, els entrevistats posen sobre la taula les seves opinions sobre el model mataroní i analitzen els factors que hi influeixen.

Miquel Rey explica que Mataró ha optat per un model doble: Primerament, intenta utilitzar les naus com a equipaments i, en segon lloc, les vol fer útils per a la ciutadania llogant-ne els espais. Un exemple és la Nau Minguell, rehabilitada i llogada a empreses, o la Nau Cabot i Barba, on hi ha dependències municipals. El regidor d'Economia i Innovació de Mataró afirma que es tracta d'un model bastant sòlid i transversal però millorable, tot i això creu que la ciutat va pel bon camí. De la mateixa manera que Ramon Bassas, també pensa que es tracta d'un model útil però lent d'implementar.

Entrevistats com Pere Vilaseca creuen que l'ajuntament no ha ajudat massa en la conservació i protecció del patrimoni industrial, sinó que han estat els ciutadans qui han anat al darrere perquè actués ja que, segons Ramon Bassas, Mataró ha entrat en una cultura preservacionista.

Bassas explica que qui decideix què protegir és el poble a partir de representants municipals i uns informes tècnics favorables. D'altra banda, creu "hi ha qüestions de caràcter polític que no es prenen perquè hi ha una fragmentació brutal de la política", cosa que fa que ningú s'atreveixi a prendre solucions arriscades.

Hi ha un discussió a l'hora decidir si Mataró disposa de la suficient massa crítica de patrimoni per entendre el passat.

En general, la quantitat actual és acceptada. Segons l'exregidor Ramon Bassas, la ciutat sí que té massa crítica de patrimoni. Opina que compta amb

multitud de fàbriques de qualitat diversa com per considerar-se una ciutat referència en el gènere de punt. Fins i tot apunta que hi ha massa fàbriques protegides tenint en compte que el pressupost que es necessita per enderrocar-les o rehabilitar-les és molt gran. Mataró es va veure atrapat, segons Bassas, d'una certa alegria, és a dir es van protegir certs elements que ara no es protegrien.

Miquel Rey opina el mateix, ja que això el gran nombre de fàbriques protegides pot representar un inconvenient per la ciutat i una inversió molt gran. Segons explica hi ha set espais i set xemeneies protegides. Però n'hi ha més si comptem tots els BCIL.⁶⁰

Pere Vilaseca també creu que s'ha recuperat el suficient patrimoni industrial a la ciutat: "Si realment se saben mantenir bé les que ja hi ha, no està malament". Miquel Rey explica que hi ha set espais protegits i set xemeneies protegides.

Els entrevistats asseguren que Mataró no compta amb un patrimoni únic al món i que els edificis no tenen importància intrínseca. "Hem de tenir clar que la funció de la protecció és més històrica i de record que no de patrimoni que si desapareix no existeix en el món; perquè per més que ens estimem Mataró, hem de ser realistes. [...]", assegura Bassas. Tot i això, opina que hi ha una bona sensibilitat al respecte. Per tant, no cal una gran massa de patrimoni o, si més no, no és necessari conservar-ne la totalitat d'aquests.

Els experts opinen que la protecció del patrimoni industrial no depèn de la qualitat arquitectònica/industrial dels edificis ni es tracta d'un tema d'originalitat sinó que la protecció es fa, sobretot, perquè hi ha un valor simbòlic i psicològic. Pere Vilaseca explica que es tracta de conservar la imatge del Mataró d'una època que no podem oblidar ja que és una part dels nostres orígens. Així doncs, no és tant el valor que pugui tenir a nivell artístic, sinó a nivell simbòlic.

En cas que l'edifici sigui propietat privada, l'Ajuntament ha de mirar de fer el possible per conservar l'edifici, en cas que aquest estigui protegit o catalogat. Miquel Rey explica que és realment complicada l'acció de les institucions per

⁶⁰ Veure mapa a: <http://bit.ly/1IEwbl3>

conservar el patrimoni industrial en cas que les persones se'n vulguin deslliurar. L'única solució esmentada és posar-hi diners, intentant intercanviar amb el propietari de l'edifici una altra propietat que realment li pugui donar diners. És a dir fer una permuta. Tot i això, es tracta d'una decisió no aliena de costos.

Finalment, un dels errors comesos dins el model de protecció va ser la ineficiència i mala gestió amb Can Fàbregas i de Caralt ja que la seva catalogació ha provocat molt problemes. Fins al punt que el Corte Inglés –que s'havia de construir en el terreny de la fàbrica- encara no s'ha construït i es tenen grans dubtes de si es farà o no. Això ha estat, principalment, degut a la mobilització ciutadana més important que hi hagut a la història de Mataró respecte la conservació del patrimoni industrial.

Dilemes, actualitat i futur

Actualment hi ha força dilemes a la ciutat entre protegir o no protegir.

Un dels problemes que té Mataró, segons els entrevistats, és que hi ha edificis històrics amb poca qualitat arquitectònica. Això fa que sigui molt difícil donar-los un ús diferent i innovador. Miquel Rey estableix dos punts bàsics que s'han de valorar a l'hora de catalogar: la qualitat, i fer quelcom diferent al que ja hi ha. És a dir, “és important tant el continent com el contingut” ja que el continent i prou no és suficient i amb el contingut sol tampoc. És molt important, en el cas de Mataró i segons Miquel Rey, remarcar que “si no és per fer una cosa diferent, no ho facis”, deixant de banda els serveis bàsics, com escoles. És a dir, a l'hora de pensar quin ús li dónes en una fàbrica, s'ha de pensar quelcom diferent a fi de buscar una diferenciació.

Actualment, a la ciutat continuen havent-hi edificis industrials en perill de desaparició. És el cas de el Vapor Gordils i Dalmau, on s'havia decidit instal·lar-hi l'agència tributaria. Amb la crisi no es va tirar endavant i ara està a punt de caure. Des del punt de vista de Ramon Bassas això és un problema perquè “si ara preguntéssim a la gent si destinaria dos milions d'euros a arreglar aquesta nau, s'hi negarien totalment”.

A Mataró encara li queda un camí llarg per a la protecció del patrimoni industrial, diuen els entrevistats. Ho veiem, principalment, en el mapa elaborat⁶¹, on hi ha força fàbriques tèxtils en mal estat.

Segons els entrevistats, Mataró hauria de promocionar més el seu vessant tèxtil vinculant-lo a altres punts forts com és el ferrocarril. És a dir, Miquel Biada va crear la primera ruta amb ferrocarril de la península ibèrica (Mataró-Barcelona), i la seva promoció és molt escassa, segons apunta Miquel Rey. El mateix passa amb l'arquitecte modernisme i polític Puig i Cadafalch (1867-1965), reconegut a nivell mundial i oblidat, o quasi oblidat, segons confessa el regidor.

Pel que fa a la promoció del patrimoni industrial, es pretén promoure el Museu de Can Marfà a fi que les generacions més noves i la gent que ve de fora pugui, segons Pere Vilaseca “veure, entendre, treballar, aprendre, viure i reviure el que era Mataró i el que és”.

9.2 Terrassa

Terrassa té una història molt antiga i rica, imprescindible conèixer-la per apropar-nos en el seu passat més recent i comprendre l'actualitat de manera satisfactòria.

Té al voltant de 215.000 habitants i està situada a 20 minuts de la ciutat de Barcelona. El seu ric patrimoni industrial permet conèixer el passat català i situar-nos a l'època modernista i de la industrialització, en què el sector tèxtil, especialitzat en la indústria de la llana, va impulsar la creació del que és actualment un patrimoni únic en el seu gènere a Catalunya. Cal destacar el Vapor Aymerich Amat i Jover (1907), actual Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya (mNACTEC), la Masia Freixa (1905-1910), i la Casa Alegre i Sagrera (1911)⁶².

En l'últim segle, la ciutat ha experimentat una evolució de la indústria, l'art, l'esport, la història i la cultura. No obstant això, un dels fenòmens que més ha

⁶¹ Veure mapa a: <http://bit.ly/1QjTxce>

⁶² Veure mapa a: <http://bit.ly/1QjTxce>

contribuït a dotar la ciutat d'una personalitat pròpia, i que és imprescindible a l'hora d'entendre la seva història és la industrialització del tèxtil.

Sovint la ciutat és presentada com a model de ciutat industrial catalana ja que el sector tèxtil (Taula 10⁶³), va ser durant més d'un segle el motor econòmic de Terrassa. A més, la burgesia industrial va presentar moviments com el modernisme i el noucentisme, força presents a Terrassa. Per tant, ens és molt útil a l'hora de tractar el tema de patrimoni industrial i de comparar-la amb Mataró.

9.2.1 Passat industrial

Terrassa sempre ha estat una ciutat amb una tradició tèxtil llanera, que es va començar a consolidar al segle XVIII i inicis del XIX en la indústria domèstica, quan les cases terrassenques disposaven d'una habitació anomenada "cuarto de la reixa" on hi havia instal·lades les primeres llançadors petites i manuals.

Durant el segle XIX va ser una de les ciutats on la Revolució Industrial hi va tenir una major intenció, amb un gran nombre de fàbriques dedicades al sector tèxtil. La indústria terrassenca va atreure mà d'obra procedent de zones de Catalunya menys desenvolupades i també de la resta de l'Estat espanyol, fins a convertir-se en la ciutat industrial principal a finals del segle.

Entre el 1830 i el 1875, va tenir lloc l'impuls definitiu de la industrialització del tèxtil llaner a la ciutat, quan van arribar d'Europa les noves tècniques de producció, promogudes per energia inanimada i la mecanització de la filatura.

L'escassetat de recursos hidràulics de què disposava la ciutat va impulsar, l'any 1833, a la inauguració del primer vapor⁶⁴ i el segon de tot l'Estat Espanyol.

A finals del segle XIX, Terrassa es va convertir en un dels principals centres industrials llaners, on la mecanització del tissatge, la introducció de la filatura d'estam o la indústria de la llana regenerada va fer sorgir noves fàbriques i magatzems. Historiadors com J. Nadal i J. Maluquer (1986) consideren que la concentració de la indústria llanera a Terrassa va ser deguda a tres factors: En

⁶³ Pàgina 111.

primer lloc a la situació geogràfica ja que el Vallès Occidental era considerat una ubicació privilegiada per a la indústria de la llana gràcies al sòl, disponible a més, a preus econòmics. En segon lloc, la capacitat d'adaptació i resposta dels empresaris locals perquè tenien certs interessos llaners. Aquest factor va conduir a un desenvolupament econòmic i a la creació d'entitats com la Caixa d'Estalvis de Terrassa (1877). També, es va crear l'Institut Industrial (1873) com a defensor del proteccionisme en front dels tractats comercials. Les necessitats de la indústria tèxtil van portar a la creació de l'Escola Industrial (1902) i per tal de controlar la qualitat de les matèries tèxtils es va fundar l'entitat econòmica "Acondicionamiento Tarrasense" (1916).

A finals del segle XIX (1897), però, la indústria tèxtil a Terrassa va patir una greu crisi ja que les exportacions no podien ampliar-se per la falta de renovació de les indústries.

La indústria tèxtil a Terrassa ha viscut diferents crisis abans de deixar de ser definitivament el sector dominant de l'economia de la ciutat. En els últims cent anys, Terrassa ha passat de ser una ciutat amb un marcat component agrícola en procés d'industrialització, a convertir-se en una gran ciutat industrial i de serveis. Ha multiplicat per 15 la seva població i per 18 la seva extensió urbana (Gràfic 8 i 9⁶⁵).

A les primeres dècades del segle XX, el Modernisme va ser substituït per l'arribada del Noucentisme (1906-1936). Terrassa volia esdevenir el símbol de la *Catalunya-Ciutat*, el mite de la ciutat ideal on la indústria anés lligada amb la cultura.

A partir de la segona dècada del segle XX, la indústria llanera va viure una fase d'expansió com a conseqüència de la Primera Guerra Mundial. A inicis del segle XX hi havia quasi quaranta vapors a la ciutat, destaca l'empresa de teixits de llana Aymerich, Amat i Jover (1908). La fàbrica, entre altres elements de la ciutat va ser encarregada a l'arquitecte modernista, Lluís Muncunill i Parellada (1868-1931) qui, durant quaranta anys, va deixar nombrosos i impressionants edificis de tot tipus i d'estil modernista. Després de la Gran Guerra, a la ciutat

⁶⁵ Pàgina 106.

també es va desenvolupar una pròspera indústria de gènere de punt. Però als anys vint una altra crisi provocada per la manca de previsió i renovació va tornar a afectar la indústria tèxtil a la ciutat.

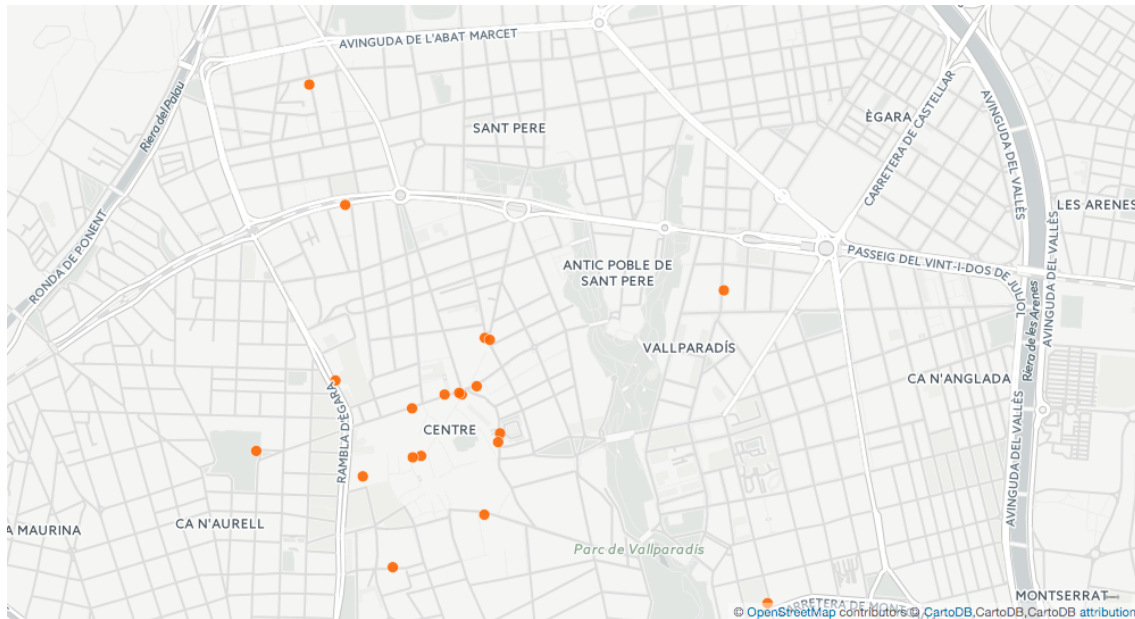
A l'època dels vapors, l'activitat econòmica de la ciutat girava entorn de la fàbrica, el magatzem i l'estació. Des del 1929, les fàbriques eren el centre bàsic de producció i es construïen dins la trama urbana de la ciutat, sobretot entre l'antic i el petit nucli urbà.

L'estructura arquitectònica típica de les indústries de Terrassa era simple: una nau industrial rectangular d'una sola planta, edificada amb totxo. Les naus disposaven de llum natural gràcies a amplis finestrals.

A l'estació dels ferrocarrils del nord (1956) arribaven el carbó per als vapors i la llana o el cotó, i d'allà sortien les mercaderies. Les fàbriques es mesclaven entre els grans magatzems, espais nobles on els industrials tenien les seves oficines i posaven a la venda els productes. També es barrejaven entre les residències burgeses, les cases d'obriers, els edificis públics, els comerços, els teatres i els casinos. A més, el vapor de les fàbriques de la ciutat va anar sent substituït per l'electricitat. Però la Guerra Civil (1936-1939) va distorsionar-ho tot.

Podeu consultar l'evolució d'algunes de les fàbriques tèxtils més importants en el mapa que he elaborat⁶⁶:

⁶⁶ Enllaç del mapa: <http://bit.ly/1QjTxce>

Per a la indústria tèxtil, els primers vint anys del franquisme van ser positius i contrastaven amb el baix nivell de vida de la població i amb la situació d'estancament general de l'economia catalana. Tot els indicadors ho afirmen: van incrementar les llanes condicionades i els dipòsits de les entitats financeres, hi havia una forta immigració, unes perspectives de negocis fàcils i ràpids, etcètera.

A partir de 1943 la producció va començar a disminuir ja que la Segona Guerra Mundial dificultava les importacions de llana i feia impossible les exportacions. Els anys cinquanta van ser de creixement moderat fins el 1957, any en què els elevats preus de la llana i la poca demanda interior van desencadenar una crisi que va durar quatre anys. De 1962 fins e 1966 la indústria tèxtil va experimentar un període de creixement. Aquesta evolució va afavorir una nova expansió del sector tèxtil i la variació de la indústria terrassenca en què la metal·lúrgia, la química, les arts gràfiques i l'alimentació van començar a guanyar terreny en àmbit econòmic. També, va augmentar molt la població a causa de la immigració i del creixement vegetatiu (Gràfic 8 i 9⁶⁷)⁶⁸.

Des dels anys 70, l'economia terrassenca ha començat a refer-se i s'ha iniciat un procés de reactivació industrial tot i que és un procés que pot portar molts

⁶⁷ Pàgina 106.

⁶⁸ El creixement vegetatiu és la diferència entre el nombre de naixements i el nombre de defuncions.

anys. En qualsevol cas, Terrassa s'ha refet gràcies a una millora dels serveis i de les comunicacions, convertint la ciutat en un centre d'atracció de noves indústries de tecnologia avançada.

Des de 1975 fins a l'actualitat, la població s'ha anat estabilitzant, la qual cosa ha anat frenant l'arribada de nous immigrants, els quals van perdre l'esperança de trobar feina a la ciutat ja que l'aparició de la maquinària va fer que la mà d'obra anés reduint-se cada vegada més.

Va ser la gran crisi dels anys 80 la que va afectar més la indústria. Era quasi impossible competir amb les estructures que hi havia i amb les importacions. Això va provocar que un gran nombre d'empreses haguessin de tancar, acomiadar treballadors o reconvertir-se. Com a Mataró, a Terrassa el tèxtil del segle XXI s'orienta cap a teixits intel·ligents, i teixits per a l'automòbil.

Terrassa, amb la davallada de les zones industrials, al voltant dels anys 80, les administracions van reaccionar i van actuar per intentar frenar la crisi. També es van buscar altres instrument eficaços, però la crisi va continuar afectant les empreses tèxtils, sobretot entre 1981 i 1985. El sector tèxtil ja no ha tornat a tenir el predomini que havia tingut (Gràfic 15 i 16⁶⁹).⁷⁰

Hi ha molta gent que opina que la gestió del patrimoni industrial depèn molt de qui governa i que pot variar segons el govern. Per tant, és quelcom que s'ha de tenir en compte i és important conèixer les dades al respecte⁷¹. En aquesta taula es pot veure que a Terrassa, des dels inicis de la democràcia, sempre ha estat al poder el mateix partit polític: el Partit Socialista de Catalunya.

Taula 8: Legislatures municipals i partit polític en el consistori municipal

Anys de mandat	Partit polític al poder
1979 – 1983	PSC (Manuel Royes Vila)
1983 – 1987	PSC (Manuel Royes Vila)

⁶⁹ Pàgina 115.

⁷⁰ Veure fris cronològic a:

<http://www.tiki-toki.com/timeline/entry/486196/Evoluci-de-la-indstria-txtil-a-Terrassa/>

⁷¹ Dades extretes de <http://municat.gencat.cat>

1987 – 1991	PSC (Manuel Royes Vila)
1991 – 1995	PSC (Manuel Royes Vila)
1995 – 1999	PSC (Manuel Royes Vila)
1999 – 2003	PSC (Manuel Royes Vila 1999-2002; Pere Navarro Morera 2002-2003)
2003 – 2007	PSC (Pere Navarro Morera)
2007 – 2011	PSC (Pere Navarro Morera)
2011 - 2014	PSC (Pere Navarro Morera)
2015	PSC (Jordi Ballart Pastor)

Taula pròpia.

9.2.2 Evolució i pes de la indústria tèxtil (dades)

L'objectiu d'aquest subapartat és veure com es va convertir Terrassa, “tèxtilment” parlant.

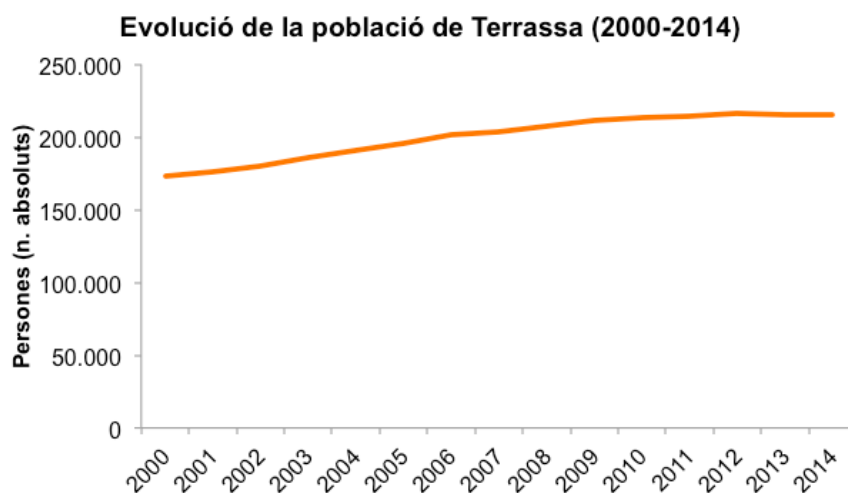
L'evolució de la població de Terrassa és la que identifica l'evolució d'una gran ciutat industrial en la que el creixement ha anat sempre lligat a etapes d'expansió econòmica, i a l'inrevés. Cal considerar diverses evolucions en el temps per veure quin ha estat el caràcter industrial de Terrassa.

En aquests gràfics, podem veure com la població terrassenca ha experimentat una evolució creixent. Des de finals de la Guerra Civil fins a mitjans del anys 70, Terrassa va anar absorbint gran part del contingent migratori provinent de la resta de regions de l'Estat espanyol, que es veia atret per la demanda de treball de la creixent indústria local.

Gràfic 8 i 9: Evolució de la població de Terrassa (1930-1999)

Font: Informe de conjuntura de Terrassa (Terrassa, 2013)

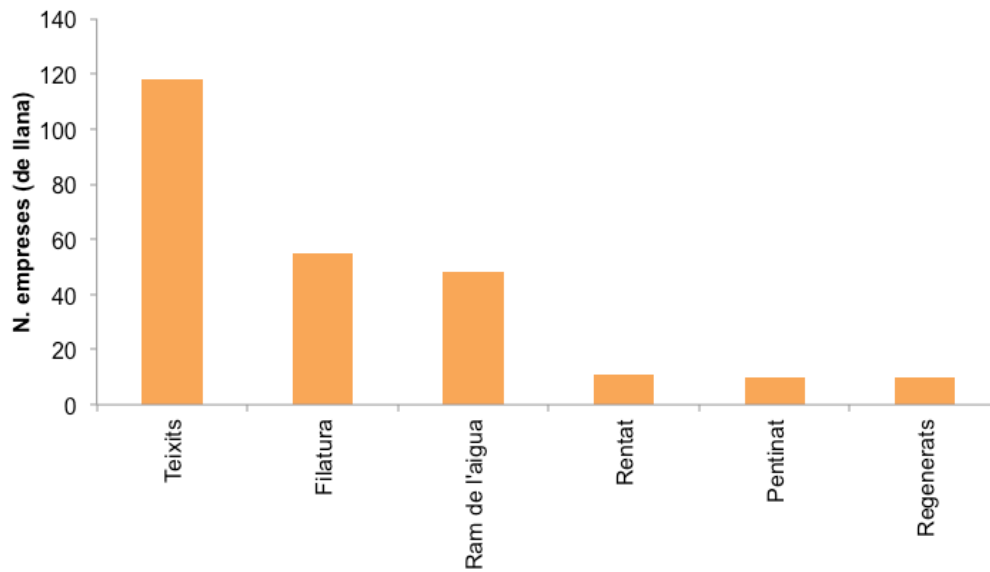

*No es tenen dades de 1997

Font: Gràfic propi. Ajuntament de Terrassa. Servei de Tecnologia, Logística i Qualitat.

El sector tèxtil era força diversificat en comparació amb altres ciutats llaneres de l'Estat, ja que existien també empreses de cotó, seda i gènere de punt, repartides de la següent manera l'any 1939.

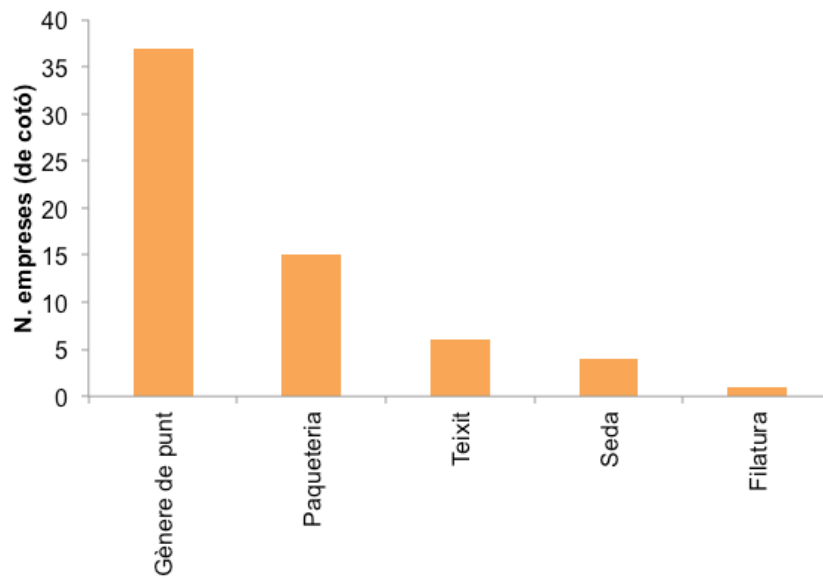
Gràfic 10: Nombre d'empreses tèxtils de llana a Terrassa l'any 1939

Font: Institut Industrial de Terrassa i Memòria COCIT. Informació extreta del llibre: (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992, p. 176).

A Terrassa, l'any 1939, hi havia un total d'unes 252 empreses tèxtils de llana a la ciutat, i un total d'unes 63 empreses tèxtils de cotó a la ciutat. Per tant, podem veure com la llana predominava més. Ho observem en el gràfic següent:

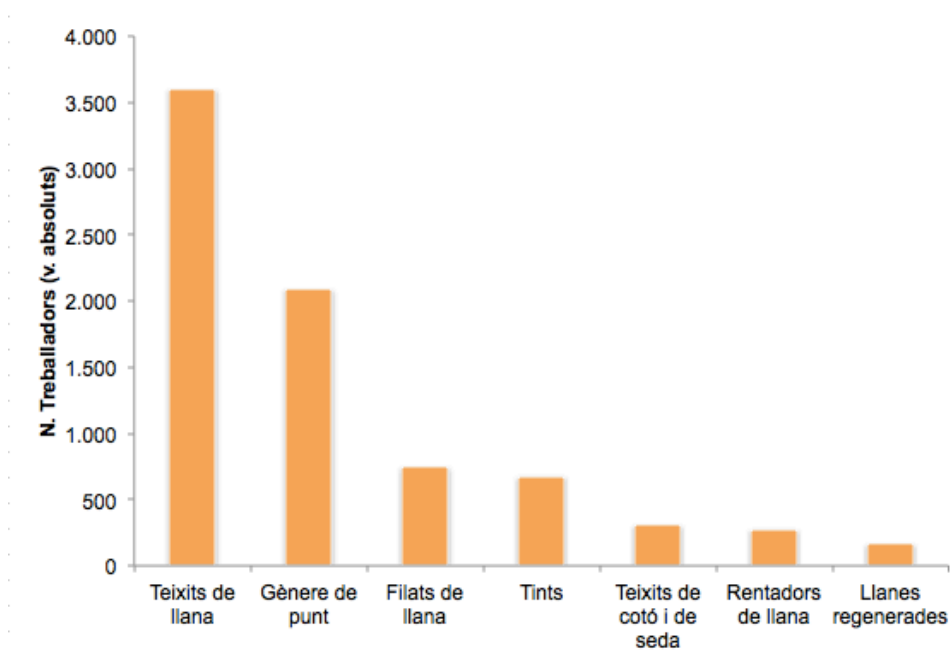
Gràfic 11: Nombre d'empreses tèxtils de cotó a Terrassa l'any 1939.

Font: Institut Industrial de Terrassa i Memòria COCIT. Informació extreta del llibre: (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992, p. 176)

Com podem observar en el següent gràfic, els processos tèxtils més importants eren els teixits de llana, ja que era on hi havia més treballadors. El seguia el gènere de punt. En tercer lloc però amb poca importància trobem els filats de llana.

Gràfic 12: Treballadors ocupats en el sector tèxtil l'any 1939

Font: Memòria de la Cambra de Comerç 1939-1940-1941. Aquest cens està copiat exactament del llibre de Domènec Domingo, *Estudi de les fluctuacions de diversos factors econòmics relacionats amb la vida industrial de Terrassa* (IIT, 1933). Informació extreta del llibre: (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992, p. 176).

En acabar la Guerra Civil, la indústria tèxtil seguia sent l'eix sobre el qual es movia tota la vida ciutadana, per molta diferència respecte els altres sectors. El sector de la metal·lúrgia va començar a emergir i podem veure com l'agricultura era un sector cada vegada més reduït. Ho veiem a continuació:

Taula 9: Repartiment de treballadors per sectors productius, l'any 1942 (en percentatges)

Sectors	Treballadors
Agricultura	2,30%
Tèxtil	74,30%
Metal·lúrgia	4,70%

Construcció	5,80%
Altres indústries	5,30%
Transports	1,50%
Comerç	3,60%
Altres serveis	2,50%
TOTAL	100,00%

Font: Elaborat a partir de les xifres d'afiliats a la CNS. CNS i Memòries de la Cambra de Comerç. Citat a Duocastella, "Estudio socio-económico y de la planificación de servicios sociales". ISPA, 1967, p.58. Informació extreta de (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992, p. 176).

A la taula següent observem un increment dels fusos i els telers de gènere de punt també van experimentar un increment molt elevat.

L'estructura industrial de Terrassa es caracteritzava pel predomini de grans empreses –l'any 1953 n'existien 19 amb més de 200 treballadors- i l'existència de moltes de petites –el nombre de drapaires era de 250 a 300. A finals dels anys 50, mentre començava a desenvolupar-se el sector de la confecció, el gènere de punt va patir una greu crisi amb el canvi de moda de les mitges sense costura, després d'haver realitzat fortes inversions en maquinària.

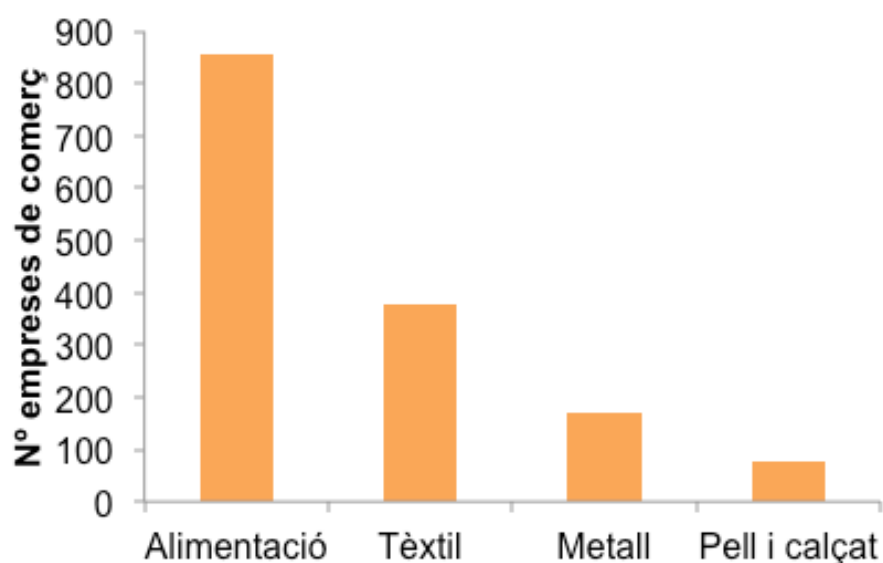
Taula 10: Evolució de la maquinària (en valors absoluts)

	1941	1950	1960
Telers instal·lats	2.100	2.799	3.402
Fusos de carda	44.376	47.534	64.221
Fusos d'estam	85.466	77.420	103.402
Telers de gènere de punt	310	435	1.918

Font: Taula pròpia extreta de la Cambra oficial de Comerç i d'Indústria de Terrassa i Gremi de Fabricants de Sabadell. Informació extreta de (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992, p. 177).

Tal com es veu en el següent gràfic, les empreses de comerç d'alimentació el 1964 superaven les del tèxtil per més del doble. Per tant, a la dècada dels anys seixanta la indústria tèxtil ja es començava a veure superada per altres sectors. No obstant, seguia sent molt important a nivell estatal.

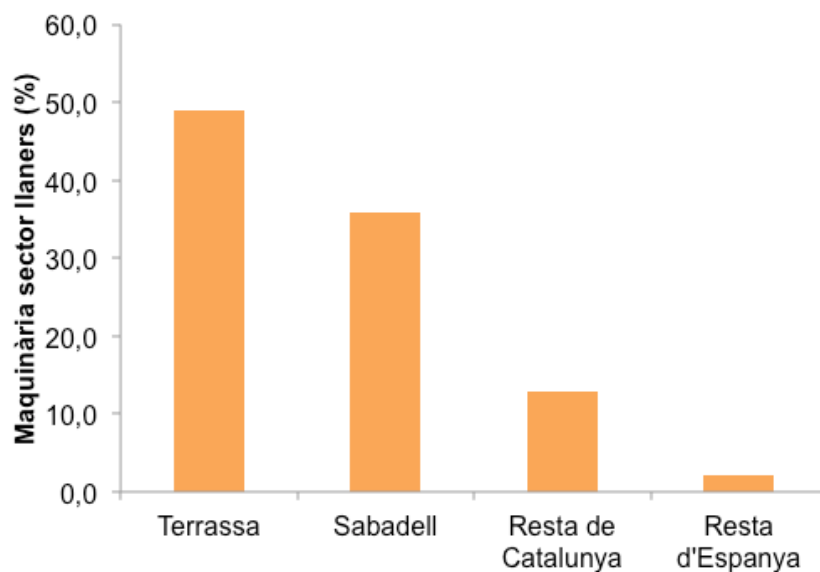
Gràfic 13: Comparativa del nombre d'empreses del comerç tèxtil amb altres sectors, l'any 1964

Font: Cambra de Comerç de Terrassa. Citat a R. Duocastella, “Estudio socio-económico y de planificación de servicios sociales. ISPA, 1967, p. 86. Informació extreta de (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992, p. 181).

Tal com s'observa en el gràfic següent, la importància de la producció del sector llaner terrassenc era notable. Se situava per sobre Sabadell, Catalunya i, fins i tot, per sobre l'Estat espanyol, l'any 1967.

Gràfic 14: Capacitat productiva de Terrassa comparada amb el total del sector llaner l'any 1967.

Font: España y el Mercado Común, p. 31. A Espanya no figuren ni Béjar ni Logronyo. Informació extreta del llibre: (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992, p. 180).

És difícil conèixer les transformacions estructurals de cada sector econòmic en aquests anys a causa de la migradesa de les dades estadístiques. La indústria tèxtil va quedar molt afectada per la crisi que hi va haver de 1971 a 1981. La crisi va modificar molt l'estructura del sector, amb la progressiva desaparició de

la gran empresa, de les comercials, la descentralització dels processos productius i l'auge de l'economia submergida, tal com veiem a la següent taula. En un segon terme, també es van desenvolupar nous sectors de la confecció, tal com veiem a continuació:

Taula 11: Comparació de la població ocupada de Terrassa a la indústria amb altres branques d'activitat, anys 1975 i 1983

Sectors	1975	1983
Indústria	32745	20385
Serveis públics i personals	8101	5637
Construcció	5737	1555
Comerç, restaur. i hotels	4824	3338
Transports	1686	778
Financers, assegurances	1317	1264
Agricultura	511	106
Aigua, gas i electricitat	307	103
TOTAL	55228	33166

Font: CEP i INSS. Elaborat i citat a F. Solé, J. Serra i M. Mestres a "Terrassa 2001", p. 93. Informació extreta del llibre: (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992, p. 182)

Observem a continuació que, mentre el sectors industrials i de la construcció van frenar el dinamisme o van deixar de créixer a causa de la crisi, el sector terciari no va ser tan afectat, segurament per la seva fàcil adaptabilitat.

Taula 12: Inversions a Terrassa del sector tèxtil durant la crisi econòmica (1974-1981). En milions de ptes.

Anys	Total inversions	Noves indústries	Ampliacions
1974	1304	255	1048
1975	996	199	230
1976	548	230	383
1977	533	291	242
1978	698	3	686
1979	9		9
1980	9		9
1981	12		12

Font: INSS i F. Solé i al. "Terrassa 2002" p. 129. Informació extreta del llibre: (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992, p. 183).

L'estructura de petita empresa, amb menys de cent treballadors, era la que més sovintejava en el sector. Només dues empreses sobrepassaven els 500 treballadors. Tal com veiem a la taula següent, el tèxtil continuava predominant però la metal·lúrgia seguia creixent.

Taula 13: Evolució de les empreses i dels treballadors per sectors industrials (de la demarcació de Terrassa (1985 i 1988).

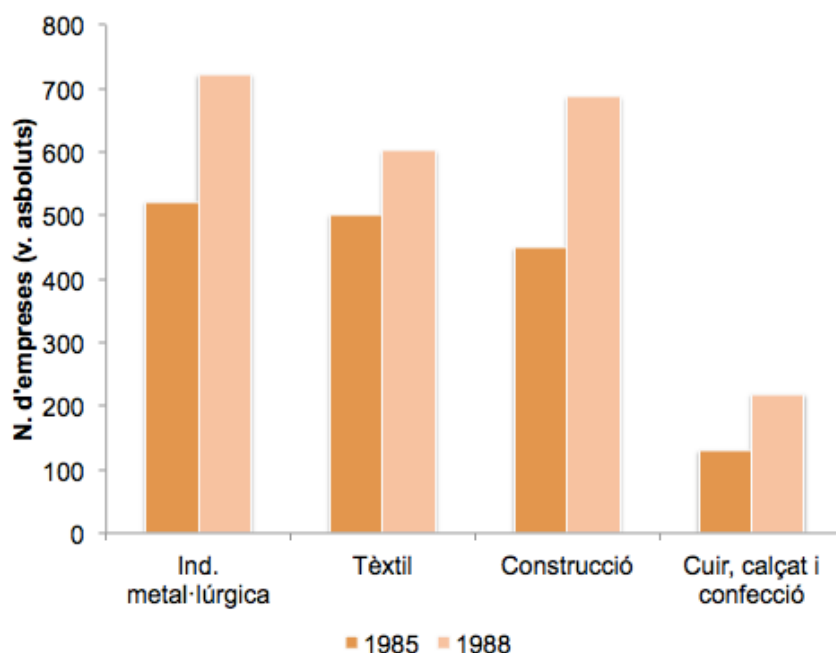
	1985		1988	
Sector	Empreses	Treballadors	Empreses	Treballadors
Ind. metal·lúrgica	522	9698	722	12785
Tèxtil	501	11626	602	11021

Construcció	449	2584	687	5359
Cuir, calçat i confecció	130	1542	219	1919

Font: INSS i F. Solé i al. "Terrassa 2002" p. 129. Informació extreta del llibre: (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992, p. 183).

En els dos gràfics següents observem que el sector tèxtil va deixar de tenir el predomini pel que fa al nombre d'empreses i de treballadors, i va ser substituït pel sector metal·lúrgic. Pel que fa al nombre de treballadors, la construcció també va avançar el tèxtil i mentre la metal·lúrgia i la construcció creixien en nombre de treballadors, el tèxtil també però ho feia a un ritme més lent.

Gràfic 15: Nombre d'empreses

Font:: Informació extreta del llibre: (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992, p. 183).

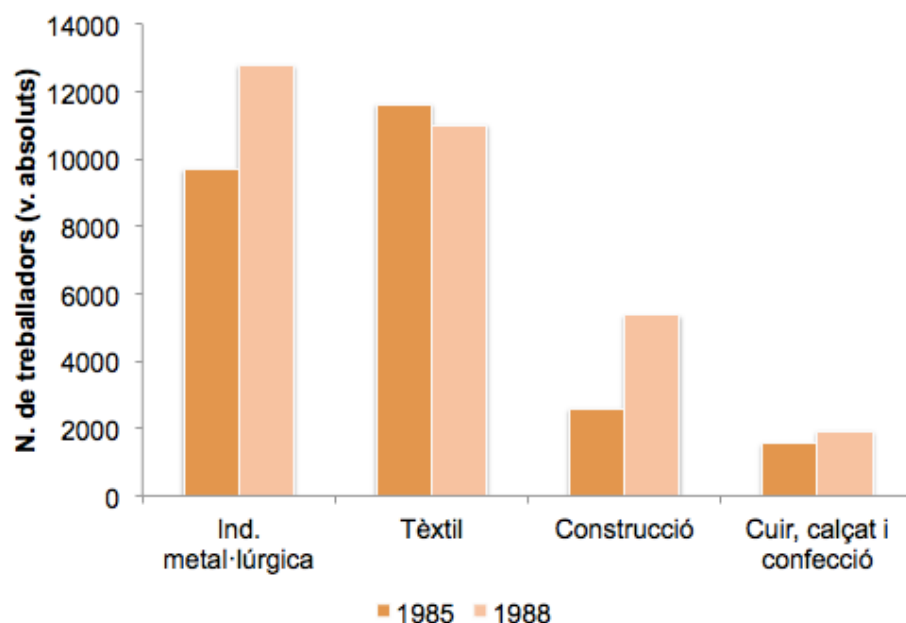
En aquest gràfic següent, no apareixen tots els sectors industrials, però si els més destacats. Són dades de la dècada dels anys vuitanta, quan el sector tèxtil

ja anava en davallada. Per això la indústria metal·lúrgica és al capdavant. Veiem com a l'any 1985 ja hi ha més empreses transformadores de metalls i precisió que de tèxtil, però hi continua havent-hi molts més treballadors al sector tèxtil. En canvi, tres anys després, els treballadors del sector tèxtil disminueixen i la indústria metal·lúrgica s'acaba situant al capdavant, tant en nombre d'empreses com en nombre de treballadors.

El sector de la confecció⁷² es va anar desenvolupant intensament. La indústria metal·lúrgica va experimentar una certa crisi però, tot i així, les exportacions d'aquest sector no han deixat de créixer.

Per tant, veiem com dins del sector tèxtil, a la dècada dels 80 i 90 va créixer especialment la confecció, però també va experimentar un dinamisme el comerç relacionat amb el tèxtil.

Gràfic 16: Nombre de treballadors

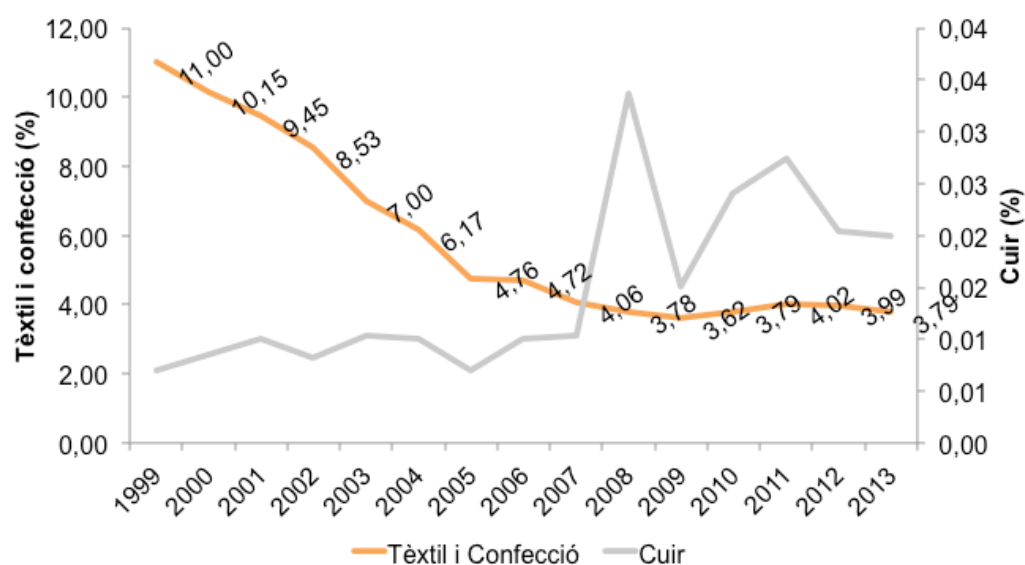
Font: Informació extreta del llibre: (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992, p. 183).

⁷² **Confecció:** fabricació de peces de vestir fetes en sèrie amb mides estudiades per endavant, és a dir roba que no ha estat feta a mida.

Tot seguit, mostrarem com ha evolucionat la indústria tèxtil a la ciutat en els últims anys.

Aquest gràfic següent mostra quanta gent treballava en el sector sobre el total de treballadors. A la banda esquerra i en color taronja podem veure una disminució del pes del sector del tèxtil i la confecció. El pes del cuir es més irregular, però també és insegur ja que la importància d'aquest subsector a la ciutat era mínima.

Gràfic 17: Pes del sector sobre el total d'assalariats (1999-2013)

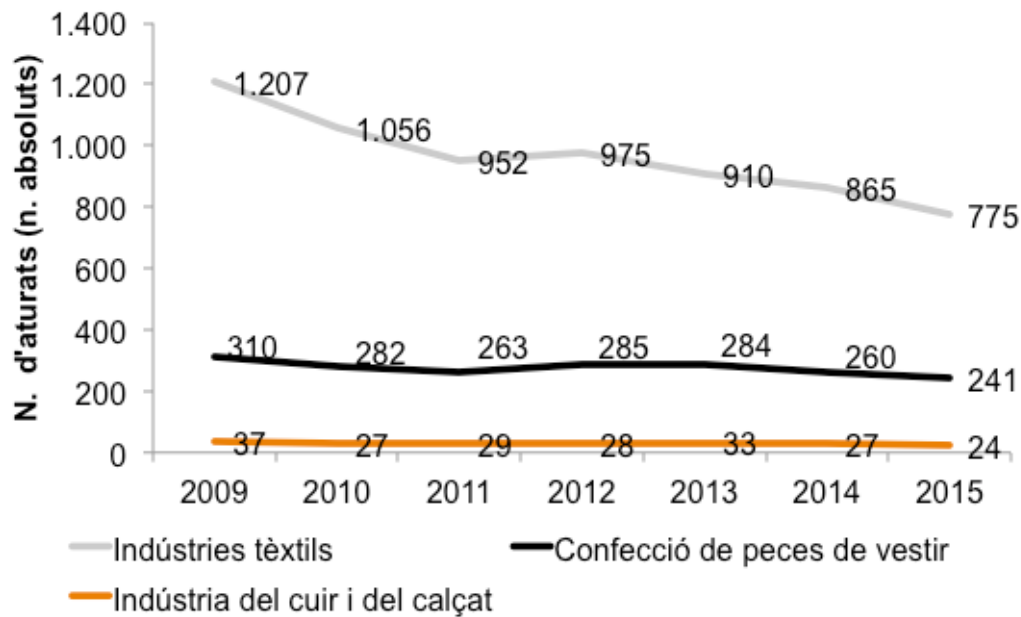

Font: Generalitat de Catalunya, Dept. d'Empresa i Ocupació, Gabinet Tècnic.

* Fins 2007 CCAE-93, a partir 2008 CCAE-09.

L'atur en el sector ha anat a la baixa, això és bo ja que significa que el sector pot estar tornant a recuperar la seva activitat. Ho veiem en el següent gràfic. En el cas de la confecció de peces de vestir i de la indústria del cuir i del calçat, sempre hi ha hagut certa regularitat perquè la importància que tenien a la ciutat era mínima.

Gràfic 18: Evolució de l'atur registrat en la indústria manufacturera tèxtil (2009-2015)

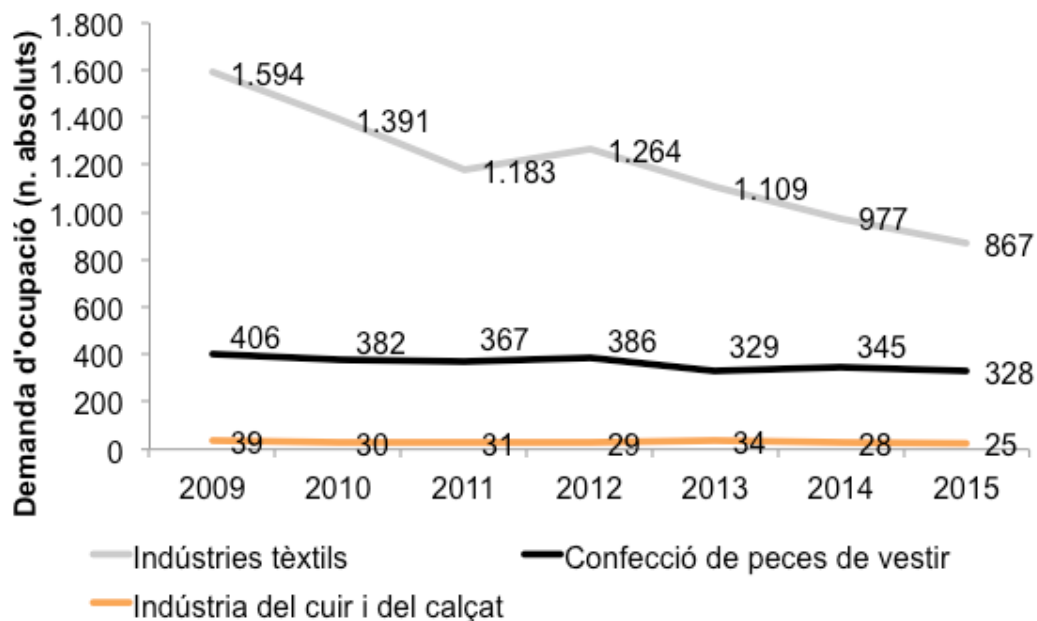

Font: Observatori d'empresa i ocupació. Generalitat de Catalunya.

*Es té en compte el mes de desembre de cada any, excepte l'any 2015 que es té en compte el maig.

La demanda d'ocupació en el sector ha disminuït en la indústria manufacturera tèxtil en els últims anys. Això significa que hi ha menys gent que vol treballar en el sector o l'oferta és tant petita que no mostren interès. De nou, sempre, referència al gràfic següent.

Gràfic 19: Evolució de la demanda d'ocupació en la indústria manufacturera tèxtil (2009-2015)

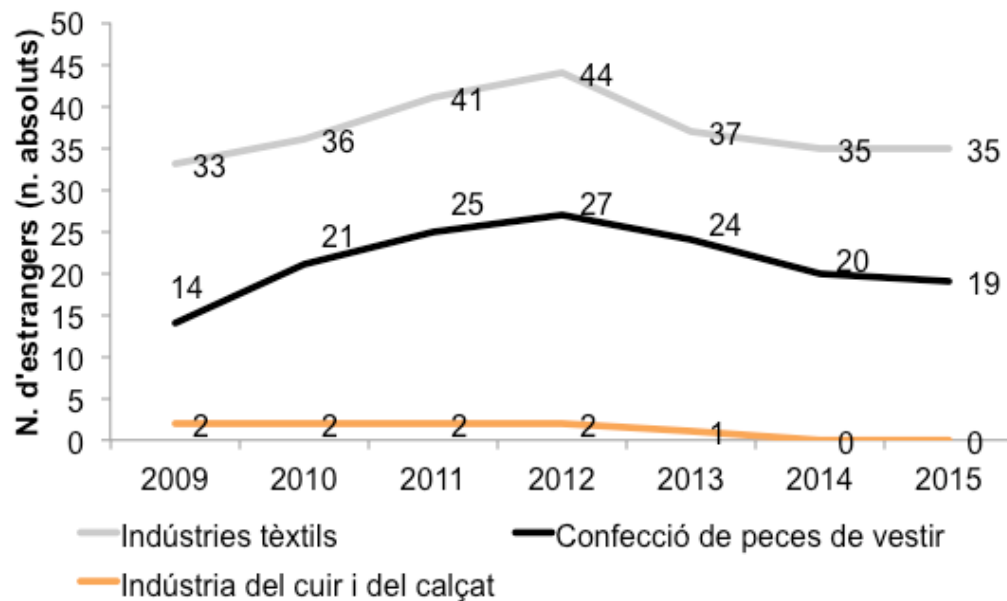

Font: Observatori d'empresa i ocupació. Generalitat de Catalunya.

*Es té en compte el mes de desembre de cada any, excepte l'any 2015 que es té en compte el maig.

En general, cada vegada hi ha menys estrangers aturats en el sector. Això es podria deure a molts factors, entre els quals al fet que cert grup de persones amb nacionalitat estrangera estiguin marxant o a que ja no es registrin a les oficines de demanda d'ocupació.

Gràfic 20: Evolució de l'atur d'estrangers en la indústria manufacturera tèxtil (2009-2015)

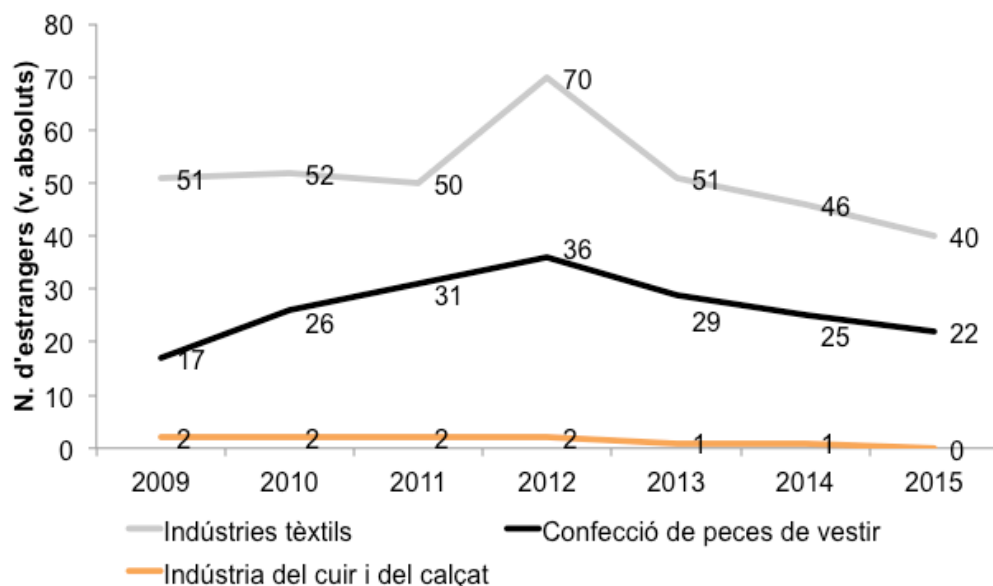

Font: Observatori d'empresa i ocupació. Generalitat de Catalunya.

*Es té en compte el mes de desembre de cada any, excepte l'any 2015 que es té en compte el maig.

En el gràfic següent, cal destacar el 2012, quan hi va haver un augment de nombre d'estrangers que demanaven ocupació en aquest sector. Aquesta xifra ha anat disminuint.

Gràfic 21: Evolució d'estrangers demandants d'ocupació en la indústria manufacturera tèxtil (2009-2015)

Font: Observatori d'empresa i ocupació. Generalitat de Catalunya.

*Es té en compte el mes de desembre de cada any, excepte l'any 2015 que es té en compte el maig.

Terrassa no és una ciutat turística en comparació amb les altres ciutats catalanes i no viu del turisme, tot i que cada vegada és més important. El turisme tèxtil està relacionat amb l'ocupació perquè és un sector econòmic i perquè el turisme tèxtil crea llocs de treball. Com en el cas de Mataró, com que no hi ha cap estudi sobre la quantitat de persones que vénen a la ciutat per fer turisme industrial, es té en compte els dos principals museus de les dues ciutats escollides.

El nombre de visites del museu mNACTEC és una data significativa per saber el nombre de turistes de patrimoni industrial que vénen a la ciutat. Només l'any 2014, el museu va enregistrar 88.409 visites, el museu més visitat del Sistema Territorial del mNACTEC.

A Terrassa, el turisme va començar amb la creació del Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, i es va fomentar amb la creació de la XATIC, que la promociona constantment. Tot i que, com Mataró, no és una

ciutat turística, s'esforça per promocionar-se. El turistes solen ser locals però, l'any 2014 Terrassa va augmentar un deu per cent el nombre de turistes procedents d'Europa provinents, principalment, de França, Gran Bretanya, Alemanya i Holanda. A més, els turistes van valorar el seu estat amb més de 4 punts, unes dècimes per sobre l'any anterior⁷³.

9.2.3 Model públic de gestió

L'Ajuntament de Terrassa té competència en la gestió del seu patrimoni cultural, per tant pot decidir què fer amb aquells edificis industrials que han quedat abandonats, sempre mantenint els nivells de protecció que decideix la Generalitat, els de categoria BCIN. Pot catalogar edificis amb la categoria de BCIL.

Com en el cas de Mataró, part de la decisions finals sobre qui decideix què és important protegir i què no sempre la tenen els polítics municipals. A nivell local, es plantegen fitxes de protecció, plans generals d'ordenació o plans de millora urbana, i partir d'aquí es van incloent els elements que es volen protegir. El moviment ciutadà ha tingut tradicionalment un gran pes a la ciutat a l'hora de decidir quins edificis s'han de conservar perquè, en general, a Terrassa hi ha una sensibilització força avançada. No obstant això, l'última paraula sempre la té la Generalitat, que és qui ho accepta o no, ja que els plans generals d'ordenació o les fitxes de protecció tenen un tràmit administratiu i, dins d'aquest, hi ha un apartat que consta en l'aprovació definitiva, feta per la Comissió d'Urbanisme de la Generalitat. Aquesta, té la potestat d'afegir-hi algun element que no havia estat posat o d'eliminar-lo; però, en general, ho decideixen les persones del territori, que són qui ho proposen.

Els inicis de la sensibilització de la societat terrassenca envers el patrimoni són similars als de la resta de Catalunya, donant els primers senyals a finals del segle XX. Tot i això, una sèrie d'iniciatives de particulars i col·lectius, públics i privats sensibles al patrimoni industrial són l'origen de les col·leccions que van

⁷³ Vegeu la notícia completa a:

http://www.terrassadigital.cat/detall_arxiu/20102/cent/mes/turistes/procedents/d/europa/visiten/terrassa.html

donar lloc als museus terrassencs. El primer museu va ser el “Museu del Real Colegio Tarrasense”, l’any 1889.

Degut a la gran importància que va tenir la indústria tèxtil a la ciutat, avui encara perviuen un gran nombre de fàbriques, sobretot edificis modernistes com el Vapor Aymerich, Amat i Jover, l’actual Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya (1907), la Masia Freixa (1896), l’actual seu de la XATIC i l’Escola Industrial (Edifici Palau d’Indústries).

A diferència d’altres ciutats, Terrassa ben aviat va optar per gestionar-lo i protegir-lo a fi de conservar part del passat terrassenc.

Segons els entrevistats, la imatge de la ciutat és, també, quelcom important a destacar atès que ha passat de ser grisa, fosca, plena de fum i de sirenes que no paraven de sonar entre les més de dues-centes xemeneies, a ser una ciutat que atrau turistes i famílies amb ganes d’aprendre la història de Catalunya i de la ciutat a partir del patrimoni. La protecció del patrimoni industrial ha ajudat a aquest canvi.

Es podria considerar que la gestió de protecció del patrimoni industrial va començar l’any 1979, amb les primeres eleccions democràtiques municipals, quan es va recuperar la participació política i ciutadana.

Tanmateix també trobem literatura que afirma que l’origen de la protecció del patrimoni industrial el trobem amb els Jocs Olímpics del 1992 quan, a partir del 26 de juliol es van celebrar, a l’Àrea Olímpica de Terrassa, les competicions masculines i femenines d’hoquei. Aquest fet, considerat probablement el més rellevant de la història contemporània de la ciutat, va conduir a l’inici d’un ambiciós projecte de gestió del patrimoni per tal de projectar-se com a model de ciutat industrial catalana i aprofitar l’avinentsa de la visita de milers d’estrangers per millorar la visió de la ciutat a l’exterior, tot i que també a l’interior (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992).

A Terrassa, a principi dels anys 80 van tancar moltes indústries i van quedar a la ciutat moltes naus industrials tèxtils i fàbriques antigues tancades i inhabilitades en evident estat de degradació dins del centre de la ciutat. A través del Pla d’Ordenació Urbanística Municipal (POUM) o pla general, redactat el 1983, i d’un Programa d’Actuació Urbanística Municipal (PAUM),

elaborat a voltants de 2003, es va dotar la ciutat dels elements patrimonials a través de la seva protecció i, a nivell urbanístic, de nous usos dins dels edificis de patrimoni industrial. Per exemple, podem trobar que una antiga nau industrial s'ha convertit en una sala d'exposicions, o en un supermercat a la planta baixa i pisos de disseny a la planta superior. Tot són exemples de com els elements de patrimoni industrial s'han tornat a integrar en el teixit urbà.

El Pla Especial de Patrimoni Històric, Arquitectònic i Ambiental es va redactar el 1984, però va entrar en vigor el 1986 quan va ser aprovat per la Comissió d'Urbanisme de Barcelona⁷⁴. Es divideix en tres volums i és l'instrument que indica quins edificis i elements tenen una protecció, per la qual qualsevol actuació sobre un d'aquests elements ha de complir una sèrie de requisits que assegurin la seva protecció⁷⁵. Aquest Pla s'ha anat modificant des d'aleshores, incloent nous elements i normatives. L'última modificació del Pla juntament amb el Catàleg va ser l'any 2002, en relació al Vapor Gran.

A banda, també s'han elaborat molts més documents al respecte, com Plans parcials d'ordenació, Plans Especials i Estratègics, Plans de millora urbana i modificacions puntuals, entre d'altres. Molts d'ells són per edificis o elements concrets⁷⁶.

Al desembre de 2010, el Consell de Cultura va aprovar el Full de ruta de la Cultura de Terrassa (FRCT), que va presentar un diagnosi de la realitat cultural i va enunciar uns eixos estratègics i objectius a fi de potenciar més la cultura.

La legislatura de 2011-2015 va establir uns compromisos dels dos partits del govern municipal (PSC – ICV) pel que fa al patrimoni cultural i museus que es concreten en el Pla de Mandat. El seu principal objectiu era l'elaboració del Pla

⁷⁴ És aquesta la comissió provincial encarregada d'aprovar els plans: <http://ptop.gencat.cat/rpucportal/AppJava/cercaExpedient.do?reqCode=veureDocument&codintExp=128604&fromPage=load>

⁷⁵ Podeu veure el Pla a: <http://ptop.gencat.cat/rpucportal/AppJava/cercaExpedient.do?reqCode=veureDocument&codintExp=128604&fromPage=load>

⁷⁶ Si voleu veure tots els plans que s'han fet a Terrassa, entreu al Registre de planejament urbanístic de Catalunya: <http://ptop.gencat.net/rpucportal/AppJava/cercaExpedient.do?reqCode=cerca&comarcaSel=&agingPage=1&fromPage=load&sortColumn=data&municipiSel=08279&sortDirection=1&>

de Dinamització del Patrimoni⁷⁷. Però també “Reforçar específicament l’oferta de turisme cultural i industrial i la seva connexió amb l’activitat econòmica; desenvolupar un programa de manteniment dels edificis històrics de titularitat municipal (xemeneia Bòvila Almirall, coberta de la sala Muncunill, Condicionament terrassenc, Casa Alegre de Segre...) preservar i difondre el patrimoni material i immaterial terrassenc cercant complicitats amb la resta d’institucions del país.”

A més, a la ciutat hi ha moltes institucions i persones que, al llarg dels darrers segles i en l’actualitat, han treballat per a la seva salvaguarda, per fer possible la seva conservació. És per això que es va elaborar aquest document: per reflexionar i dibuixar unes línies de treball en relació al patrimoni de la ciutat en general, i del patrimoni cultural municipal en concret. Aquest pla, a més, va ser l’origen de la fundació de la XATIC (“Pla de dinamització del patrimoni cultural de Terrassa,” 2015).

Mobilitzacions ciutadanes i associacions han ajudat a donar importància al modernisme del patrimoni industrial de la ciutat. Una de les més importants tan a nivell local com nacional és la del Vapor Aymerich, Amat i Jover, edifici considerat com un dels millors exponents del modernisme industrial català que no es va enderrocar gràcies a la reivindicació de diferents entitats l’any 1975. Per tant, gràcies als ciutadans, l’any 1984 aquest complex tèxtil va poder recobrar vida com a seu del Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya. No obstant, ja s’hi treballava abans a iniciativa de l’Associació d’Enginyers Industrials de Catalunya, recuperant una idea que ja havia sorgit durant la Generalitat Republicana (1938) i com a idea continuadora del que ja s’estava fent a Europa i Amèrica per a conservar, estudiar i difondre els elements mobles i immobles del patrimoni de la societat industrial. Així, ha esdevingut un exemple perfecte de recuperació del patrimoni industrial perquè va ser des d’aleshores que es va plantejar la revalorització i rehabilitació de moltes edificacions fabrils, tan a nivell local com autonòmic, per acollir un nou ús, diferent de l’original.

⁷⁷ Per a llegir el Pla de dinamització (2015) entreu a:
http://www.terrassa.cat/documents/12006/294403/38.Pla_Dinamitz_Patrimoni_18feb15.pdf/410382ff-c7ea-45a4-a283-a57010f784de

Actualment, la cocapital del Vallès Occidental disposa de dos museus i de dues institucions culturals:

- El *Museu de Terrassa*: Gestionat per l'Ajuntament de Terrassa i organitzat en cinc seccions.
- El *Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya* (mNACTEC): És el més important ja que està gestionat per la Generalitat de Catalunya, és un museu nacional i la central del Sistema de Museus de Ciència i Tècnica de Catalunya.
- *Centre de Documentació i Museu Tèxtil*: Gestionat pel Consorci de la Diputació de Barcelona i l'Ajuntament de Terrassa. És una col·lecció que reuneix obres mestres d'artistes, dissenyadors i empreses catalanes de finals del segle XIX i principis del segle XX.
- *Arxiu Històric Comarcal de Terrassa*: Gestionat per la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Terrassa.

És molt gran el pressupost que es necessita per poder protegir, conservar i mantenir els edificis industrials. I és difícil determinar el pressupost total destinat a la protecció del patrimoni industrial perquè els diners provenen de molts llocs diferents i és una gestió inclosa dins el patrimoni cultural en general, el qual engloba diferents sectors i subsectors. En els últims vint anys, l'Ajuntament ha hagut de fer grans esforços pressupostaris al respecte, amb la col·laboració d'altres administracions ("Pla de dinamització del patrimoni cultural de Terrassa," 2015).

A més de la Generalitat i la Diputació de Barcelona també inverteixen en la modernització de les instal·lacions del Museu Tèxtil i en el funcionament regular, així com en programes específics i en altres equipaments.

Els models privats de gestió del patrimoni industrial són poc coneguts i poc destacats. Generalment, quan és necessari actuar per conservar un element protegit, és el sector públic qui ho gestiona per evitar que l'edifici catalogat desaparegui.

Terrassa, per tal de promocionar el seu patrimoni industrial, també ha redactat plans enfocats en el turisme. L'Oficina Tècnica de Turisme de la Diputació de Barcelona, juntament amb el Servei de Turisme de l'Ajuntament de Terrassa,

va fer un Pla de Desenvolupament Turístic de Terrassa (2014), un anàlisi de l'actual situació turística, que estableix les bases del futur turístic de la ciutat, els seus punts forts i febles, els seus recursos i les línies estratègiques d'actuació. Estableix que entre les principals atraccions hi ha la cultura, destacant el patrimoni industrial i modernista⁷⁸.

El turisme cultural és una de les principals atraccions de la ciutat. En aquest Pla, Terrassa s'inclou dins la Marca "Costa Barcelona" i intenta oferir un producte diferenciat gràcies al seu patrimoni històric.

A la pàgina web de turisme de Terrassa hi trobem un apartat destinat al modernisme industrial on s'ofereixen els museus per visitar, una audioguia i monuments d'interès, entre altres activitats que van evolucionant⁷⁹. La pàgina web està disponible en quatre idiomes diferents (català, castellà, anglès i francès) i l'audioguia, per exemple, es pot descarregar a la pàgina web en tres idiomes (català, castellà i anglès).

A més a més, Terrassa ha liderat importants projectes al respecte. El més important és el de la Xarxa de Turisme Industrial de Catalunya (XATIC), on actualment hi ha la seu.

Terrassa, com Mataró, també es va unir a la celebració de l'Any Europeu de Patrimoni Industrial i Tècnic. La Fira Modernista del 2015, celebrada el mes de maig es va avançar i es va dedicar especialment al patrimoni industrial⁸⁰. Del 9 al 12 d'octubre, la ciutat va fer molts actes i celebracions al respecte ja que la XATIC els organitza, i hi ha el Museu Nacional.

En definitiva, podem veure com Terrassa sempre s'ha vist molt activa en la conservació i protecció del patrimoni industrial, element que l'identifica i li dona caràcter.

⁷⁸ Per a llegir el Pla, entreu a:
<http://www.terrassa.cat/documents/12006/284350/Pla+desenvolupament+turistici.pdf/2b09e179-9f5e-4189-b7d1-b66b1e245748>

⁷⁹ Per a entrar a la pàgina web: <http://visitaterrassa.cat>

⁸⁰ Per veure la informació de la Fira Modernista 2015 entreu a aquí:
<http://mataro.cup.cat/noticia/mataro-safegira-la-celebracio-de-lany-europeu-del-patrimoni-industrial-2015>

9.2.4 Anàlisi qualitativa

Com a Mataró, en aquest apartat es fa un anàlisi a partir de tot el que s'ha anat extraient a les entrevistes per tal de saber què és el que realment pensen els experts sobre aquest tema i treure'n unes conclusions sobre els objectius i hipòtesis plantejats.

Història industrial

Segons els entrevistats i la literatura llegida, la història industrial ha marcat la ciutat de Terrassa degut al gran pes de la indústria tèxtil⁸¹ i la quantitat de fàbriques i magatzems tèxtils que hi havia⁸². Això Terrassa ho té molt clar, tal com explica la literatura i els experts terrassencs com Anna Mata, ja que la història ha creat una sensibilització que ha fet que es protegeixin més vapors a la ciutat. La història és entesa com un mitjà per recordar el passat i explicar-lo a les generacions futures⁸³.

Anna Mata explica que l'època industrial a Terrassa té els seus orígens en unes habitacions que donaven al carrer, "on s'hi van començar a instal·lar les primeres llançadors petites i manuals". Quan aquestes habitacions van ser insuficients, es va passar a la construcció de petites naus industrials. "Es va partir d'un teler petit en una habitació particular on la persona, a més de treballar al camp, teixia".

Però les grans fàbriques que recordem avui van aparèixer a partir de la dècada de 1830, quan els vapors van sorgir en massa a la ciutat. El teixit a la plana n'era el protagonista.

El pes del teixit industrial a la ciutat de Terrassa tenia una gran importància i així ho mostren les dades (Gràfic 12⁸⁴). A més, segons els entrevistats, més del 50% de la població terrassenca es dedicava a la indústria tèxtil, si parlem de població activa-ocupada. Els experts expliquen que hi va arribar a haver dues-centes o més fàbriques a la ciutat, on la majoria es dedicaven al tèxtil. Tot i que

⁸¹ Veure pes de la indústria tèxtil a l'apartat d'evolució i dades (pàgina 105).

⁸² Veure mapa de fàbriques tèxtils a Terrassa: <http://bit.ly/1lcK7Fv>

⁸³ Cita d'Anna Mata, entrevista a Annex 7.

⁸⁴ Pàgina 109.

durant una època el gènere de punt va tenir certa importància, no ho podem comparar amb la que va tenir la producció de teixits de llana.

A Terrassa, a diferència d'altres ciutats industrials, els empresaris van invertir grans quantitats de diners per fer de les fàbriques autèntiques obres d'art ja que, tal com explica la Pepi Martínez, llogaven els millors arquitectes per fer-se la fàbrica. “Per exemple, la Masia Freixa no era una casa, sinó un magatzem de llana d'alpaca que va fer un arquitecte de molt de renom, Lluís Muncunill i Parellada⁸⁵”.

Segons els entrevistats, la crisi del 73 i dels anys vuitanta va fer que moltes fàbriques tanquessin i quedessin abandonades en un inici. Va ser llavors que la importància de la indústria tèxtil a la ciutats va acabar i la indústria va optar per diversificar-se. “Va ser la deslocalització sobretot que va fer molt de mal a Terrassa”, afirmen els entrevistats. Moltes indústries es van enderrocar i van desaparèixer. Tot i que algunes es van mantenir, moltes es van reconvertir i reutilitzar com a nous equipaments socials, culturals i educatius.

Tal com explica Anna Mata, el sector indiscutible va passar a ser el sector serveis. Els entrevistats expliquen que avui queden molt poques fàbriques tèxtils a la ciutat, menys de la meitat: “En queden molt poques i les que ja hi ha estan molt especialitzades”, afirma la terrassenca Pepi Martínez.

Les indústries tèxtils, per continuar sent tèxtils, es van haver de reinventar per ser competitives i vendre. “Pot ser, per exemple, fent teixits intel·ligents, teixits per a l'automòbil, etcètera”, explica l'Anna Mata. Un exemple d'empresa tèxtil actual és “Galan”, que exporta un 95% de la seva producció. “No només és una empresa tèxtil sinó que també és una empresa que al llarg dels anys s'ha anat reconvertint per saltar-se les crisis, superar-se i poder innovar”, relata la Pepi Martínez.

Malgrat que el tèxtil ja no domini l'activitat econòmica a la ciutat, Terrassa continua tenint un paisatge urbà de la Revolució Industrial ja que les fàbriques

⁸⁵ Lluís Muncunill va desenvolupar la seva activitat principal a Terrassa, i és un personatge molt homenatjat pels terrassencs.

estaven situades en el centre de la ciutat. I també segueix sent una ciutat tèxtil, tot i que de menor importància.

Els entrevistats destaquen la mida de les fàbriques. Expliquen que les fàbriques de Terrassa eren d'una gran magnitud ja que la maquinària era molt gran i es necessitava molt d'espai. Ho explica Pere Vilaseca:

“Les indústries de teixit a la plana, acostumen a ser indústries molt més grans i molt més potents perquè són màquines que, tot i que són senzilles, són molt cares i molt costoses. Tot i així, no són tan sofisticades”.

Podien arribar a ser grans illes d'edificis en el centre de la ciutat. Tot i això, sempre hi havia algunes fàbriques que destacaven més que les altres. En aquest cas, cal destacar el Vapor Aymerich, Amat i Jover. L'edifici ocupa un total de 15.000 metres quadrats i consta d'una gran nau de producció de 12.000 metres quadrats. Aquestes grans fàbriques van fer enriquir econòmicament Terrassa i va crear els grans burgesos i els grans empresaris que no trobem en ciutats com Mataró.

Importància ciutadana i política del patrimoni industrial

Tot i que és evident que el patrimoni industrial terrassenc té certa importància, les opinions varien a diferents nivells. La importància que es dona en aquest tipus de patrimoni ha anat variant amb el anys. La sensibilització ha estat fruit d'una evolució. La Pepi Martínez explica que, en alguns casos, ha trigat prou com perquè hi hagi elements que s'hagin perdut irremeiablement. El pitjor dels casos, afirma, el trobem a l'època del franquisme quan no es respectava res, hi havia una especulació brutal i manca de sensibilitat.

Els entrevistats expliquen que és impossible considerar que les accions de gestió depenen del partit polític que governa perquè, tal com s'ha vist a la taula anterior (Taula 8⁸⁶), sempre ha governat el mateix partit, i no s'ha pogut experimentar com actuen els altres governs. En qualsevol cas, podem considerar que les accions dependran dels incentius de l'alcalde que governi en aquell moment.

⁸⁶ Pàgina 104.

Segons recorda Jaume Perarnau, decidir què protegir i què no és feina tant dels ciutadans com dels polítics, tot i que els darrers siguin els qui prenen les decisions finals.

Hi ha opinions diverses sobre si les accions tant a nivell polític com del poble són suficients o no.

A nivell polític, en general, els entrevistats afirmen que s'ha fet una feina suficient per conservar el patrimoni industrial perquè avui té molts edificis protegits, conservats i destinats a nous usos. La Pepi Martínez explica que els responsables de desenvolupament urbanístic de la ciutat van veure que la redacció del pla general del 83 era una bona línia i la van seguir.

Els polítics se solen mostrar interessats en conservar el passat de la ciutat ja que és el que encara identifica la ciutat avui i, després d'una inversió gran en la rehabilitació, es pot obtenir un rendiment econòmic. La Pepi Martínez expressa el següent:

“Jo penso que tenim la sort d'estar en un territori que ha sabut fer aquesta feina perquè explica a les generacions futures què va significar la Revolució Industrial a Catalunya sense aquests elements seria molt més difícil”.

Tot i això, que els polítics es mostrin interessats no vol dir que tothom estigui d'acord en la manera de com ho gestionen i alguns entrevistats creuen que es podria fer més perquè hi ha elements que no s'han conservat i es creu que s'haurien d'haver protegit. Anna Mata defensa aquesta idea i opina que Terrassa no està fent una bona feina degut a “un problema de bipolaritat”, ja que quan vol gestionar una cosa, explica, posa tots els ous en el cistell d'aquesta i deixa de banda els altres temes. A més, el pressupost que es destina a cultura és molt petit, diu, i encara ho és més el que es destina en patrimoni industrial. Tot i això, també situa Terrassa en la segona posició a l'hora de parlar del llegat industrial més important i més ben conservat, després de Barcelona.

A Terrassa també trobem una tercera posició neutral respecte a les accions polítiques de cara al patrimoni industrial. Jaume Perarnau expressa el següent:

“Tot i que és evident i normal que es puguin fer moltes altres coses, crec que Terrassa, malgrat tot, és un bon exemple en el tema del patrimoni industrial a nivell català i a arreu”.

L'Anna Mata també pensa que els professionals que treballen a cultura i a urbanisme, que van coordinats, fan el possible per conservar tot allò que està protegit i catalogat i, fins i tot el que no ho està.

La importància a nivell ciutadà d'aquest tipus de patrimoni ha anat variant amb els anys, però sempre ha estat significativa, diuen els entrevistats. La Carme Prats explica que al llarg dels anys hi ha hagut diverses mobilitzacions ciutadanes importants per tal de protegir el patrimoni industrial de la ciutat i evitar el seu enderrocament.

Anna Mata explica que la sensibilització va començar amb un grup de persones capdavanteres que van sortir al carrer en diferents ocasions per defensar aquest llegat industrial. Gràcies a això es va començar la gestió d'aquest tipus de patrimoni, a la dècada dels vuitanta. L'exemple més emblemàtic de la ciutat és el Vapor Aymerich Amat i Jover, que es volia enderrocar perquè, com explica Mata, la concepció dels anys setanta era que “allò allà al mig trencava la retícula urbana. En aquest cas, un grup, sobretot d'arquitectes i historiadors va liderar la salvaguarda del patrimoni a base de manifestacions, de sortir al carrer, etcètera. L'edifici el va acabar comprant la Generalitat. La salvaguarda gairebé sempre és començar quatre persones cridant molt i demostrant que allò és important i que s'ha de salvar i, així, es va ampliant la consciència ciutadana”. A partir d'aquí, l'objectiu va ser, i continua sent, que tota la ciutadania acabi adonant-se de que tot allò és important. I això és a base de molta insistència, explica Anna Mata.

La posterior instal·lació del Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya l'any 1984 en aquest vapor va estendre la sensibilització del patrimoni industrial a la ciutat, tant a nivell polític com local.

Al mateix temps, també es defensa que la importància del patrimoni industrial va créixer després dels Jocs Olímpics de 1992 ja que Terrassa es va proposar recompondre el seu teixit urbà i connectar-se a la resta de Catalunya per mitjà

d'una bona xarxa de comunicacions (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992).

Anna Mata explica que, a Terrassa, la ciutadania “s’ho creu”. “En general, la gent entén que la cultura industrial sense el patrimoni industrial costaria molt d’entendre per a les generacions noves i futures”, explica.

Terrassa es mostra orgullosa davant el seu patrimoni industrial i té consciència que disposa d’un molt bon llegat industrial que cal aprofitar, tan per treure’n un bon rendiment econòmic com per conservar el seu passat. És per això que ha liderat projectes tan importants com el de la XATIC.

En definitiva, avui la ciutat mostra importància al seu llegat industrial gràcies a les mobilitzacions ciutadanes des d’uns orígens que van permetre conservar el llegat industrial del que disposa actualment, que és el motiu pel qual Terrassa és coneguda. Al mateix temps, això fa que els polítics es mostrin interessats en gestionar-lo, i els ciutadans se sentin orgullosos de tenir el que tenen.

La importància i la sensibilització del patrimoni industrial també és present a fora de la ciutat. Per exemple, Pere Vilaseca opina que “Terrassa s’ho creu” i la pren com un model a seguir en termes de patrimoni industrial.

Miquel Rey creu que Terrassa va tenir l’encert i la gosaria d’invertir molts diners en el mNACTEC, un museu que segons ell: “no sé si rendibilitza tots els diners que s’hi van invertir”.

Turisme (industrial)

Terrassa no és una ciutat turística però té patrimoni industrial destinat a un ús turístic i es pot considerar una ciutat enfocada en el turisme industrial per diverses raons que comentarem en aquest apartat.

Tradicionalment, Terrassa ha impulsat llibres que han ajudat en l’expansió del coneixement del seu passat tèxtil. A nivell municipal, un dels seus llibres ha estat “Terrassa 100 anys teixint ciutat” (*TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT de Varis*, 1992). A nivell autonòmic cal fer referència a “Espais Recobrats: Els nous del patrimoni industrial a català” (Ferran Pont and Teresa Llordés, 2014).

Segons els entrevistats, Terrassa és, probablement, una de les ciutats catalanes on el turisme industrial a Catalunya té més influència. A més, té una gran oferta turística en aquest àmbit.

El mNACTEC és, clarament, la primera raó del turisme a la ciutat. És el museu del Sistema Territorial mNACTEC que rep més visites l'any. Deixa un impacte cultural i econòmic a la ciutat. Tot i que el museu, segons declara Jaume Perarnau, no ha fet incrementar el turisme com a tal a la ciutat, sí que ha sigut un referent imprescindible i inqüestionable en el posicionament cultural de Terrassa dins del mapa català i ha esdevingut una icona i reclam publicitari de la pròpia ciutat. “Pensa que aquest museu és l'únic equipament amb la categoria de *nacional* que està fora de la ciutat de Barcelona”, assegura l'actual director del mNACTEC. Només per això, ja es considera la seu del turisme industrial.

Tampoc podem parlar de l'oferta de turisme industrial terrassenc sense mencionar la Xarxa de Turisme Industrial de Catalunya. Terrassa va liderar el projecte, sobretot perquè, tal com diu la secretaria tècnica Pepi Martínez, és una ciutat prou gran per poder tirar endavant un projecte d'aquest tipus. “I com que el que es pretenia era explicar la Revolució Industrial a Catalunya i les conseqüències de la industrialització cultural i socialment, el mNACTEC donava un àmbit prou ampli per crear una associació d'aquest tipus ja que té associat 25 museus del territori⁸⁷ de diferents tipologies d'indústries”. Anna Mata també ho explica: “la XATIC parteix de què Terrassa constata que té un museu nacional impressionant, que és una ciutat molt grossa, però que amb el tema de patrimoni industrial, sols no anem enlloc i no ens en sortirem mai. I, per tant, el que va fer l'alcalde de Terrassa va ser enviar un escrit a determinats alcaldes de Catalunya perquè el patrimoni industrial comencés a generar més atractivitat i importància a Catalunya”.

Terrassa des del 2006 aprofita la XATIC per promocionar-se i donar-se a conèixer. La Xarxa és un motiu més perquè vingui gent a la ciutat a aprendre el

⁸⁷ Veure els museus associats al Sistema Territorial mNACTEC a aquí: <http://www.mnactec.cat/ca/el-museu/premsa-detall/437000-visites-als-museus-del-sistema-territorial-del-mnactec-lany-2014>

passat català i terrassenc de la història industrial. És també un dels municipis on hi ha més demanda per visitar el seu patrimoni industrial. Pepi Martínez afirma que no hi ha estudiant català que no passi pel museu.

La Xarxa té una gran oferta d'elements de patrimoni industrial visitables a Terrassa: la Masia Freixa, una fàbrica i, després, una casa modernista; el Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya, moltes xemeneies protegides, com la Xemeneia de la bòbila i Almirall que està al llibre Guinness del rècord com la xemeneia amb escala més alta del món; l'escola industrial, la Casa Alegre de Sagrera, i molts més elements representatius del modernisme a Catalunya. Els entrevistats asseguren que a Terrassa hi ha molts elements perquè molta part del creixement de la ciutat d'aquests últims trenta anys s'ha efectuat dins d'aquests espais industrials.

A banda de les exposicions permanents dels principals museus de la ciutat com del mNACTEC o de la Sala d'Exposicions Muncunill, Terrassa també ofereix exposicions temporals relacionades amb la indústria, com la que destaca Anna Mata: "una exposició inaugurada a inicis d'estiu del 2015 que explicava com s'han reinventat les indústries tèxtils per continuar sent tèxtils, per vendre, etcètera". El mNACTEC també ofereix visites teatralitzades.

A més de les rutes que ofereix el museu, l'Oficina de Turisme de Terrassa i la XATIC per la ciutat industrial, Carme Prats explica que Terrassa també ha optat per les noves tecnologies per donar-se a conèixer, i perquè els més joves s'interessin per aquest patrimoni. Les accions són dissenyades i creades pel mNACTEC. A nivell de museu, també existeix una aplicació per a mòbils i tauletes (mNACTEC).

Evidentment, Terrassa també disposa d'una Oficina de Turisme on hi podem trobar oferta de turisme industrial, sobretot enfocada des de l'estil del modernisme, que és el que l'identifica. Dóna la possibilitat de visitar museus, monuments i altres llocs d'interès. També ofereix una àudioguia del

“Modernisme Industrial a Terrassa” que es pot descarregar gratuïtament al web⁸⁸.

Hi ha una aplicació a nivell de ciutat que s'anomena “Terrassa Augmentada”. Es tracta d'un itinerari per la Terrassa industrial i modernista lúdic i divertit⁸⁹. També destaca “l'itinerari per la Terrassa Industrial” per *Ipad*. Altres creacions han estat la “Visita autoguiada transversal”, una visita virtual per a grups d'escoles que es realitza en format digital. També existeix un joc de pistes pensat per alumnes de l'ESO, batxillerat i formació professional, un recorregut alternatiu al realitzat amb el conjunt de la classe durant la visita autoguiada. El Museu també disposa d'un fotocroma, una instal·lació que integra les imatges dels visitants amb el patrimoni industrial de Terrassa d'una manera divertida. Existeixen altres maneres de donar a conèixer el patrimoni terrassenc i contínuament apareixen noves idees ja que són projectes en constant evolució.

L'any 2015 Terrassa es va unir a les Jornades Europees del Patrimoni i des del mNACTEC va organitzar moltes activitats⁹⁰.

Segons els entrevistats, els visitants de patrimoni industrial són habitualment famílies catalanes i escoles de tot Catalunya. Anna Mata creu que hi hauria d'haver més turistes i per això segueixen lluitant per augmentar les visites i l'interès d'aquest patrimoni.

En definitiva, podem veure com Terrassa està fent molta feina per promocionar el turisme industrial a la ciutat i està portant a terme moltes iniciatives, innovant-se constantment, perquè la gent conegui el passat industrial i terrassenc cada vegada més.

Model de protecció del patrimoni industrial

Segons els entrevistats, Terrassa té suficient massa crítica de patrimoni industrial com per entendre la història industrial terrassenca. Tot i que hi ha qui pensa que s'haurien d'haver conservat més elements com el Grup Torrella o

⁸⁸ Per descarregar l'àudioguia del modernisme industrial a Terrassa entreu a: <http://visitaterrassa.cat/audioguia/>

⁸⁹ Per a més informació, descarregar-se l'aplicació i veure el vídeo de presentació, entre a: <https://terrassaaugmentada.wordpress.com>

⁹⁰ Vegeu el programa a: <http://www.xatic.cat/butlleti/images/JEP2015.pdf>

més xemeneies (n'hi havia dues-centes, i en queden unes trenta), en general es considera que el nombre d'elements protegits és suficient.

Tots els entrevistats coincideixen que la gestió, protecció i promoció del patrimoni industrial a Terrassa no ha estat fàcil. També opinen que és una ciutat capdavantera en la reutilització dels edificis amb usos diferents. Els experts asseguren que la quantitat i la qualitat del patrimoni industrial que té Terrassa no la té cap altra ciutat de l'estat espanyol, després de Barcelona.

La política de gestió té els seus orígens en la transició a la democràcia. Però no va agafar importància fins a la redacció –també d'hora- d'un Pla Especial de Protecció i Catàleg (1986). “Això significa que hi havia arquitectes i historiadors que anaven carrer per carrer catalogant els edificis dignes de ser conservats, seguint diferents graus de protecció (protecció integral o protecció de només alguns elements en funció de la importància històrica o arquitectònica). Això va fer que la gestió de protecció del patrimoni industrial comencés abans i, per tant, es conservessin força edificis industrials.” També, es té com a referència la inauguració del mNACTEC (1984) com a inici de la gestió del patrimoni des de les instàncies públiques, per això els entrevistats el tenen sempre com a punt de referència de la ciutat. És també a partir del POUM de l'any 1993 que s'intenta racionalitzar una mica les coses.

En termes específics, no existeix un model d'acció concret en patrimoni (és a dir, no a tots els edificis s'actua de la mateixa manera). Tanmateix, els entrevistats posen sobre la taula les opinions sobre un model terrassenc basat en una sèrie d'actuacions, plans, una política concreta i mobilitzacions ciutadanes. Miquel Rey, per exemple, inclou Terrassa quan parla del model doble de gestió⁹¹.

A parer de Jaume Perarnau, quan durant els anys 70 i bona part dels anys 80 el sector tèxtil va perdre molt importància a nivell econòmic, Terrassa va optar per reconvertir-se i tirar endavant. Va optar per un model de ciutat comercial i innovadora, apostant pels estudis universitaris, la reconversió urbana del centre històric i la promoció del comerç. “També inclou la potenciació d'aquells

⁹¹ Concepte explicat al model de gestió de l'anàlisi qualitativa de Mataró.

esdeveniments culturals de referència, que vol dir el patrimoni cultural, com ara el festival de jazz, la Fira Modernista, etc.”.

Anna Mata expressa que quan el grau d'atur va pujar molt, Terrassa va optar per dues coses. D'una banda, va optar per reconvertir-se com a sector terciari o serveis. I, d'altra banda, va decidir diversificar-se, és a dir la indústria tèxtil terrassenca va passar de ser un monocultiu a haver-hi indústries diverses.

Segons la Pepi Martínez, Terrassa té un màster en la transformació dels edificis industrials tancats i en evident estat de degradació en la seva protecció i destinació de nous usos. Expressa el següent:

“No dic que tot s'hagi fet ben fet perquè segur que algun element s'ha deixat perdre, però si Terrassa ara pot vendre el seu patrimoni industrial com a recurs turístic, com a explicació de com era una ciutat industrial, és gràcies a aquesta feina que s'ha fet al llarg de tres dècades ben bé”.

Anna Mata opina que qui ha de prendre les decisions de què protegir són els historiadors, els que posaran en valor l'element i seran molt selectius a l'hora de conservar “ja que el diner és un bé escàs, i a cultura més, i a patrimoni encara més. I el patrimoni també necessita manteniment. Per això, s'ha de ser molt selectiu amb el que es conserva, perquè es pugui garantir que es mantindrà en condicions perquè perduri. En aquest sentit és molt interessant la visió turística dels historiadors que és dir: *Tu ja en tens deu. No sé si un onze et serviria de gran cosa si no és que és un element que no tens i que t'ajuda a entendre la resta. Aleshores, sí.*” Així, assegura, hem de ser objectius amb el que conservem. No obstant, la importància que li donen els ciutadans també influeix en la protecció del patrimoni industrial.

Pel que fa a la qualitat arquitectònica/industrial, Terrassa disposa d'un patrimoni singular i únic d'estil modernista gràcies a l'arquitecte Lluís Muncunill. La ciutat va haver de fer un gran esforç perquè aquest estil fos valorat. Tal com explica Anna Mata, en un principi els van dir que el modernisme de Terrassa no tenia qualitat perquè el comparaven amb el modernisme, sobretot, de Barcelona, que és més exuberant. “En el cas de Terrassa, és un modernisme molt més auster. Però auster no significa que sigui de menys qualitat”. Tot i això, la terrassenca creu que és font de polèmica ja que la qualitat la dona els

ulls de qui ho mira. “Si més no, l’important és posar en valor allò que tenim”, afirma.

Des d’una visió extrema, Pepi Martínez pensa que la qualitat no té res a veure sinó que el que té a veure amb la més o menys protecció del patrimoni industrial és la oportunitat que hi va haver en un moment donat de salvar tot aquest patrimoni i la sensibilitat tant de la gent del carrer com de la gent que en aquell moment manava. “El patrimoni industrial terrassenc no té més qualitat”, acaba afirmant Anna Mata.

Jaume Perarnau pensa el mateix: “El fet que es protegeixin més fàbriques a Terrassa es deu a una combinació entre la qualitat arquitectònica/industrial i altres raons no específiques com la magnitud de les fàbriques i la promoció de la ciutat.

Per tant, podem descartar la hipòtesis que planteja que el fet que es protegeixin més fàbriques a la ciutat depèn de la qualitat arquitectònica/industrial. Els entrevistats creuen no hi ha unes raons úniques i que no és l’únic factor que hi dóna importància.

Quan es tracta d’un edifici de propietat privada, segons Anna Mata, el gran repte de gestió de patrimoni és protegir alhora que es dóna un ús viable a l’edifici. A Terrassa hi ha hagut coses que s’han fet bé amb aquest encaix perquè, d’una banda, hi ha els que ho volen enderrocar tot i, d’altra banda, hi ha els que ho volen protegir tot. Segons els entrevistats, l’encert és trobar un punt mig on es pugui reconvertir l’edifici i donar-li un nou ús, és a dir que es pugui fer negoci a la vegada que es protegeix.

Finalment, un dels errors comesos dins el model de protecció va ser que es va massa prioritat al lucre. “D’una fàbrica que estava protegida al 100%, en va quedar una quarta part ja que el privat va anar directe a fer un gran negoci”, explica Anna Mata. Una possible solució seria trobar un bon equilibri i que la gent visiti l’edifici.

Pepi Martínez explica que Terrassa també ha tingut la mala sort de ser la “ciutat més mal urbanitzada del món”. Fa uns trenta anys, les universitats japoneses posaven d’exemple la ciutat com el que no s’havia de fer urbanísticament. Però els experts opinen que a hores d’ara passa a ser un

exemple a nivell mundial de com una ciutat es pot transformar a partir d'aquells errors que s'havien comès anteriorment. Aquesta transformació s'ha pogut dur a terme per molts factors, sobretot, perquè hi havia patrimoni i perquè la gent el volia protegir.

Dilemes, actualitat i futur

Encara que a Terrassa no s'hagi portat a terme la gestió de tots i cada un dels molts edificis industrials, t'he protegit una gran part dels elements industrials més significatius.

Com s'ha explicat abans, un dels problemes que té Terrassa és la seva bipolaritat, segons Anna Mata. "La ciutat té elements molt potents i pocs recursos destinats a promoció turística. Com que hi ha força coses per protegir sempre s'ha de donar més importància a una cosa que a una altra". Per exemple, si donen importància a les excavacions arqueològiques o a les Esglésies de Sant Pere de la Seu d'Ègara per presentar-les com a candidates de Patrimoni de la Humanitat, el cost d'oportunitat pot ser, per exemple, no destinar tants diners al patrimoni industrial i modernista, o en turisme; cosa que no és bona pels mercats.

Segons els entrevistats, a Terrassa, tot i l'esforç fet, encara li queda un camí per recórrer.

El repte principal de la ciutat pel que fa al patrimoni industrial és que augmenti el turisme industrial i ser referent en aquest àmbit. "Li falta ser referent d'atractivitat turística", afirma Anna Mata. També podria ser interessant treballar conjuntament turisme i cultura: "tenir clar que més enllà del visitant amb un interès estrictament cultural, es podria oferir, fent acords amb altres agents del territori, ofertes engrescadores que facin que les persones vulguin venir". Això, pot provocar, a la vegada, un impacte econòmic sobre la ciutat. Aquesta gestió no pot ser únicament per Terrassa però Anna Mata opina que qui més s'hi està escarrassant és la mateixa. Per això explica que no es poden queixar amb els resultats.

També es vol "que el patrimoni industrial sigui encara més conegut del que és ja que tot i la gran feina feta en els últims vint anys, encara queda posar-lo més en valor", opina Anna Mata, "I que els ciutadans se sentin orgullosos".

Un altre gran repte és tenir sempre en compte que els edificis protegits s'han de mantenir la qual cosa provoca un cost econòmic i humà.

10 L'anàlisi DAFO

L'objectiu d'aquest apartat és realitzar un DAFO a partir de la recerca ja feta de les dues ciutats. El DAFO és una eina analítica que permet fer una síntesi dels punts forts i febles de la situació i de les oportunitats i amenaces que es preveuen de cara al futur. Són eines que s'utilitzen especialment en els processos de planificació estratègica, sobretot en l'àmbit de l'economia aplicada.⁹²

Mataró

Factors interns	Factors externs
Fortaleses	Oportunitats
- Ha obert recentment un museu de gènere de punt considerat molt potent. - Intenta buscar idees innovadores per donar un ús diferent al patrimoni industrial. - En els últims anys hi ha hagut un consens polític que convé apostar també pel patrimoni industrial. - Tot i que encara són pocs, el turisme industrial a la ciutat va en augment. - En els últims anys hi ha hagut un renovat interès entre els ciutadans per la protecció i gestió del patrimoni industrial. - Per proximitat, Mataró aprofita sinèrgies positives del turisme que s'acosta a Barcelona.	- El Museu de Can Marfà és una molt bona oportunitat per al turisme industrial a la ciutat. - El clúster del gènere de punt del Maresme està format per més de 500 empreses que donen feina a prop de 5.000 treballadors (dades desembre 2012), la qual cosa enforteix de retruc la visió que es té del patrimoni industrial. - La recuperació del tèxtil en l'economia pot tenir externalitats positives en com la ciutadania observa el patrimoni industrial. - El fet que sigui més desconegut situa el patrimoni industrial mataroní en una posició d'avantatge en la promoció, sobretot en els primers anys.
Debilitats	Amenaces
- Li falta potenciar les seves fortaleses. Simbòlicament: no explota de forma suficient el fet que va tenir el primer	- Hi ha fàbriques catalogades, com la Nau Minguell, que corren perill de desaparició. - Manca de molta promoció, publicitat i

⁹² Què és un DAFO? https://ca.wikipedia.org/wiki/An%C3%A0lisi_DAFO

ferrocarril de la Península Ibèrica. Quelcom similar es produeix amb el patrimoni industrial. - És difícil establir rutes atès que es considera que les passejades entre fàbrica i fàbrica no són gaire agradables. - La qualitat arquitectònica del patrimoni industrial no és excessivament elevada, com podria ser a Barcelona o Terrassa. - Força gent opina que les accions de protecció i de gestió del patrimoni depenen del partit polític i/o alcalde que estigui al poder en aquell moment. Massa inestabilitat. - Escassa promoció/publicitat de patrimoni industrial. - Manquen polítiques de turisme industrial que busquin sinèrgies amb l'àrea metropolitana. - Tot i que ha augmentat en els darrers anys, la sensibilització ciutadana respecte la protecció del patrimoni industrial és baixa. - Encara hi ha força elements del patrimoni industrial mataroní dels quals no es té clar què s'ha de fer.	estratègies per promocionar la ciutat a l'exterior, la qual cosa crea sinèrgies negatives de cara al futur. - L'equilibri pressupostari municipal ha restringit les inversions. - La dificultat d'arribar a decisions relativament ràpides deteriora patrimoni industrial, la qual cosa pot ser irreversible. - La sobreprotecció del patrimoni industrial pot acabar devaluant-lo a ulls dels ciutadans. - La polèmica política constant sobre el patrimoni industrial local pot desgastar sinèrgies positives.
---	--

Terrassa

Factors interns	Factors externs
Fortaleses	Oportunitats
- Disposa del Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, la qual cosa li dona prestigi. - Segueix sent considerada una ciutat tèxtil i, com a tal, la ciutadania identifica ràpidament patrimoni industrial amb Terrassa. - És la capital catalana de patrimoni i turisme industrial. - Té un patrimoni industrial considerat	- El mNACTEC proposa molts reptes i està en constant innovació i evolució. - La inversió en R+D gràcies al mNACTEC genera externalitats positives. - L'increment progressiu del turisme a la ciutat beneficia i beneficiarà també el patrimoni industrial. - Aplicació de les noves tecnologies a l'hora d'aprendre el passat industrial.

arquitectònicament de qualitat. - Grans fàbriques gràcies a les grans màquines necessàries que han deixat avui un patrimoni industrial únic. - La presència de les obres modernistes de Lluís Muncunill es consideren un gran actiu. - Petjada econòmica important gràcies al museu nacional. - Tant en àmbit de protecció com de gestió del patrimoni industrial, és la ciutat referent a Catalunya. - La ciutadania té un alt grau de sensibilització respecte el patrimoni industrial.	- La incorporació d'altres ciutats amb patrimoni industrial en un circuit comú pot augmentar el seu rol de referència.
Debilitats	Amenaces
- Terrassa compta amb un volum important de patrimoni industrial, la qual cosa és molt costós per a les arquitectures públiques. - La considerada mala urbanització de Terrassa fa que sigui difícil protegir o enfortir cert patrimoni industrial de la ciutat. - La quantitat de recursos es considera que és limitada ("bipolaritat"): si inverteix en la Seu d'Urgell, per exemple, pot deixar de banda el turisme industrial. Amb la crisi econòmica s'està tendint a reduir les inversions.	- La despesa en la gestió del patrimoni industrial terrassenc pot despertar posicionaments contraris, tant entre polítics com entre ciutadans. - Si no es fa una campanya bona i permanent, hi ha el perill que es percebi com una despesa innecessària. - La competència d'altres ciutats amb patrimoni industrial pot restar-li atractiu a la ciutat.

11 Comparativa de Mataró i Terrassa

En aquest apartat es pretén comparar Mataró i Terrassa. De nou, primer històricament i després avui en dia.

11.1 Comparativa històrica

Part històrica	Mataró	Terrassa
Població 1950	30.000 hab.	60.000 hab.
Persones dedicades al tèxtil l'any 1940	Unes 5.649 pers.	Unes 7.550 pers.
Estructura empresarial de gènere de punt: gran empresa	7	-
Estructura empresarial de gènere de punt: mitjana empresa	15	8
Estructura empresarial de gènere de punt: petita empresa	51	13

Taula pròpia.

A continuació hi ha altres dades històriques que convé tenir en compte en termes comparatius:

En aquesta taula podem veure que la ciutat que capitanejava la indústria de punt era Barcelona, però perquè es tracta d'una ciutat molt més gran. En segon lloc, se situava Mataró, on la indústria de gènere de punt tenia molta més importància. En el cas de ciutats com Barcelona i Terrassa, el sector del punt sovint es plantejava com una branca complementària dels altres sectors tèxtils

i, per aquest motiu tot i la seva importància mai va arribar a dominar l'activitat fabril d'aquestes ciutats, com va passar a Mataró, i també a Calella i Canet de Mar.

El quadre següent permet veure que la mitjana i petita empresa era el tipus d'organització empresarial més generalitzada. Tot i això, Mataró destacava per ser la localitat del punt a Espanya on el localitzaven les majors empreses. Només set fàbriques, entre elles Can Marfà, Can Minguell, Colomer i Fontdevila i Torras, tributaven més del 75% del total de l'import de la mitjana empresa.

L'any 56 a Catalunya hi havia uns 371 fabricants de la indústria del punt de cotó. En canvi, de llana només 91 i de seda i fibres artificials 79.

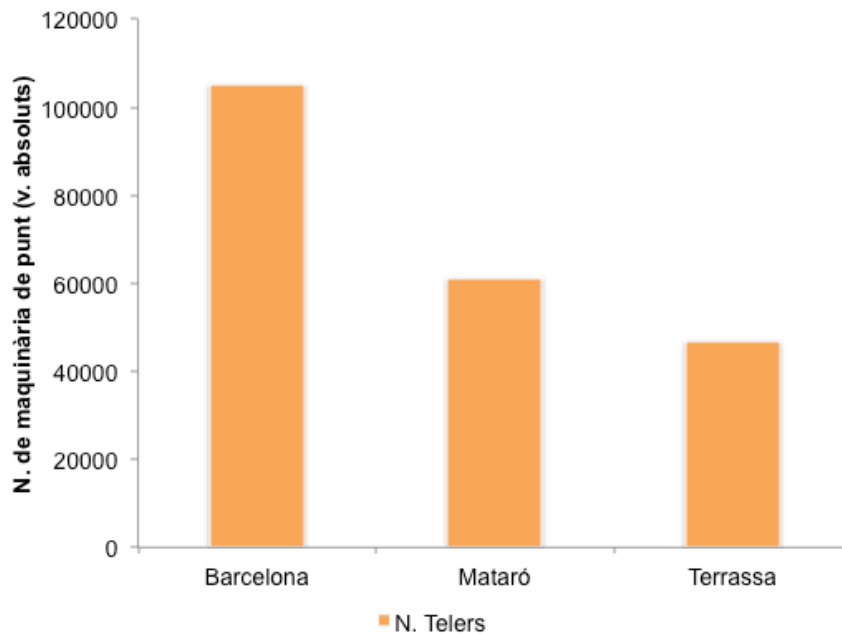
Taula 14: Estructura empresarial de la indústria de gènere de punt a Mataró, Terrassa i Barcelona (1922/23)⁴

		Gran empresa	Mitjana empresa	Petita empresa	Total
Mataró	N. d'empreses	7	15	51	73
Barcelona	N. d'empreses	-	42	100	142
Terrassa	N. d'empreses	-	8	13	21

Font: “El gènere de punt a Catalunya i Mataró: modernització d'un sector industrial” (Montserrat Llonch i Casanovas, 1997, p. 82).

En el següent gràfic s'observa que Barcelona, com a capital catalana, era la que tenia més maquinària de punt, però després ja la seguia Mataró. En segona posició se situava Terrassa.

Gràfic 22: Maquinària instal·lada en el gènere de punt a Mataró, Terrassa i Barcelona (1922/23)

Font: Dades extretes a partir de la informació de “El gènere de punt a Catalunya i Mataró: Modernització i desenvolupament d’un sector industrial” (Montserrat Llonch i Casanovas, 1997, p. 80)

La producció de maquinària tèxtil era un sector força important a totes dues ciutats tal com veiem en la següent taula. Podem observar com a Terrassa i a Mataró l’any 59 hi havia 16 i 11 empreses de maquinària tèxtil, respectivament.

Taula 15: Localització de les 150 primeres empreses de construcció de maquinària tèxtil a Catalunya segons el volum de beneficis l'any 1959.

Localidad	N.º de empresas	% de empresas
Barcelona	73	48,67
Sabadell	25	16,67
Terrassa	16	10,67
Mataró	11	7,33
Manresa	9	6,00
Badalona	3	2,00
Granollers	3	2,00
Manlleu	2	1,33
Torelló	2	1,33
Aiguafreda	1	0,67
Arenys de Mar	1	0,67
Montgat	1	0,67
Roda de Ter	1	0,67
S. Adrià de Besòs	1	0,67
Sallent	1	0,67
Total	150	100,00

Font: Taula extreta directament de “La maquinaria textil en Cataluña: de la total dependència exterior a la reducció de importaciones, 1870-1959” (Esteve Deu Baigual and Montserrat Llonch i Casanovas, 2008). Informació de: AHS, Arxiu Teixidó.

11.2 Comparativa actual

A continuació podeu veure un anàlisi de l'actualitat mataronina i terrassenca de dades. Podem veure com Terrassa segueix tenint, pràcticament, el doble d'habitants que Mataró. Per tant, si veiem que les dades de Terrassa són inferiors a les de Mataró, vol dir que Terrassa té molta menys activitat tèxtil que la capital del Maresme.

Sembla ser que actualment el tèxtil a Mataró està, i vol estar, més actiu. Segons els entrevistats hi ha empreses que van abandonar el territori i avui se'n penedeixen perquè sembla ser un sector que estar tornant a emergir a la ciutat mataronina.

Part actual	Mataró	Terrassa
Població 2014	124.280 hab.	215.706 hab.
Empreses tèxtils	Sector que està en augment, la ciutat es mostra motivada en recuperar-lo, tot i que mai tornarà a ser com abans.	En queden menys de la meitat i les que hi ha exporten el 95% de la seva producció o són diversificades. Substituït completament pel sector serveis.
Demandants d'ocupació en el sector l'any 2015	1.912 pers.	1.220 pers.
Atur en la indústria tèxtil l'any 2009	2116	1.554
Atur en la indústria tèxtil l'any 2015	1.603 pers.	1.040 pers.
Nombre d'estrangers aturats en el sector l'any 2015	125	54
Nombre d'estrangers demandants d'ocupació en la indústria manufacturera tèxtil l'any 2015	168	62
Partit polític al poder	PSC des dels inicis de la democràcia	PSC des dels inicis de la democràcia excepte el mandat de 2011-2014

Taula pròpia.

11.3 Comparativa a nivell industrial

A continuació compararé la gestió del patrimoni industrial de totes dues ciutats i el desenvolupament i impacte del turisme industrial. Després, a partir d'una taula presentaré els punts de comparativa més rellevants.

Pel que fa a la gestió del patrimoni industrial, totes dues ciutats van començar ben aviat en la redacció del pla especial de patrimoni arquitectònic. No obstant, totes dues han perdut elements arquitectònics pel camí que els hauria agradat conservar. Coincideixen en el fet que les grans barbaritats es van fer durant la dictadura.

La crisi ha afectat, sobretot, la ciutat de Mataró perquè és on encara queden importants fàbriques per restaurar i corren greu perill. En canvi, Terrassa ja té molts dels edificis industrials rehabilitats. Hi ha, per exemple, moltes més xemeneies protegides (unes 30) que a Mataró (entre 7 i 12).

A nivell arquitectònic, Terrassa té una massa més bonica que no pas Mataró, on l'única peça modernista important és la Nau Gaudí, l'única obra industrial que va fer Gaudí.

Els experts mataronins opinen que Mataró no té obres industrials de la categoria de Terrassa i que, només per això, Terrassa ja és capdavantera. A Mataró no ens trobem davant d'un patrimoni únic al món. A més, els edificis industrials de Mataró no tenen una importància intrínseca.

Una altra de les grans diferències entre aquestes dues ciutats no només és la població sinó també la inversió feta al respecte. És a dir, Mataró no ha invertit tant en patrimoni industrial sinó que s'ha enfocat cap altres sectors, com és la fundació del TecnoCampus. També, Mataró va més a poc a poc en aquest tema.

Totes dues estan d'acord en equilibrar la balança i ser racional amb el que es protegeix perquè són conscients de la inversió que representa i cal tenir en compte els costos d'oportunitat. Això, però, no vol dir, segons reconeixen els entrevistats, que no hagin comès algun error.

Pel que fa al nombre de fàbriques, xemeneies i elements catalogats i protegits, és molt difícil establir un número concret ja que és quelcom que va variant en el temps.

Els governs o ajuntaments no sempre han dut a terme una bona gestió del patrimoni ni li han donat la importància necessària. A més, les prioritats vistes a partir dels pressupostos públics ens indiquen que això ha estat així. Això ha fet sorgir, amb els anys, una sèrie d'associacions privades que han substituït la gestió pública. És el cas, per exemple, de la Fundació Vilaseca de Mataró, que ha estat clau per a la ciutat ja que la majoria dels mèrits de la creació del museu de gènere de punt cal atribuir-los a la Fundació. Terrassa, en canvi, no té cap Fundació especialitzada en el patrimoni industrial, però això és perquè ben aviat es va fer el mNACTEC.

En general, es considera que a Terrassa s'ha protegit més el patrimoni industrial que a Mataró, perquè el pes del teixit industrial era més alt. Terrassa, a més, va ser pionera en la protecció de les xemeneies industrials a Catalunya i en la reconversió i reutilització d'antigues empreses en desús.

A més, a Terrassa hi havia grans burgesos i empresaris que invertien grans quantitats de diners per fer grans fàbriques.

Pel que fa a la importància ciutadana i política, totes dues són bastant similars ja que a ambdós llocs hi ha hagut protestes ciutadanes per tal que certs edificis industrials es conservessin. La diferència principal és que, a Terrassa, aquestes protestes van tenir lloc a la dècada dels vuitanta, mentre que a Mataró han estat molt més recents. A nivell polític, han estat (quasi) sempre governades pel PSC.

Pel que fa al model de gestió, tot i no ser específic, segons els entrevistats, totes dues han optat per un model doble: utilitzar les naus com a equipaments i fer-les útils en la ciutadania llogant espais (interès econòmic).

Si analitzem tota la informació obtinguda, Terrassa tendeix cap a un model de protecció i gestió del patrimoni enfocat al model cultural però, sobretot, orientat al turisme perquè innova constantment a fi de tenir més visitants a la ciutat i de donar a conèixer el llegat industrial terrassenc. La XATIC, el Museu Nacional, les cases i fàbriques modernistes visitables, les exposicions permanents i

temporals al respecte i les rutes per la ciutat són alguns exemples de la tendència de la ciutat. A més a més, gràcies a la Xarxa, quasi tots els edificis importants tenen plaques informatives amb la seva història perquè la gent pugui llegir què hi havia hagut i què encara es conserva. A més, associacions com la XATIC poden influir de manera col·lateral en la protecció del patrimoni encara que són els historiadors els que ho han de decidir.

D'altra banda, de Mataró podríem destacar el model cultural perquè busca la manera d'ensenyar als seus ciutadans més propers el passat industrial, que és el que realment identifica la ciutat. Actualment, sembla que vol entrar cap a un model turístic, potenciant les visites guiades per la ciutat i el nou museu. Però tot indica que "Mataró, la ciutat universitària" o "Mataró, la nova ciutat dels negocis i la innovació" són dos mons creixents que sembla que seran capdavanters, per davant del turisme.

Parlant de turisme industrial, tant Mataró com Terrassa procuren cuidar molt el sector del turisme. Terrassa potencia més el turisme industrial gràcies al mNACTEC, el museu del Sistema Territorial mNACTEC que rep més visites l'any. Això no només causa un impacte turístic a la ciutat sinó també econòmic i cultural. Mataró, hauria de potenciar més coses a nivell de turisme industrial, donar-les més a conèixer, i aprofitar la seva oferta complementària com a ciutat mitjana mediterrània.

COMPARATIVA DE MATARÓ I TERRASSA		
	MATARÓ	TERRASSA
Origen industrial	Gran impuls a partir de 1843.	Gran impuls a partir de 1833.
Sector industrial destacat	Gènere de punt	Llana (teixit a la plana, trama i ordit)
Evolució política	Sempre ha governat el mateix partit (PSC) excepte en una legislatura (CiU).	Sempre ha governat el PSC.
Plans de protecció, catàleg	Redacció al 1983 i posteriors modificacions.	Redacció al 1983 amb posteriors modificacions.

Model de protecció del patrimoni industrial	Model cultural	Model turístic-cultural
Massa crítica del patrimoni	Moderada	Elevada
Qualitat arquitectònica	Escassa	Bona. Destaca l'estil modernista gràcies a l'arquitecte Lluís Muncunill.
Importància política del patrimoni industrial	Debat obert.	Irregular.
Importància ciutadana del patrimoni industrial	Debat obert, encara que tot indica que està augmentant.	Bona. Moltes accions s'han fet gràcies a reivindicacions de ciutadans.
Associacions privades	Fundació Jaume Vilaseca, clau per al desenvolupament de la importància del patrimoni industrial a la ciutat.	Pròpia de la ciutat, cap; però perquè tampoc l'ha necessitat.
Museus relacionats amb el patrimoni industrial	Museu del gènere de punt o "Can Marfà".	El més important és el Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya.
Turisme industrial	Falta feina per fer però va en augment.	Molt bo i va en augment.
Inici de promoció del turisme industrial	Tot just està arrencant.	A la democràcia, 1978.
Eines de promoció del patrimoni industrial	Prensa local, Internet. Força escassa.	Aplicacions, Internet, Xatic, Xarxa de Museus. Intensa.
Rutes de patrimoni industrial	Actualment no disposa de cap ruta específica tot i que n'hi havia hagut.	Disposa de moltes rutes a partir de diferents eines tecnològiques i aplicacions.

A partir d'aquesta taula comparativa podem veure com la gestió del patrimoni industrial a totes dues ciutats ha estat diferent. Tot i que ambdues comencessin a actuar força aviat a partir dels plans de protecció, s'ha actuat de manera diferent, principalment, perquè es dedicaven a camps del tèxtil diferents, els quals requerien fàbriques més o menys grans.

Per tant, la gestió del patrimoni industrial a Terrassa i a Mataró no ha estat la mateixa per una qüestió estructural: els edificis que hi ha tenen relació amb el tipus de tèxtil que es feia.

A més, Terrassa va tenir la sort de comptar amb àmplies ajudes estatals i de la Generalitat gràcies a la compra, per part de la Generalitat, del Vapor Aymerich, Amat i Jover, i la posterior instal·lació del museu nacional. És a dir, la gestió ha estat diferent per l'externalitat positiva generada a partir de la instal·lació del museu que no només té un impacte sobre la cultura sinó també sobre el patrimoni industrial, l'economia, el turisme, la societat, etcètera.

En tercer lloc, la gestió del patrimoni industrial també ha estat diferent perquè Terrassa ha decidit explotar el patrimoni industrial com a principal recurs turístic de la ciutat mentre que Mataró ha anat sempre més a poc a poc i ha optat per altres sectors.

Finalment, Terrassa és la seu de la Xarxa de Turisme Industrial de Catalunya, la qual cosa també ha obligat a dur a terme actuacions més intenses.

12 Una proposta per a Mataró

Una vegada s'ha vist que Terrassa ofereix moltes opcions diferents per aprendre el patrimoni industrial de la ciutat i de Catalunya, i que totes són relacionades amb les noves tecnologies, he decidit fer quelcom semblant per Mataró.

A Mataró seria innovador crear una eina que serveixi per donar més a conèixer la història industrial tèxtil a la ciutat.

A partir de la web i l'aplicació "EduLoc"⁹³, s'ha dissenyat una ruta geolocalitzada de fàbriques tèxtils a la ciutat amb qüestions, imatges i història. D'aquesta manera la població podrà conèixer el patrimoni industrial actual a la ciutat de manera més lúdica ja que, com hem vist, Mataró va ser molt important a nivell tèxtil i cal que la gent ho sàpiga o, almenys, tingui oportunitats per descobrir-ho.

Per tant, sí que és possible exportar el model de Terrassa a Mataró encara que a un nivell més baix que s'adeqüi a la situació econòmica i de patrimoni mataroní.

La ruta consta de nou estacions cada una de les quals té una activitat per fer. Hi ha des de fàbriques antigues que van ser molt importants per a la ciutat fins a elements més actuals per veure com a evolucionat el sector a la ciutat.

⁹³ Per veure detalladament la ruta geolocalitzada només cal descarregar-se l'aplicació o entrar a la pàgina web i buscar "patrimoni industrial". En tot cas, aquest és l'enllaç: http://eduloc.net/ca_ES/escenari/6762/preview-iframe

13 Conclusions

L'objectiu d'aquest treball era conèixer la gestió del patrimoni industrial actual a Mataró i a Terrassa i descobrir-ne les diferències i semblances. Això ens ha portat a conèixer la història industrial-patrimonial, esbrinar el model català per a la protecció del patrimoni industrial i a una síntesi del model internacional. Per últim, s'ha volgut elaborar una comparació entre ambdues ciutats i proposar diverses mesures de millora de la gestió i popularització del patrimoni industrial, com una ruta geolocalitzada.

Tots els objectius han estat complerts totalment i analitzats en detall, i s'ha arribat a unes conclusions a cada un d'ells. Els repassem a continuació, junt amb la verificació o no de les hipòtesis:

- I. **Conèixer la gestió del patrimoni industrial actual a Mataró i a Terrassa.** → Objectiu assolit en el grau màxim. La resta d'objectius han servit, en gran part, per arribar a respondre aquest. Es pot trobar, sobretot, en l'anàlisi qualitativa del "Model de protecció del patrimoni industrial" de totes dues ciutats⁹⁴. Presentava les següents hipòtesis:
 - a. Mataró i Terrassa han i estan duent a terme una gestió del patrimoni industrial diferent. → **Certa**. La diferent dimensió de les dues ciutats, i la diferent massa i característica de les fàbriques, de la història, del grau de sensibilització i del Museu Nacional van fer que adoptessin camins diferents.
 - b. Les diferències en la gestió del patrimoni industrial actual es deuen a què, a Mataró, aquest no té la importància que hauria de tenir, tant a nivell ciutadà com polític. → **Falsa**. Hi ha un debat obert sobre el tema. Els ciutadans tendeixen a criticar els polítics i a l'inrevés. A Terrassa el tema està força més consolidat.
- II. **Descobrir les diferències i les semblances en la gestió del patrimoni industrial entre Mataró i Terrassa, i analitzar-ne els punts forts, les debilitats, les amenaces i les oportunitats actuals de totes**

⁹⁴ Per a Mataró, a partir de la pàgina 95. / Per a Terrassa, a partir de la pàgina 136.

dues ciutats. → Objectiu totalment assolit. Ho trobem, bàsicament, a partir dels dos DAFOs.⁹⁵ Les hipòtesis de partida eren les següents:

- a. Terrassa i Mataró han optat per models de protecció del patrimoni industrial diferents. → **Incertesa**. No existeix un model específic de protecció del patrimoni industrial, és a dir no hi ha res que digui què s'ha de protegir i què no. Tanmateix, a partir de les diferents accions i plans han adoptat unes característiques diferents.
- b. La protecció del patrimoni industrial a Mataró i Terrassa és diferent perquè en aquesta última ciutat hi havia més massa crítica de patrimoni. → **Falsa**. La diferència de protecció del patrimoni industrial no es deu a si el nombre d'elements a protegir s'ha considerat suficient com per gastar-se els diners. A totes dues ciutats hi ha hagut massa crítica de patrimoni però els trets diferencials principals són la magnitud de les fàbriques i la rapidesa o no a l'hora d'actuar.
- c. La protecció del patrimoni industrial a Mataró i Terrassa és diferent atès que el patrimoni industrial de Terrassa té més qualitat arquitectònica que el de Mataró. → **Falsa**. És cert que a Terrassa la majoria de fàbriques tenen un tret modernista gràcies a Lluís Muncunill però no és el motiu principal de protecció. No hi ha unes raons úniques i no és l'únic factor que hi dóna importància. La qualitat és subjectiva, el que cal és posar en valor. Una fàbrica sense qualitat arquitectònica pot protegir-se perquè té un valor sentimental i hi ha una sensibilització històrico-industrial al darrere.
- d. La protecció del patrimoni industrial a Mataró i Terrassa és diferent per decisions públiques municipals. → **Falsa**. Són decisions fetes amb molta cura a partir d'un ple i, posteriorment enviades a la Generalitat. Allò que pot ser diferent és la prioritat que els governs acostumen a donar a aquesta qüestió.

A partir d'aquests objectius principals es volia assolir-ne d'altres:

⁹⁵ A partir de la pàgina 141 (l'anàlisi DAFO).

III. Descobrir la història industrial i, sobretot, industrial-patrimonial, de les dues ciutats, ressaltant-ne les semblances i les diferències. →

Objectiu assolit en el màxim grau. Ho trobem, principalment, en els apartats de “Passat industrial”⁹⁶ i “Evolució i pes de la indústria tèxtil”⁹⁷.

Les hipòtesis que es plantejaven eren:

- a. Mataró i Terrassa són dues ciutats amb un origen industrial semblant. → **Certa**. Totes dues formen part de Catalunya i es dedicaven al sector tèxtil.
- b. Les fàbriques a Mataró i Terrassa eren d’una magnitud similar. → **Falsa**. A Terrassa, pel tipus de maquinària per a la producció de teixits de llana, eren molt més grans. A Mataró no, la majoria eren petites.
- c. A ambdues ciutats el pes del teixit industrial era semblant. → **Certa**. Tot i ser fàbriques diferents en magnitud, les dues tenien molta importància en el tèxtil.

IV. Conèixer quin ha estat el model català per a la protecció del patrimoni industrial en els últims anys i fer una síntesi del model internacional. → Objectiu assolit en el grau més alt.⁹⁸

- a. A Catalunya, un dels principals objectius ha estat la protecció i conservació del llegat industrial. → **Falsa**. Sempre s’ha donat prioritat a altres temes de patrimoni cultural. Però va creixent a partir de la creació d’institucions, organismes i renovacions dels plans.
- b. A nivell internacional, un dels principals objectius ha estat la protecció i conservació del patrimoni industrial. → **Falsa**. Va haver de passar temps i dues guerres mundials abans que la sensibilització no augmentés. A partir dels anys setanta sí que es va considerar un objectiu principal.

⁹⁶ Mataró, a partir de la pàgina 65. / Terrassa, a partir de la pàgina 100.

⁹⁷ Mataró, a partir de la pàgina 70. / Terrassa, a partir de la pàgina 105.

⁹⁸ Model català a partir de la pàgina 45. / Model internacional a partir de la pàgina 34.

- V. Investigar si el turisme a totes dues ciutats té certs interessos en el patrimoni industrial.** → Objectiu totalment validat i amb la metodologia desitjada; a nivell de Catalunya⁹⁹, i de Mataró i Terrassa tant en els models públics de gestió¹⁰⁰ com en les anàlisis qualitatives¹⁰¹.
- a. A Terrassa hi ha més promoció turística enfocada a la indústria que a Mataró. → **Certa**. El mNACTEC, la Xatic i el Sistema de Museus han fet que Terrassa creixés més a nivell de turisme industrial.
 - b. Si Mataró optés pel model terrassenc, el turisme industrial tindria molta més demanda turística a la ciutat. → **Certa** però a un nivell més baix que s'adapti a la situació econòmica i de patrimoni mataroní. Mataró no té el mateix tipus de fàbriques que Terrassa, sobretot, perquè en magnitud és una ciutat més petita, i no pot tenir el Museu Nacional perquè ja el té Terrassa. En qualsevol cas, podria passar a formar part de la Xarxa de Turisme Industrial de Catalunya i imitar la manera de promocionar-se.
- VI. A partir de la comparació entre ambdues ciutats, es proposaran diverses mesures de millora per a la gestió i popularització del patrimoni industrial, com una ruta geolocalitzada per a la ciutat de Mataró. En concret, es realitzarà una acció.** → Objectiu assolit en el grau màxim. A més d'aquesta acció s'han fet dos mapes¹⁰².
- a. Una nova eina que faciliti la promoció d'oferta de patrimoni industrial pot augmentar la demanda i l'interès en aquest sector.¹⁰³ → **Certa**. A Mataró li falta promocionar la seva oferta turística.

He investigat aquests objectius i verificat o no les hipòtesis a partir d'una metodologia quantitativa i qualitativa. He obtingut molta informació, sobretot, a

⁹⁹ A partir de la pàgina 62.

¹⁰⁰ Mataró a partir de la pàgina 80. / Terrassa a partir de la pàgina 122.

¹⁰¹ Mataró pàgina 93. / Terrassa pàgina 133.

¹⁰² A partir de "cartodb". Veure pàgina 66 i 103.

¹⁰³ Veure pàgina 153 ("Una proposta per a Mataró").

partir de les entrevistes les quals m'han ajudat a arribar a una pròpia conclusió per a cada una de les hipòtesis plantejades.

Mataró i Terrassa continuen sent ciutats industrials tèxtils però en menor mesura. El fet que a Terrassa s'instal·lés el mNACTEC, va transformar la ciutat i va portar-la cap a un altre camí ja que el museu requereix d'un gran sistema i xarxa. A més, l'evolució d'aquest, entre altres motius, és el que ha acabat creant la Xarxa de Turisme Industrial de Catalunya, amb Terrassa al capdavant del projecte. A nivell de turisme industrial, seria interessant empaquetar l'oferta d'aquest tipus de turisme cultural i posar-la a la venda on-line.

No és, només, gràcies a la història industrial, sinó també a un conjunt de fets, d'evolució i de sensibilització el que ha portat a la protecció, gestió i redacció de plans per al patrimoni industrial que disposa Mataró i Terrassa. En general, no es decideix protegir ni es protegeix per una raó específica però sí que totes dues han actuat de maneres diferents, centrant-se més en turisme industrial i fent inversions més potents (Terrassa) o en els negocis emprenedors i actuacions més lentes (Mataró).

De cara al futur seria interessant promocionar més Mataró com a ciutat del gènere de punt. Pel que fa a la gestió del patrimoni, cal buscar actuacions úniques i innovadores perquè la gent ho valori. La museïtzació no sempre és l'elecció correcta i única; cal buscar noves alternatives en la reconversió d'espais industrials.

En termes més generals, cal seguir augmentant la sensibilització per aquest tipus de patrimoni.

14 Referències

Aguilar Civera, I., 1998. Arquitectura Industrial, concepto, método i fuentes. Diputació de València, Valencia.

Almanak mercantil ó Guia de comerciantes para el año de 1803, 1803. En la imprenta de la Calle de Capellanes.

Alvarez Areces, M.A., 2007. Arqueología industrial: el pasado por venir. CICEES, Gijón.

Ana Vicenti Partearroyo, 2007. Perspectivas sobre la arqueología industrial. Arqueoweb Rev. Sobre Arqueol. En Internet.

Aracil, R., Cerdá, M., García Bonafé, M., s.d. Arqueología Industrial en Alcoi. Alcoy.

Ashton, T.S., 2008. La Revolucion industrial, 1760-1830. Fondo de Cultura Economica.

Aurora Corominas, 1986. Catalunya, la fàbrica d'Espanya (1833-1936).

Buchanan, R.A., 1976. Industrial Archaeology in Britain, New ed edition. ed. Viking Adult, London.

Carandini, A., 1984. Arqueología y cultura material. Editorial Mitre, Barcelona.

Cerdà Pérez, M., 2011. Arqueología industrial. Universitat de València.

Civera, I.A., 2001. La investigación sobre el Patrimonio Industrial: Una revisión bibliográfica. Tst Transp. Serv. Telecomunicaciones 169–186.

Convenció sobre la protecció del patrimoni mundial, cultural i natural, 1972. París.

Daumas, M., 1980. L'Archéologie industrielle en France - Maurice Daumas. Robert Laffont, Paris, França.

Decret 75/2009, de 12 de maig, de la garantia de la Generalitat per a obres d'interès cultural rellevant, 2009.

Decret 276/2005, de 27 de desembre, de les comissions territorials del patrimoni cultural, 2005.

Esteve Deu Baigual, Montserrat Llonch i Casanovas, 2008. La maquinaria textil en Cataluña: de la total dependencia exterior a la reducción de importaciones, 1870-1959.

Fernández, L.E.Í., 2012. Breve historia de la Revolución Industrial. Ediciones Nowtilus S.L.

Ferran Pont, Teresa Llordés, 2014. Espais recobrats: Els nous usos del patrimoni industrial català. Sàpiens Publicacions (Sàpiens sccl), Terrassa.

Francesc Roca, 2013. La indústria després de 1992. El Punt Avui.

Fulls del museu Arxiu de Santa Maria, n.d. 1962-1992, 30 anys d'una ciutat. El factor demogràfic. Mataró.

Giovanni Sartori, Leonardo Morlino, 1999. La comparación en las Ciencias Sociales. Alianza Editorial, Madrid.

Hobsbawm, E.J., 2009. En torno a los orígenes de la revolución industrial. Siglo XXI de España Editores, S.A.

Hudson, K., 1963. Industrial archaeology: an introduction. J. Baker, London.

Institut del Patrimoni Cultural d'Espanya, 2011. Plan Nacional de Patrimonio Industrial.

Instituto del Patrimonio Cultural de España (IPCE), 2015. URL <http://ipce.mcu.es/index.html> (accessed 7.27.15).

José A. Guerrero, 2010. Tendències i Models de Negoci del sector Tèxtil-Moda.

Lalana Soto, J.L., Santos i Ganges, L., 2009. Las fronteras del patrimonio industrial. Rev. Digit. 3a Època Cruce de Caminos.

Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español, n.d. . Not. Juríd. URL http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/l16-1985.html (accessed 7.27.15).

Marta Terés López, 2008. El patrimoni industrial: conservació i musealització. El cas català. Universitat de Barcelona, Barcelona.

Mataró, de la indústria tèxtil al TecnoCampus, 2012. URL http://www.mataro.cat/web/portal/ca/turisme/que_fer/content/Rutes/Textil_Tecno campus (accessed 8.30.15).

Mercader, M.A. i, Hernández, J.B., Juncà, M.B. i, 2001. Gestió del patrimoni històric. Editorial UOC.

Montserrat Llonch i Casanovas, 1997. El gènere de punt a Catalunya i Mataró: modernització i desenvolupament d'un sector industrial. Patronat Municipal de Cultura de Mataró.

Olabuénaga, J.I.R., 2012. Metodología de la investigación cualitativa. Universidad de Deusto.

Otero, A.S., Grossi, M.M. de, 1998. La llamada Revolución Industrial. Universidad Catolica Andres.

Palmer, M., 1990. Industrial archaeology: a thematic or a period discipline? *Antiquity* 64, 275–282. doi:10.1017/S0003598X00077875

Parlament de Catalunya, 2012. Estatut d'autonomia de Catalunya.

Pau Olmos Benlloch, 2009. La difusió social del patrimoni industrial. *Exnovo Rev. Història Humanit.*

Paz Benito del Pozo, 2002. Patrimonio industrial i cultura. Univesitat de León - Departament de Geografia.

Pla de dinamització del patrimoni cultural de Terrassa, 2015.

Pujolà, L.V. i, 2002. La indústria tèxtil: actes de les V Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya. Marcombo.

Revifar el sector industrial, clau per la remuntada econòmica del Maresme, 2012. Mataró Ràdio. 893FM. URL <http://mataroradio.cat/mataronoticies/consell-comarcal-del-maresme/noticia/revifar-el-sector-industrial-clau-la-remuntada> (accessed 8.31.15).

Rix, M., 1967. *Industrial Archaeology*, The Historical Association. ed. Historical Association, Londres.

Terrassa, 2013. Informe de conjuntura de Terrassa. 2000 / 12 (No. 2000/13).

TERRASSA 100 ANYS TEIXINT CIUTAT, 1992. Ajuntament de Terrassa.

TICCIH, 2003. Carta de Nizhny Tagil sobre el patrimoni industrial.

Treballs Gràfics Paco López, S.L., 2012. Informe de conjuntura socioeconòmica

de Mataró. Ajuntament de Mataró.

TVC, 2004. La crisi del tèxtil - programa Tarrasca.

UNESCO, 1978. Recomenació sobre la Protecció dels Béns Culturals Mobles (Internacional). París.

Valcárcel, J.O., 1998. El patrimonio territorial: El territorio como recurso cultural y económico. Ciudad. Rev. Inst. Univ. Urbanística Univ. Valladolid 33–48.

